

Ancilla philosophiae, seu epitome in octo libros Physicorum Aristotelis / [John Case].

Contributors

Case, John, -1600
Aristotle

Publication/Creation

Oxford : J. Barnes, 1599.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xz49jqu5>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

LAPSI
PHILOSOPH

the ... punning, or trying
the in sparing and blessing
by a heartily beleeve, the
ie towards

16797-48B.

N. ix.

1327

1328

S.T.C. 4754

S.T.C. 4756

20/11/00
1674

311

311

INDEX

Index	101
Index	102
Index	103
Index	104
Index	105
Index	106
Index	107
Index	108
Index	109
Index	110
Index	111
Index	112
Index	113
Index	114
Index	115
Index	116
Index	117
Index	118
Index	119
Index	120
Index	121
Index	122
Index	123
Index	124
Index	125
Index	126
Index	127
Index	128
Index	129
Index	130
Index	131
Index	132
Index	133
Index	134
Index	135
Index	136
Index	137
Index	138
Index	139
Index	140
Index	141
Index	142
Index	143
Index	144
Index	145
Index	146
Index	147
Index	148
Index	149
Index	150
Index	151
Index	152
Index	153
Index	154
Index	155
Index	156
Index	157
Index	158
Index	159
Index	160
Index	161
Index	162
Index	163
Index	164
Index	165
Index	166
Index	167
Index	168
Index	169
Index	170
Index	171
Index	172
Index	173
Index	174
Index	175
Index	176
Index	177
Index	178
Index	179
Index	180
Index	181
Index	182
Index	183
Index	184
Index	185
Index	186
Index	187
Index	188
Index	189
Index	190
Index	191
Index	192
Index	193
Index	194
Index	195
Index	196
Index	197
Index	198
Index	199
Index	200

ANCILLA

PHILOSOPHIÆ, SEV
EPITOME IN OCTO LI-
BROS PHYSICORVM
ARISTOTELIS,

Authore,

Jo. CASO, Oxon.

OXONIÆ,

Excudebat JOSEPHVS BARNESIUS. 1599.

ANCIENNA

PHILOSOPHIA

PRIMUM IN OCTO

CLARISSIMO PHTOTORE SPET

ADOLESCENTIA STAGELIS

genio, Christiano Phtotore in hunc & hunc

per hunc hunc hunc

Jo. Caso. Quid

mandatum hunc in hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

hunc hunc hunc hunc hunc hunc hunc

CLARISSIMO ET OPTIMÆ SPEI
ADOLESCENTI JOANNI EGERTONO, Armi-
gero, Charissimo Patris sui filio & hæredi, foelicitatem
perpetuam tam in hoc sæculo
quàm in futuro.

Quandoquidem ut placet philosophis (Dignissime Eger-
tone) filius imago & relatio patris est, illum non solum
paternæ vitæ & possessionis, sed etiam famæ & virtutis
hæredem & participem esse oportet. Veruntamen hodie, cum
multi tum patres tum filij in viâ & usu virtutis penitus sic er-
rent, ut morum periculosa fiat imitatio: næ tu præ multis for-
tunatus es, qui patrē genere tam illustrem, vitâ tam integrū,
virtute & autoritate tam nobilem & eminentem habes,
quem imiteris. Imitatio hæc tua nota est omnibus qui te nô-
runt; nota nobis Academicis, qui in flore ætatis tuæ fructum,
in herba mensem, in primis tuis apud nos studijs spem maxi-
mam ingenij, virtutis, & futuræ dignitatis præviderimus; I-
mitatio (inquam) hæc tua sic nota omnibus, sic nota nobis, mi-
hi iâ causæ est ut tuæ fidei virginem & filiam meam, Ancillā
philosophiæ (si velis) sponsam tibi, aut alteri despōdēdā (si pla-
cet) offerā & cōmendē. Vnicè te diligit; quia tu semper philo-
sophiam (illius dominā) & studium sapientiæ dilexisti. Præter
te nihil quærit; quippe quæ didicit à Socrate transire forum, vi-
dere multa, desiderare præter amorē virtutis & sapiētiæ nihil.
Apertiùs agā (vir illustris) volumē patri tuo nobilissimo, Epi-
tomen tibi (Ancillam philosophiæ vocatā) nuncupavi; Vtriuf-
que materia vna est, non aliter quàm manus eadem clausa &
extensa; fusiùs enim in eo, pressius in hac tuâ a me tractantur
principia, præcepta & mysteria philosophiæ. *Extende ma-*

num, sereno vultu accipe, virgo est, Ancilla philosophię est,
tua est, satis mihi erit si accipias; & certè non dubito quin sis
humaniter accepturus, cum pater quem ingenio, virtute, stu-
dio & honore sequeris, tesseram officij & volūtatis meę mag-
nificè acceperit. Vale; ab edibus meis Oxon. 7. Calend. No-
vemb. CIO. IO. XC. IX.

Dignitatis tue studiosissimus.

Jo. Casus.

AD LECTOREM BENIGNVM.

Vemadmodum infantes manu nutricum
suffulti pedum suorum vim & usum discunt,
quo fit ut demum stare & incedere sine al-
terius subsidio possint: ita tyrones primis
quasi labris vbera philosophiæ sugentes,
progressum sensum & pedetentim faciunt,
donec tandem accuratè de abditis rerum
causis philosophentur. Verum ne incognitâ

viâ incerti errent, semitam directam vtiq;
delineare conatus sum, in quâ vestigia vrgentes scopum longioris
itineris expeditius attingant & assequantur.

Per hanc semitam (Compendium hoc intelligo) in quo veluti in ve-
noso fasciculo primulas violasq; veris, id est, præcipuas Maximas &
Axiomata Physiologiæ studiose collegi, Aristotelem imitatus sum,
qui in Topicis artis Dialecticæ fontes & loca communia tradit. Ope-
rapretium enim semper, & è re plurimum seriò studentium futurum
duxit, ut per flumen in Oceanum sapientiæ navigent, priusq; legant
Epitomen (in qua elementa) quam volumen in quo arcana oracula
philosophiæ includuntur. Nam ut pauci aut nulli rectè natare discunt
sine cortice: ita qui nullâ Isagoge aut introductione perlectâ con-
tendunt verè philosophari, operam & oleum perdunt.

Sed quoniam omne compendium in philosophiâ sine Aristotele
dissipandum est; vanis & varijs istius ætatis opinionibus relictis, Ari-
stotelem solum philosophantem proponam. Tot enim sectæ, tot
dogmata, tot paradoxa multis iam retrò sæculis refutata, meo
quidem iudicio potius tacenda quàm altius & articulatiùs repetenda
sunt. Causa est, ne adolescentulorum ingenia rerum novarum cupi-
da errantium elcas & hamos avidius, desertâ veritate, devorent. Quæ
fenestra si aperiatur semel in minimis, verendum est ne protervus &
opiniolus Philosophus hæreticus Christianus fiat. Maiorum ergo

A

pro.

Causa huius
opusculi.

Quid præstitit
author in hoc
opere.

Aristotelem.
solum sibi du-
cem proponit.

providam sapientiam, & sapientem in hoc providentiam satis nunquam laudare possum; quod in omni arte certa quasi vexilla & signa, certos duces & authores sequendos statuerint, poenamq; iniunxerint illis qui pertinaciter novos duces novosq; colores affectant.

Varia & multiplex authorum lectio non improbat.

Argumentatio examen optimum in veritate disquirenda.

Propensa ad errores imbibendos iuvenilis aetas.

Nuda veritas per se pulchra.

Consilium authoris de opinionum varietate inferenda.

Non hic (quod observandum est) variam & multiplicem lectionem multorum interpretum in omni arte nego; hoc enim esset spoliare doctos magnis thesauris sapientiae. Sed illud est quod opto, ut omnis tollatur confusio, nullaq; inducatur oppositio veritatis sine refutatione. *Opiniones enim pugnaces proponere & non refellere, est tenera ingenia opprimere & veluti suffocare.* Ut ergo in una eademque mensa licet de varijs generibus ciborum gustare sine dispendio sanitatis, si facili sint similisque qualitatis & concoctionis, sin verò aliter, periculum statim creant: ita in convivio Philosophico licebit epulas doctissimorum apponere, modò se non opponant veritati; sin autè opponant, à convivio & cœtu philosophorum exulent, ne latens venenum noceat. Quid? non vis ultro citroque inter opponentem & respondentem discuti argumenta? Hoc non nego, (est enim id genus disserendi examen optimum in disquisitione veritatis,) sed ramos inutiles & putridos amputandos doceo, ne plantulas & flosculos philosophiae penitus inficiant. Imò etiam in ipso examine veritatis inter opponentem & respondentem hanc legem inconvulsam teneri & observari peropto, ut nulla sophismata sine accurata confutatione proponantur. *Quippe tam propensa & praeceps est iuvenilis aetas ad errores & vitia, ut citius cum infantulus manus ad flammam, quam ad gemmam pretiosam, porrigant; magisque oppugnantium virulentis telis, quam clipeis propugnantium, delectentur.* Ne ergo in delicijs philosophiae crapula, ne in conflictu & certamine philosophorum confusio vulneret; suadeo scriptoribus & interpretibus istorum temporum, ut in quavis arte nudam veritatem (quæ per se pulchra est) obtutibus iuvenum offerant, pictasq; vestes, & meretricios colores (hoc est nova phantasmata hominum contentiosorum) penitus relinquunt. Nam certè metus est (si hoc non agant) ne ut infantes pigmentis & imaginibus magis quam rebus ipsis vtilibus capiantur: ita curiosi adolescentes ardentius melioribus tractatis deteriora sequantur. Quare etsi equidem potuisset in hac Epitome, & in sequenti volumine numerosam authorum & opinionum turbam cohortemq; inducere: (triginta enim duos interpretes legi, quorum alij hanc, alij illam sequuntur aciem) manum tamen de tabulâ retraxi, ne indice multorum nominum superbos & ambitiosus videar,

videar, meosque lectores varietate & multitudine opinionum confundam.

At vrges fortasse acrius, quærisque An non liceat testimonijs doctorum veritatem sepultam & latentem explicare? Quid nili-
ceat? Nam vt ferrum si acuatur eruginem suam deponit & splen-
descit: ita veritas occulta sapientum examine omni discussa nebu-
lâ elucescit magis. *Ceterum vt placata motio fluctuum navem in portum
vehit, tempestuosa mergit: ita certa paucorum interpretum expositio pluri-
mum iuvat, numerosa autem & contentiosa confundit omnia.* Verbosior
& molestior forsan quam par est in hac re sum, sed longius telam o-
rationis ex penso nunc traho, vt istum communem errorem ani-
mis multorum eximam, qui marginem pluribus nominibus quàm
textum rationibus & argumentis onerant & inferciunt; cum ex ad-
verso (quod philosophorum proprium est) margines vt rasas tabulas
legentibus notandas relinquerent, textum validissimis syllogismis
& demonstrationibus corroborarent.

Philosophorum
proprium.

Sed ais, cum philosophia nullum foris hostem, nullum externum
bellum habeat, ipsa suis viribus grava, per intestinum quasi bellum
squalescet; melius est ergo vt expansis sophistarum signis proce-
detur in aciem, quàm otiosa, intacta, & ab omni hoste libera conse-
nescat. Concedo omnia quæ dicis, si sophistarum solum nomen odi-
osum tollas; nam aliud est philosophicè, aliud sophisticè in verita-
tem arguere. Philosophus enim disserendo paleas excutit, nubes
dispellit, librat & purgat aurum veritatis; at sophista insidias struit,
animoque malitioso in arcem veritatis & sapientiæ pugnat. Licet
ergo (vt dixi) in spatijs philosophorum eminus comminusque
certare, pugnare contra veritatem latentem licet: at errata & pro-
digiosa oppugnantium veritatem paradoxa defendere certè non di-
cet. Nam si liceret (taceo reliqua,) si inquam liceret, quis ful-
minibus sophistarum palatia Veritatis non solum in humanâ, sed
in divinâ etiam philosophiâ ruinosa non videat? Quippe effrons &
effrans licentia est, quâ detereor præcox hæc ætas facta quidvis dice-
re aut docere ausa est. Fræna igitur in omni scientiâ ferocioribus inge-
nijs adhibenda sunt, certique authores & limites statuendi Quos ultra
citraque nequit consistere rectum, vt Poëta loquitur. Exem-
plum huius rei diu antehac dedissem, si magno opere in vni-
versam philosophiam conscripto, si proprijs facultatulis meis non
deficientibus, patroni aut typographi ad id operis præstandum me
animassent.

Sophistarum
nomen odio-
sum.
Aliud sophi-
sticè in verita-
tem arguere,
philosophicè
aliud.

Cruciatum
appellat cal-
culi morbum
Hippocrates

Sed nunc tandem (studiose & perbenigne lector) non possum id boni agere quod tum proposueram: nuper enim morbo gravissimo (nimirum calculo) quem Hippocrates non *dolorem* sed *cruciatum* appellat correptus, iudicioque medicorum morti proximus, per multas flammis mandati iussi, ne (me Authore mortuo) mutilata & corrupta (verecor ne dicam sensu mutata) in lucem ederentur. Verum enim vero Christo auspice, & nunc tyrannide morbi (qui rarissime aut nunquam in senibus curatur) mitigata, hos Commentarios in octo libros Physicorum reservatos amicorum rogatu tibi commendo. In quibus longiori serie & catalogo nominum & authorum marginem non implevi, licet permultos tum veteres tum neotericos perlegerim, quibus me plurimum debere scio. Mallem equidem rerum sensu quam verborum strepitu, rationum & argumentorum pondere quam nominum & testimoniorum multitudine scripta hæc mea locupletari. Quid multis? his Commentariis hanc Isagogen seu epitomen adieci, quæ veluti ancilla candidatos ad Philosophiam omnium scientiarum Dominam & Reginam ducat, doceatque eos prius fores bis terve tanquam ancilla philosophiæ pulsare, quam temere in claustrum & palatium sapientiæ irruere. Quippe qui vult esse sapiens, eum elementa philosophiæ prius discere oportet quam mysteria.

Epitome hæc
tanquam an-
cilla philoso-
phiæ.

Si plura desideres (studiose lector) te refero ad epistolam olim à me scriptam, & adiunctam fronti voluminis: quam equidem delenda idcirco libenter volui, quia in ea mentionem feci eorum operum quæ iam in flammis & cineres versa sunt. Cæterum quoniam præter hanc mentionem laudem physiologiæ, ordinem, & usum docet: eandem tibi vivere & loqui haud invito permisi. Si quid in ea, si quid in hac epitome, si quid in toto opere te dignum invenias, pro me (precor) ora, qui me meaque studia à flore ætatis ad occasum senectutis tibi tuæque utilitati semper devovi, & ad extremum spiritum devovebo.

Vale.

CAP.

CAP. I.

De ijs qua sunt considerata in naturali Philosophia.

In naturali Philosophia considerata sunt eiusdem author, nomen, subiectum, divisio, ordo, & vsus.

De auctore.

Author Philosophiz, primus fons sapientie fuit ipse Deus, qui menti humane libros nature aperuit; vt constat in Adamo, qui res omnes proprijs & distinctis nominibus appellavit. Sed hoc lumine extincto alia sidera mortalibus apparuerunt: inter quos Thales, Trismegistus, Pythagoras, Plato & (vt vno nomine omnes complectar) Aristoteles primas tenuerunt. Hi quoque authores, vel auctores potius dici possunt, quoniam eorum alij fundamentum reuerunt, alij struxerunt mania, alij ornamenta dederunt; sed vnus Aristoteles quem sequor perfecit opus.

De Aristotele.

Aristoteles nomine artifex, natione Græcus, Platonis auditor, Alexandri Magni Peripateticus præceptor, Athenarum lumen, miraculum ingenij, oraculum morales & naturalis philosophie fuit. Huic vni omnium ætatum & Scholarum consensus palmam præ alij in philosophia dedit. Qui ergo illum tot doctorum synodis prælatum spernit, insolentia & ignorantia notam incurrit.

De interpretibus Aristotelis.

Interpretes Aristoteles in Nominales, & Reales rectè distinguas, illi Philosophum de imaginibus & vmbis rerum (quas intentiones & ideas nominarunt) scripsisse somniant, hi verò res ipsas ad vivum descripsisse & demonstrasse putant. Ex his verò alij Iohannem Scotum, alij D. Thomam, alij neutrum sequuntur. Scotista subtiliori ingenio, Thomista sagaciori iudicio sunt, qui neutram admittunt partem, novitati student, & proinde exilio digni sunt.

De nomine Philosophia, & instituto.

Nomē philoso-
phie duplex.

Nomen *philosophia* generale & speciale est : generale omnes artes & partes sapientie continet, vnde Philosophus studiosus sapientie dicitur. Hoc nomen primum dedit Pythagoras, qui sapientis nomen modestè recusans, admisit nomen Philosophi. Speciale nomē *philosophie* ad contemplationem naturæ spectat, in qua Aristoteles causas, proprietates, effecta, & usus rerum naturalium tradit.

De subiecto philosophie.

Ens cōmune
subiectū philo-
sophie vniver-
salis.

Si vniuersale nomen philosophie consideres, vniuersale est subiectum, nimirum *ens commune*, quod in ens rei & rationis dividitur; si verò nomen speciale spectes, secundum alios *ens rei*, secundum alios *corpus* solum *naturale* subiectum dicitur. Si corpus naturale subiectum esse defendas nimis strictè, si *ens rei* communiter sumptum defendas

Ens rei natura
le & mobile
propriū sub-
iectum philo-
sophie specia-
lis.

nimis confusè, si verò *ens rei naturale & mobile*, quod proprium est subiectum nominas. Quippe non solum corpus naturale considerat Philosophus, sed eiusdem etiam vires, actus, motus, proprietates & accidentia, quæ naturæ vi parta substantiam corporis physici sequuntur.

De naturâ & definitione philosophie

Definitio phi-
losophie cōm-
munis & pro-
pria.

Vt nomen, sic natura & definitio philosophie cōmunis est aut propria. Communis definitio philosophie est, vt sit omnium rerum tam humanarum (quæ naturâ) quam divinarum, (quæ mentē spectant) amplissima scientia. Propria est, vt sit scientia corporis naturalis per se mobilis, vnâ cum eiusdem principijs, accidentibus, & effectis, quæ vi naturæ insita sunt, vel adiuncta necessario.

Divisio philosophie.

Divisio philo-
sophie cōmu-
nis & propria.

Nō secus divisio quā definitio philosophie cōmunis est aut propria. Cōmunis divisio philosophie est (vt aiūt) in rationalem, realem, moralem. Rationalis existit vel in sermone, vt *Grammatica*, vel in eius ornatu vt *Rhetorica*, vel in eiusdē usu & argumentatione, vt *Dialectica*. Distinguitur realis in Physicā quæ proprias rerum naturas, in Metaphysicā quæ

Cōmunis di-
visio philoso-
phie, quæ.

primas rerum causas, in Mathematicā quæ abstractas rerum ideas docet. Mathematica diuisa est iterum in Arithmeticā quæ numerum, in Geometriā quæ figurā, in Musicā quæ concentum, in Astrologiā quæ cœli globum, motum, & aspectum definit. Moralis deniq; philosophia in Ethicā, Politicā, OEconomicā, & Monasticā diuisa, de virtute, civitate, familiā, & privata vitā optima præcepta tradit. Hæc partim in cōtemplatione, partim in actione virtutis cōstat. Divisio propria philosophie est huius partis quæ physica seu naturalis appellatur; hæc (in quā) est vel absoluta & per se, vel cōparata & per accidens: illa solum in principijs & causis corporis naturalis versatur, hæc etiā proprietates

Moralis philo-
sophia partim
in cōtempla-
tione, partim
in actione cō-
stat.

tes & accidentia describit, nec non considerat de animâ, de intelligentijs, de Deo, alijsq; incorporeis substantijs, quatenus ad physicum corpus aut formadû aut movendû spectat; ut in l. 7. & octavo Physicorû constat, ubi de Deo motore cœli, & in libris de animâ manifestû est.

De ordine procedendi in libris Physicorum.

Duplex ordo est, nature, & disciplinæ; ille à causis ad effecta, hic ab effectis ad causas procedit. Ordinē nature, non disciplinæ in libris sequitur Philosophus; nam primû communia principia rerum naturalium describit, tum effecta & accidentia discutit, qualia sunt infinitum, vacuum, locus, tempus, & motus, quorum duo prima opinione entia habentur, tria verò postrema verissimè in rerum naturâ existunt.

De usu naturalis philosophiæ.

Vsus naturalis philosophiæ in omnibus operibus à Deo creatis aptè cernitur; quippe eorum non solum communia principia & causas, nempe materiam, formam, efficientem, & finem disquirat: sed occultas etiam potentias, actus, motiones, atque effecta luculenter demonstrat. Verûm ut philosophorum more distinguam, proximus seu proprius vsus philosophiæ est cognitio naturæ, adeoq; omnium quæ natura suo vtero aut concipit aut in lucem parit: remotus verò vsus est contemplatio cognitioque Dei, qui author & motor naturæ fuit. Hæc series librorum Physicorum accuratè ostendit; nam ita de naturalibus causis & effectis in 6. primis libris agitur, ut in 7. & octavo vnus nature motor, vnus Deus, idemq; simplex, immensus, infinitus & incommutabilis esse concludatur.

Summa & ordo omnium librorum quos edidit Philosophus de Natura.

Non solum hos libros Physicorum, sed etiâ & alios de naturâ scripsit Arist. quorum hæc summa & ordo est. Philosophiæ naturalis pars vna scrutatur communia principia rerum naturalium, eorumque omnium quæ cum principijs necessariò coherent; hinc traduntur libri octo Physicorum. Altera pars versatur circa corpora naturalia quæ ex principijs istis oriuntur; quorum alia sunt simplicia, alia composita. De simplicibus corporibus in quatuor libris de Cœlo disserit Philosophus, eorum naturam explicans quatenus moveri possint. Verûm quoniam simplicium alia perpetua sunt ut cœlestia, alia mutationi subiecta, factû est ut libros duos de Ortu interitq; rerû naturalium proximè attexerit; sed pergam. Compositorum corporum duo sunt genera, videlicet imperfecta quæ in libris Meteororum, perfecta, eademque sine sensu quæ in libris de Plantis, vel cum sensu quæ in libris de Historiâ animantium demonstrantur. Verûm

Ordinē nature
in lib. phys.
sequitur Phi-
lophus.

Proprius phi-
losophiæ vsus
quis.

Philosophiæ
propria.

Deus in operi-
bus naturæ
cernitur.

Philosophi in-
stitutū quale

Obiectum du-
plex Philoso-
phie.

Nomē Philo-
sophie cur di-
vinum.

Finis à philo-
sopho proposi-
tus duplex.

Actio philoso-
phi qualis.

quoniam horum sensibilium partes duæ sunt, corpus & anima (in quibus sunt multæ & mirabiles facultates) libros de Sensu & re sensibili, de Vita & morte, de Sono & vigilia, de Anima & eiusdē divinis potentijs addidit. Hæc est (ut vides) aurea catena librorum quos Philosophus de naturā in lucem edidit: quibus si addas libros de Mūdo & mirabilibus mundi, admirabilem & sempiternum Deum in operibus naturæ cernas. Nam huc tota de naturā, de causis, & effectis rerū naturalium disputatio Aristotelis tendit, ut in Metaphysicis primā causarum causā Deum esse intelligas.

CAP. 2.

In quo de nomine Philosophi, de officio, de instrumento, de natura, de eiusdem definitione & divisione agitur.

Qui vult esse Philosophus amare sapientiam debet; nomen enim Philosophi sapientiæ studium & amorem continet. Amor hic sapientiæ desiderium indagandæ veritatis est in mysterijs naturæ. Sapientia quam querit Philosophus est præcipua virtus mentis, omnium rerum, tam divinarum quam humanarum amplissima scientia; cuius obiectum proximum est verum, quod à rebus per abstractionem intellectus sumitur, remotum verò illud incommutabile verum, quod per contemplationē rerum naturalium cernitur. Nomen ergo Philosophiæ divinum est, quia divinum subiectum, nempe mentem, divinum obiectum, nempe veritatem, divinum scopum & finem, nempe Deum (qui est veritas æterna & increata) habet.

Officium Philosophi.

Officium naturalis Philosophi in duobus consistit, in intentione & actione. Intentio à fine, actio à principijs incipit. Finis (qui primū intenditur à Philosopho duplex est, cognitio rerum, contemplatio Dei; res naturales per causas, Deum per effecta novit. Si in rebus naturalibus scrutandis acquiescat, idolatra est, non Philosophus: si per causas à primā causā cognoscendam volare studeat, verum sapientis nomen optime merebitur. Actio Philosophi est immanens non transiens; est enim studere veritati: quod opus mentis est, non corporis, ita tamē est opus mentis, ut in spacijs Philosophorum vltro citroque differendo pateat.

-incip

De

De instrumento & eius materia.

In differendo Philosophus demonstrativo syllogismo tanquā proprio instrumento vtitur. Demonstratio autem duplex est, absoluta à causis quæ a priori comparatur, & ab effectis quæ a posteriore ducitur: vtraque est philosophantis telum; sed illud acutius. Demonstrationis materia veritas est; ex primis enim, necessarijs & veris constat demonstratio. Veritatem autem triplicem distinguunt philosophi; mensurantem quæ est *Deus*, mensuratam quæ est *res vel signum rei*, abstractam quæ menti humane à rebus & signis avulsa inhaeret. Notatu hoc loco dignum illud est, primam veritatem incommutabilem esse, quæ nec fallere nec falli potest: res verò & signa rerum in quibus veritas secunda exillit certam in se legem veritatis habent: vltima autem veritas quoque certa est, si intellectus verè à rebus & signis ideas abstrahat. Ceterum quoniam mens humana sæpe in abstrahendo errat, Scetæ tum in humanâ, tum in divinâ philosophiâ oriuntur. Male enim intellectis medijs, (quæ sunt res & verba, sint illa verba scripta vel voce prolata) finis nō acquiritur, id est possessio veritatis. Monendi ergo hic sunt iuvenes studiosi philosophiæ, ut meliori iudicio maiorum acquiescant, suiq; ingenijs nimium non confidant.

Demonstratio duplex.

Materia demonstrationis est veritas.

Veritas triplex.

Causæ cur oriatur scetæ in humanâ & divinâ philosophiâ.

De naturâ.

Multiplex est naturæ significatio, sed rectè omnes reducas ad naturam (ut aiunt) naturantem, & ad naturam naturatam. *Natura naturans*, prima causa, primus motor, prima essentia, mens, & intelligentia prima, ens quoque primum, summum bonum, summumque & incommutabile verum à philosophis dicitur. Nam efficit omnia, movet omnia, dat omnibus esse, omnia regit, percipit, comprehendit, stetit ad se hominis voluntatem, intellectum instruit, hinc centum ubique est circumferentia nusquam; ab æternitate est id quod est, sine loco, sine tempore, & tamen omnem locum & tempus totus & præsens implet; quicquid in eo est essentia est, quia nullum accidens in Deo cadit. Qui hæc & similia in Aristotele legit (sunt enim hæc illius omnia) discat, velim nō esse eū habendum omnino Philosophum qui huius causæ cognitionem imprimis Philosopho necessariam non putet, eamque prius animo non apprehendat quàm limina naturæ naturæ pulset aut intret. *Natura naturata* est illa causa physica de quâ in his libris Physicorum præcipue agitur, & quidem est causa activa si res physicas ipsectes quas gignit, passiva verò si eandem ad primam causam infinitam referas.

Natura naturans Deus.

Nō est habendus Philosophus, qui primæ causæ cognitionem necessarium esse non putet.

Natura naturata quæ & quomodo activa, & quomodo passiva dicatur.

Natura quid.

Naturæ defi-
nitio explica-
ta.

Natura natu-
rans præfider,
naturam in-
hæret.

Definitur natura principium & causa motus & quietis in re naturali, primo & per se, & non per accidens. Principium in hac definitione naturæ constituentis præeminetiam, Causa dependentiam rei ab eo fluētis denotat. Quid multis? sensus hic est, natura est principium internum motus & quietis, hoc est insita causa ut id moveatur aut quiescat, in quo primo & per se, non per accidens inest. Magna volumina de hac definitione naturæ scribuntur; suadeo igitur ut centrum quæras, in quo fixus contempleris circumferentiam cœli, omniaque sub illo comprehensa, quibus naturam naturantem præfider, naturam hic definitam inhære faciliè intelliges. Illius maiestatem nemo nisi Theophilus, huius potentiā nemo nisi Philosophus studiosus sapientiæ percipit, miracula in illâ, in hac mysteria multa insunt. Agit utraq; sed diverso modo, nam illa creat sine modo, hæc medio in omni opere & effectu utitur.

Divisio naturæ.

Natura causa
movens ma-
teriæ & formæ

Natura com-
munis prin-
cipium formæ
vel materiæ.

Materia res
futilis & ferè
nihil.

Natura iam definita ut analogon genus in materiam & formam dividitur; est enim materia natura, est quoque forma natura, sed ita utraq; natura dicitur, ut natura causa movens utriusq; dicatur. Causam moventem dico, non constituentem; principiorum enim non est constitutio sed subordinatio, ut Philosophi docent. Quippe fieri potest ut causæ causis, principia principijs ordine ad se invicem subiiciantur, donec ad primam causam causarum venias. Animadvertendum hoc loco id quoque velim, naturam hic divisam materiâ & formâ communius principium esse, & aliquid amplius diviniusque in se continere. Nam ut omnis materia natura est, sed omnis natura non est materia; similiter omnis forma natura est, at omnis natura non est forma; natura enim ad omnia effecta utriusque se extendit, nec non ad accidentia quæ naturaliter illis inhærent. Quippe cum aliquid grave aut leve sursum volet, id ipsum naturâ sursum aut deorsum volasse dicimus, licet grave & leve (quæ sunt accidentia) tales motionis solæ causæ existant. Quod sit aliquid divinius in naturâ quam in materia & formâ hinc constat, quia est quiddam vicinior primæ causæ, & quia in motu, actione, & opere suo finem respicit. Materia autem res futilis, vix ens, & ferè nihil à Philosopho nominatur. Forma res est divina, sed ita divina ut à naturâ sinu & fove diviniore suscepta fluat; solam formam humanam excipio, quam non ingentiam sed insulam doceo.

De genere argumentandi quo uti debent philosophi.

Grave, subtile, & accuratū disputandi genus est quo philosophi uti solent: quippe res quas tractant philosophi arcana naturæ sunt, quæ & verum sapientem, & magnum ingenium postulant. Operæpretiū ergo & in primis utile putavi, si in singulis sectionibus & articulis huius libelli Maximæ seu Axiōmata (quæ sunt veluti ossa & nervi philosophiæ) opportunè suis locis adijciantur. At textam ergo præcipuas propositiones cuilibet materiæ quæ occurrit, ut laudabilis certamen iuvenū, causā & modo certandi cognitio fiat. Ceterū (ut in hoc certamine Aristotelem sequar) sicut ille in Topicis, ita ego e- quidem in Physicis quatuor prædicata & eorum annexa tradam, à quibus omnia problemata & loca communia eruantur. Prædicata sunt materia, forma, potentia, & actus, quorum illa interna ad esse- tiam, hæc externa ad existentiam rerum naturalium pertinent. Præ- dicata physica hæc quidem rectè nominari possunt, tum quoniam de omnibus in rerum naturā enunciantur, tum quoniam singula in phy- siologiā tractata ad ipsa reducuntur. Sunt enim omnia quæ sunt aut materialia, aut formalia, in potentiā, vel actu posita. Potentia autem est vel materiæ quæ passiva, vel formæ quæ activa dicitur. Actus quoque est duplex, vel inchoatus ut motus, qui instrumentum pri- mum naturæ existens actus mobilis definitur: vel perfectus, ut forma & finis quæ existentiam absolvunt. Annexa his prædicatis sunt mo- tus, quies, mobile, locus, & tempus, omniaque accidentia quæ neces- sariō cum rebus naturalibus coherere ut primæ qualitates, vel quæ videntur coherere, ut fortuna, casus, fatum, infinitum, & vacuum, de quibus in his libris Physicorum, ut de rebus quæ apparent & non sūt. Arist. luculenter differit. Ceterū quoniam hæc omnia prædicata & annexa ab uno ducta sunt fonte (nempe naturā) axioma- ta à communi loco naturæ primū tractabo, & sic deinceps de reliquis ordine discutiam, ut res quæ discutientur postulant.

Materia phi-
losophorū ar-
cana naturæ.

Quatuor præ-
dicata phy-
ca, materia, f-
orma poten-
tia, & actus.

Potentia du-
plex.

Actus duplex.
Motus primū
instrumentum
naturæ existit

Entia quæ ap-
parent & non
sūt, fortuna, ca-
sus, fatū infini-
tum & vacuū
dicuntur.

*De locis & axiomatibus à communi
notione naturæ ductis.*

Primus locus est *Anatiōne natura*, cuius maxima talis existit. Quò quidque est simplicius aut universalius eò magis natura notum est quam nobis, si distinctam cognitionem spectes. Ratio est, quia na- tura effectivè est universalis causa, quæ in omnibus æternitati stu- det. Sit hoc exemplum, notior est naturæ homo quàm illius in-

1. Locus.
Max. 1. locū
Natura in
omnib⁹ æter-
nitati studet.

dividuum Socrates aut Plato; natura enim primum intendit hominem, tum Socratem aut Platonem gignit. At dices hoc est contrarium Aristoteli, qui universalia notiora nobis esse affirmat. Respondeo notiora esse quidem nobis confusè, non distinctè; intellectus enim humanus singulare sub ratione universalis primum & vi suâ confusè percipit, ut in Socrate longiore spacio à nobis remoto manifestè cōstat, qui primum sub ratione substantiæ, tum sub ratione animalis aut mediij alicujus generis, hinc sub ratione hominis, postremò autem sub ratione singularis cognoscitur.

Locus secundus.

Secundus locus.

A negatione naturæ. Quicunque naturam negant vel etiam dubitant An sit? sensu & ratione carent; causa est quia in re qualibet eandem quasi viventem & spirantem videant. Exempli tot sunt quod sunt entia naturalia, quibus omnibus ut moveantur aut quiescant sola natura dedit.

Locus tertius.

Locus tertius.

A definitione naturæ. Quæcumque in se primò & vi suâ principium sui motus & quietis habent, ea iure naturalia dicuntur; ratio est, quia natura ipsa est internum principium motus à materiâ, & quietis in formâ; exempla sunt cuncta naturæ opera.

Locus quartus.

Locus quartus.

Maxima quarti loci.

Magi-
corum
vanitas et
blasphemia
damnatur.

Forma artificialis nec per se movet, nec movetur.

A differentiâ naturæ & artis, rei que naturalis & artificiosæ. Natura interna, ars externa causa motus in suis effectis dicitur. Vnde rectè infertur hæc maxima, Quicquid est naturale, illud etiam primò & per se movetur, ut Sol in orbe; quicquid verò est artificiale id ipsum moveri solum per accidens, ut horologium, quod in orbem cietur ratione artis & artificis. Hinc refellitur quorundam magicorum vanitas & blasphemia, qui tabulas aureas, & amuleta characteribus nescio quibus sub hac vel illâ constellatione figurata vulgò divendunt, asserentes habere illa quidem multas & miras virtutes motrices syderum. Sed hic discat juvenis ex philosophiâ, virtutem cœli fragmentis auri vel argenti non inherere; forma enim artificialis nec per se movet, nec movetur. Contingit tamen non semel, ut (permittente Deo) incredibilia sic per dæmones malignos fiant, ac si per incantamenta & amuleta istiusmodi varijs characteribus cœli figurata fierent; hoc verò non agit Deus ut hominem deciperet, sed fieri inquam permittit, quia homo relicto Deo superstitione sua phantasiæ & fallacibus umbris credit. Similis est ratio multorum que apparent in somnijs, ut de evulso dente, de eruto oculo, de effuso sale in mensa & alijs

sexentis (vt aiunt) valde ominosis, quæ quidem sic visa aut contingentia cōcomitantur quidem mala nonnunquam eventa; veruntamen non quia apparuerunt aut contigerunt, sed quoniam dæmones nos nimis credulos, hac arreptâ occasione, sæpissimè decipiunt.

Locus quintus.

A certa proprietate naturæ. Quicquid agit natura, id ipsam propter finem agit & non fallitur; ratio est quia natura in se provida exilit, primæque causæ nutum in omni opere & actione sequitur. Vetust illud est, Deum & naturam frustra nihil agere; Deus enim prima causa Metaphysica est, natura prima causa Physica. Illa errare non potest quia est infinita, hæc falli non potest quia imperio alterius subiecta est. Si hic quæras quomodo natura sagax & provida dicatur, cum non sit rationis & consilij compos; respondeo acceptam suam prudentiam primæ causæ referre, quæ omnibus instinctum divinum (qui naturalis ratio dicitur) ad bonum commune & sui conservationem inseruit. Turtur adulter non est, ciconia parentibus non ingrata, aranea necit telam, formica acervum colligit, hirundo nidum, herba sentiens declinat hostem, presente homicidâ interfectus effundit sanguinem. Quæ omnium istorum causa? certè præter naturam nihil, quæ instinctu divinitus accepto non aliter effectus, quàm gallina pullos sub alis providentiæ fovet. At monstrum fit: ergo natura (vt ais) fallitur; hic error particularis nature, non universalis (de qua nunc agimus) habetur.

Locus sextus.

A consequentibus naturæ; huius loci multa sunt axiomata. Primum quod Omnis actio naturæ sit necessaria; est enim fatalis in omni actione naturali causarum cum effectus unio. Alterum est quod natura sit nunquam otiosa; natura enim causa activa est & perpetua. Tertium, quod in omni opere et actione natura oporteat aliquid de novo fieri; ratio est quoniâ quicquid incipit natura, id ipsum perficit. Quartum, quod natura lex, ordo, & intentio sint res certæ; rationem reddunt philosophi, quoniam à primâ causâ pendent, quæ impediri non potest. Quintum, quod non solum essentia & existentia rerum sint opera naturæ, sed etiam eorum proprietates & accidentia; causa in promptu est, quia non solum esse, sed bene esse (quod in accidentibus cernitur) ab ipsâ naturâ manet. Sextum, quod ars imitetur naturam; est tamen in multis natura certior arte. Septimum, quod fortuna & casus in actionibus effectisque

eventa omnia
natura qui contingant.

Locus quintus.

Natura primo
causæ nutum
sequitur in
omni actione
Li. 1. de Cæl.
text. 32. lib. 2.
de Cælo text.
50.
Instinctus di-
vinitus natura-
lis ratio dicitur.

Monstrum error particula-
ris naturæ non
universalis.

Locus sextus.
Phys. lib. 2.
text. 75.

1
2
3
4
Phys. 8. text. 15.
Rhetor. lib. 1.
cap. 10.
Naturæ leges
certæ.

5

6

7

Fortuna & ca.
sus à naturæ
effectis exu-
laat.

8

9

Natura ab in-
finito, vacuo
& non ente
abhorret.

*natura nullum locum teneant; quæ enim fortunâ & casu fiunt temerè
& ignoranter fiunt, ac naturæ opera sunt necessaria & ad certum fi-
nem destinata. Octavum, quod natura à violento, vacuo, & non ente ab-
horreat; hæc enim naturam tollunt. Postremum, quod scientia natura
sit omnium nobilissima; quia nihil nobilius, divinius nihil naturâ est, in
qua numen latet.*

Vides (docte & studiose lector) quomodo in quibusdam locis na-
turæ, Dialecticorum more nomen *maximam*, rationem *maxime*, &
exemplum dederim; vides etiam quomodo brevitati, studens loca
decem postrema veluti in vnum contraxerim.

Articulatiùs in prioribus locis egi, ut discas illas quatuor partes ad
omnem locum necessarias esse. Cæterum compendium nunc scri-
bo, in quo non licet distinctè & membratim singula enumerare, satis
est in reliquis dato hoc exemplo, si axiomata solùm adiciam, ratio-
nes & exempla tibi investiganda & addenda relinquam. Hoc v-
num velim semper memineris, me idèò intrivisse hæc loca commu-
nia rerum, ut non solùm præcepta philosophiæ, & naturæ arcana
intelligas, sed etiam ex iisdem præceptis & arcanis artem & for-
mam rectè differendi ad vnguem (ut aiunt) teneas. Sunt enim loca
inventionis singulis partibus philosophiæ accommodata, sparsa, & fu-
sa apud Aristotelem, ut in 3. lib. Top. liquidò constat, ubi loca ferè
omnia ad moralem philosophiam pertinent. Sed hic labor, hoc o-
pus erit, hæc omnia in ordinem colligere, vsumque in singulis edo-
cere. Conatus meus in hac parte non deerit, exemplum dabo, quo
alii multò me doctiores idipsum in alijs partibus philosophiæ præ-
stent. Quod si præstiterint, proculdubio vtilius nihil studiosis &
candidatis in philosophiâ contingeret; quippe hinc non solùm arma
& tela philosophorum petant, sed quomodo iisdem armis & telis v-
tantur accuratè discant.

Locorum vsu
nihil vtilius
philosophiæ
candidatis.

CAP.

CAP. 3.

*De nomine, necessitate, numero, contrarietate, existentia,
& lege seu proprietate principiorum.*

Omen principii latius se fundit quam nomen causa, nam privatio principium est, causa autem proprie dici non potest. Hoc nomen principii multiplex est; nam in Dialecticum, Physicum, Mathematicum, & Metaphysicum dividitur: qualia sunt *substantia, natura, idea, & prima omnium causa Deus*. Ceterum hoc loco principium solum physicum tractatur, quod definitur *ens rei*, unde

Nomen principii latius quam nomen causa. Nomen principii multiplex.

Principium physicum quid.

proxime effectus naturalis per motum naturae oritur.

De necessitate principiorum.

Necessitas principiorum absoluta est non comparata, quippe sublati principijs omnia naturae opera ruunt. Quid enim aliud sunt effecta naturae quam unitae inter se ordine naturae causae? ut ergo deficiunt rivuli si fontes, ita cessant omnino effecta naturae si causas & principia tollas.

De numero principiorum.

Placuit Melisso & Parmenidi unum statuere principium omnium, quod verum est secundum Aristotelem si unum Metaphysicum principium intelligas; Physica autem principia tria sunt, duo opposita, & unum subiectum omnium. Opposita sunt forma & privatio, omnium subiectum materia prima dicitur. Numerus ille principiorum hinc constat, quia ut res quaelibet naturalis de novo fiat requiruntur duo, constitutio & transmutatio. Ad constitutionem etiam duo spectant, potentia & actus; per potentiam materia, per actum forma intelligitur. Est enim materia tota in potentia, forma vero est internus rei actus & ultima perfectio; hinc illud, Materia appetit formam ut foemina virum. Transmutationis principium unum est nempe privatio, quae ideo habetur necessaria, ut novarum formarum continuâ successione natura aeterna fiat. Quid multis? Sufficiunt haec tria principia, pauciora non sufficiunt. Qui ergo plura aut pauciora fingunt, nodos (ut aiunt) in serpo quaerunt. At dices, natura est principium à materia & forma distin-

Unum principium quod verè dicatur, secundum Aristotelem.

Physica principia tria.

Materia tota in potentia. Forma internus rei actus & perfectio.

ctum

Natura est
principiū dif-
cinctum à ma-
teria & forma
ratione & mo-
do tantum.

Etum ut ipse docet: ergo sunt plura principia quam tria. Respondeo naturam esse principium ratione & modo distinctum ab utroque, non re simpliciter & absolute, quia in utrasque ut genus in suas species dividitur.

Probatum principia esse contraria.

Principia eū
contraria.

Non ex concordia principiorum ut Empedocli, sed ex discordia (ut Aristoteli placuit) res crescunt naturales. Est enim inter principia vnum contrarium alteri, ne natura sit otiosa. Quippe contrarium est veluti aculeus quo excitatur segnis materia ad appetendam formam. Est (inquam) negatio præexistentis formæ, & causa sine qua non perpetuæ varietatis & successionis, quibus natura maximè delectatur. In principiis secundi ordinis, nempe in quatuor elementis hoc ipsum apertissime constat. Contrarietas enim elementorum est causa cur agant, eorum actio est causa mixtionis, eorū mixtio est miscibilium & alteratorum unio, ex horum unione varia & infinita corpora enascuntur. Genus contrarietatis in principiis privativum est, nimirum inter privationem & formam; hæc privatio est tanquam tinea in veste naturæ, vestis & ornatus naturæ forma est, quam semper terit & consumit privatio; sic tamē consumit, ut ex eadem radice flos novus, ex eadem potentiā materiæ nova forma germinet, crescat, oriatur. Hinc gravis natura successionē rerum fecundior facta est, novarum formationū, vicissitudine mater omnium qua sunt in rerum naturā dicitur.

Duo principia
rei genitæ, tria
generationis.

Non multus ero, duo sunt principia rei genitæ quæ essentia spectant, materia scilicet & forma, tria verò generationis materia, forma, & privatio. Priora duo amica sunt, & naturali quasi cōnubio copulata: posteriora privativè opposita sunt, & sibi invicem semper infesta.

De essentia & existentia principiorum.

Principia eū
ab definitur.

Cum nō sint entia priora primis, principia prima definiri nō possunt: essentiam ergo definitam in se non habent ipsa, sed causæ effecti in alijs existunt. Cæterum quandoquidem duplex sit definitio demonstratioque rerum, una à priori, à posteriore altera: licet principia à priori nec definiri nec demonstrari possint, à posteriore tamē sciri quidem & explicari possunt. Ut ergo effecta per causas ordine naturæ: ita ordine discipline causas per effecta investigare solemus.

Summa omnium hæc est; principia rerum naturalium entia sunt prima, quæ in se solam confusam essentiam & existentiam, in effectis defini.

finitam & certam vtramq; habent.

De legibus principiorum.

Leges principiorum tres sunt, vna ut aliunde non oriantur, altera ut se invicem non constituent, tertia ut omnia natura opera ab illis originem suam *Tres principiorum leges,* essentia & existentia trahant. Aliunde oriri non possunt quia sunt prima, se mutuo non constituunt quia sunt contraria, ex illis alia suum esse trahunt quia sunt principia.

Axiomata communia à loco principiorum.

Axiomata huius loci partim personam, partim materiam subiectam respiciunt. Quæ respiciunt personam hæc sunt. *Contra negantem principia non est ulterius disputandum. Oportet discipulum principijs credere. Non est querenda principiorum ratio.* Principia hoc loco intelligenda sunt & rerum & artium. Principia simplicia rerum sunt materia, forma, privatio; Principia artium complexa sunt, prima videlicet axiomata, et vniuersalia enunciata, in quibus artium demonstrationes fundatæ sunt. ut *Ab equalibus demptis equalibus relinquuntur equalia. Cælum inferiora motu, lumine, & influentiâ regit.* Si quis hæc principia neget, aut ignarus, aut impudens haberi debet, qui tot ætatum & doctorum hominum synodum & consensum spernat. Qui non credit principijs, intelligentiâ (quæ est habitus credendi principijs) caret.

Notatu hoc loco dignum est, quod inter quinque virtutes mentis omnes præter vnâ cum ratione & consilio coniunctæ sunt, nimirum ars, scientia, prudentia, & sapientia: vna verò illa (*intelligentia scilicet*) rectè fides Philosophorum dicitur, quia est habitus credendi principijs sine ratione. Animadverterunt quidam sapientes viri prima in qualibet arte principia nec definiri nec demonstrari omnino posse: cum ergo ratione eadem probare non potuerant, legem hanc sanxerunt, ut accedentes ad scientiam principijs à maioribus traditis & susceptis (curiosè de illis querentes nihil) crederent. Crederent (inquam) quia principiorum (ut dixi) non est querenda ratio, nimirum An sint? Cur sint? quomodo sint? satis est si credas esse, & omnia ex illis in qualibet arte dependere.

Restat ut de axiomatis materiæ subiectæ pauca adijciam. Axiomata principiorum quæ rem subiectam spectant sunt ista. *Prima principia rerum aut artium non sunt, si illis probentur antiquiora.* Hæc maxima intelligenda est in eodem genere principiorum; nam in alio genere primis principijs naturalis philosophiæ probari potest prius Metaphysicum, nempe *Deus*, qui naturam & principia ut instrumenta regit. Alterum axioma est à duratione principiorum, nempe

Principia rerum simplicia artium complexa cuiusmodi.

Vna tantum ex virtutibus mentis cum ratione & consilio coniuncta. Intelligentia philosophorum fides.

Axiomata subiectum respicientia.

Perpetua &
universalia
principia quo-
modo dicantur.

3

4

Appetitus in
principiis acti-
vi potentia
est.

1

Axiomata
personam spe-
ctantia.

2

3

*Quòd non sint principia si non sint perpetua & universalia; perpetua anti-
quitate naturæ, universalia effectivè, quia nunquam desinunt opera-
ri. Tertium axioma est, quòd actu positis principiis necessariò sequan-
tur effectus, potentià autem positis non item. Ab effectis ad principia si-
milis est argumentatio; nam positis effectis necessariò ponuntur prin-
cipia; quippe ut actu non sunt principia nisi in effectis: ita effe-
ctus non sunt omnino, si non sint principia ex quibus sint & coales-
cant. Postremum est, quòd principia natura sua vi coire desideret, ut pro-
ducantur effectus; est enim in primis principis appetitus producendi ef-
fectus, ut est in plantis producendi fructus. Hic appetitus activa po-
tentia dicitur, qua principia ad actum & locum pertrahuntur. Huc
addi possunt alie maximæ de principiis quoad personam; nempe
*Temerarià cuiusquam de principiis assertione moveri philosophum non de-
bere. Non admittendum esse absurdum de principiis, quoniam vno de il-
lis dato sequentur mille. Negare velle illum ab effectis ducta argumen-
ta qui audeat negare principia.* Sed hæc (inquam) quoniam ad priora
facile reduci possunt libens omitto. Hactenus de locis principi-
orum in genere; nunc de singulis in specie agam, & primum de
materià.*

CAP. 4.

*In quo de Materia prima, de Formâ de Privatione,
& de locis inventionis ab iisdem?*

Materia pri-
mum & com-
mune subie-
ctum omniū.

De cuiusmodi
materiâ hic
agatur.

NS omnium remotissimum à primâ causâ
est prima materia; ut ergo illa est ens actu
nobilissimum: ita hæc entis nomen in potē-
tiâ vix quidem meretur. Hinc à philoso-
phis nunc chaos, nunc indigesta moles,
nunc entis umbra, nunc abyssus rerum, nunc
ferè non ens, aut penè nihil appellatur. Ce-
terum si verè in suâ ipsius propriâ naturâ
consideretur, quamvis exile admodum
in se esse habeat: ens tamen est, idemque primum & commune sub-
iectum omniū. Subiectum dico, & tamen principium primum in
potentia positum, ex quo omnia constituuntur primò, & in quod vl-
timò resolvuntur.

Non opus est hoc loco distinguere nomen *materia* in materiâ *circa*
quam (ut aiunt) *ex qua*, & *in qua*; præsertim cum de eâ potissimum
materia

materia hic manifestè agatur ex quares naturales oriantur; hæc verò materia prima est, non secunda, cōfusa non distincta, inanis & vacua omnis formæ, nō signata vt loquuntur. Postremò hæc materia non est nota nisi philosophis; neq; hisce omnibus, quia est veluti rasa tabula in qua nihil depictū, aut massa ceræ in qua nihil impressum, aut nuda potētia in qua nihil actu distinctū videas. Cū enim aliquid actu existat, diutius non prima sed secunda & signata materia dicitur.

Signata materia quando dicitur.

De locis inventionis à materia prima.

Primus locus est à descriptione materiæ primæ. Axiōma est, quòd *omnis rerum omnium naturalium generatio sit à materia prima, omnisq; earum ultima resolutio in eā.* Ratio est, quia ex nihilo & nō ente nihil fit; cuius rationis sēsus est, *nihil ex nihilo fieri naturaliter sub via generationis* at metaphysicè fieri nō negat Philosoph⁹ sub via creationis; nā aliter Deū liberrimū & infinitū agēs nullis mediis naturæ alligatū, tā sæpe & apertè nūquā pronunciasset. Licet ergo expressio nomine *creationis* (quæ est *sine subiecta materia rerum productio*) non vtatur: quid tamē per hæc verba intellexerit, quid per accessionem animæ humanæ, (quam divinitus datam, non naturaliter ingentam affirmat) nescio equidem, nisi altius & divinius quiddam in actionibus Dei quā naturæ cōsiderari debere insinuaverit. At discrimen non est, si Deus & natura nihil sine medio & subiecta materia agerēt. Imo ex parte, & non absolutè (vt ait) Deus esset infinitus, simplex, immensus, liber, si non aliter quā naturæ mediis abstractis ageret.

Locus primus.

Nihil ex nihilo fieri quomodo intelligendum.

Creatio quid.

Creatio implicite licet non expresse ab Aristotele tenetur.

Interpretatio sequentis loci ab æternitate materiæ primæ similis huic est. Maximæ istius loci duæ sunt, vna quòd *materia sit æterna*; altera quòd *sit ingenta & incorrupta*. *Æterna*, quia nullam causam præ-existentm ordine habuit: *ingenta & incorrupta*, quia est æterna, & quia nulla causa opposita est quæ corrumpere. Sed adverte *æternum* hoc loco sumi secundum quid, vt aiunt, & comparatè. Nam simpliciter & absolutè nihil est æternum secundum Aristotelem præter *Deum*; principia verò physica dicuntur *æterna* respectivè, quia nec vi naturæ inceperunt, nec desinent quam diu mundus perfectissimum opus naturæ permanet.

Locus 2.

Materia æterna ingenta & incorrupta. *Æternū* bifariam sumitur. Deus solus absolutè æternus.

Tertius locus est à potentia materiæ, cuius maxima est talis, quòd *materia formam naturaliter appetat*; ratio est, quoniam à forma materia perficitur. Hic appetitus est desiderii & complacentiæ vt aiunt non rationis. Instinctu enim fertur materia ad formam, non consilio aut electione ducitur; quippe materia prima est æqualiter omniū formarum capax.

Locus 3.

Appetitus materiæ qualis.

Hinc sequitur 4. locus materiæ, à ratione seu proportionē quā habet

Locus 4.

cum subiecto, cuius maxima est, quod *materia prima sit primum subie-
ctum omnium*. Hæc propositio intelligenda est *potentiâ non actu*; quia
materia est apta ad omnes formas tum internas, tum externas ca-
pellendas, actu verò omnes non capit.

5
E potentiâ
materiæ edu-
citur formæ
naturales qua
liter.

Alius locus est à potentiâ materiæ primæ, huius axioma est, quod
E potentiâ materia educantur omnes formæ naturales. Hoc autem non fit
ratione materiæ quæ est passiva, sed ratione naturæ in ea operosæ,
quæ illius potentiam vivificam, & (vt ita loquar) activam & semina-
lem facit. Sicut ergo delitescit flos & fructus in vitali radice plântæ:
ita formæ naturales in materiâ primâ, à cuius potentiâ (vi naturæ ad
appetendum excitatâ) fluunt.

6
Materiæ cog-
nitio analogi-
ca tantum.

Postremus locus est à modo & ordine cognoscendi materiâ; maxima
est, quod *materia prima per se & visua sit incognita*; ratio est, quia nulla il-
lius imago aut idea sècũ ferit, vnde intellectus directè obiectum fiat.
Cæterum analogica est illius notio, vt superius in exemplis de rasa ta-
bula, cerâ, & nudâ potentiâ cõstat. Sexcenta sũt alia, quibus brevitas
causâ nunc superfedo.

De Forma, & locis inventionis ab ea.

Res nulla occultior, aut mysterium magis abditum reconditumque
est in vniverſa philosophia, (meâ opinione) quàm forma, eiusdemq; à
potentiâ materiæ realis emanatio. Certârunt inter se philosophi diu,
adhuc tamẽ (lite sub iudice quasi pẽdente) nihil certi definierũt. Cer-
tum est formâ primum principium esse, quod nomen & esse rebus at-
tribuit; sed quomodo emanet, emineatq; ex traduce & potentiâ ma-
teriæ res tam difficilis cognitu est, vt (si creationem non agnoscas) vix
certi ex philosophorum oraculis quicquâ definias. Nam si dicas ma-
teriam eandem parturire formam, incurris statim in hoc incommodũ,
vt fatearis materiam principũ activum esse, & causâ formæ, q̃ Philo-
sophus negat. Si verò affirmes ex potetia materiæ educi, maius absur-
dum videtur sequi; primũ quia incertũ est an vlla sit potentia materiæ,
quoniam (vt ait Philosophus) impotentia materiâ, potentia formam
sequitur; tum an hæc potetia sit omninò actiua, cum materia ipsa ens
solum passivum dicatur. Hinc si sit potentia actiua, quomodo forma
(qui est actus) ab illa oriatur? Sed omitto verba & id ipsum quod an-
tea docui nũc iterum affirmo, naturam supereminentẽ causam vi suâ
effusâ hoc opus efficere; inserit enim in materia seminalem potentiam
formæ, quæ primum veluti in florem, tum in fructum funditur: hinc
ipsam materiam excitat, vt instinctu appetat, & motu acquirat for-
mam; sic emanat forma ex materia, & tamen simul cum materia
manet, non enim prius est materia quàm forma, quia in semine &
potentiâ

Forma nomẽ
& esse rebus
attribuit.
Res perceptu
difficillima.
Qui forma na-
turalis à potẽ-
tiâ materiæ e-
manet.

& potentia materiae, veluti fructus in radice latet. Si definire velis formam, nihil aliud est quam principium physicum internum, quod dat nomen, essentiam, & perfectionem rei naturalis; nomen distinctum, essentiam completam, perfectionem integram & internam. Hinc illud, in materia confusio, in forma essentialis distinctio rerum naturalium inest.

De locis inventionis à Formâ;

Primus locus est à multiplicitate formæ nomine & distinctione; maxima quod omnis forma à philosopho considerata sit: vel assistens vel inherens. Assistens forma nulli insidet materiae, sed foris affidet & præest, ut Deus, Angelus, & animus hominis corpore exutus. Inherens forma est quæ actu subiecto cuius inhaeret, ipsumque informat, distinguit, & denominat. Inherens verò forma est vel essentialis, quæ novam speciem in substantia efficit; vel accidentalis, quæ solam externam mutationem aut distinctionem in re subiecta facit. Exemplum essentialis formæ est anima rationis compos in homine; exemplum accidentalis, ut figura Cæsaris in sigillo aut ære. Alter locus est à notatione formæ physice propriè supra. Maxima est, quod forma physica sit principium naturæ ordinis simul cum materia primâ: in illa tamen latet, ut flos in semine, donec operante naturâ, non aliter actus & perfectio eiusdem rei; composita fiat, quam fructus plantæ. Ut enim fructus distinguit speciem plantæ: ita forma quæ est actus rei distinguit materiam: cuius potentia fluit. Tertius locus est ab existentia formæ; maxima est, quod ante formam nihil omnino præexistat in materia primâ. Hæc propositio cautè intelligenda est, nam si simpliciter dicas nihil præexistere ante formam, concedes naturam aliquid ex nihilo producere: si verò affirmes aliquid præesse aut antecedere, concedes materiam actu aliquo modo fuisse antequam forma accessisset. Quippe id quod præexistit, si ve completum si ve incompletum sit, motum habet, quia actus mobilis definitur. Præterea, si dicas formam in materia prima inchoatam delitescere, motuque materiae pullulare & perfici, videris eadē operâ docere, substantiâ magis & minus suscipere. At dices, formæ formabiles sunt non formatae. Sed unde (quæso) formæ formabiles dicuntur? Certè quia sunt incompletæ in materia, ut ais. Ceterum ulterius te virgeo, quætoque, unde ista prima inchoatio & emanatio formæ sit? Si sit, aut erit ex aliquo, aut ex nihilo; si ex aliquo concedas, non negabis mihi aliquid actu fuisse in prima materia ante formam; si ex nihilo fieri existimes, cur creationem formarum negas? Quid restat? hoc scilicet, ut dicas nihil in materia prima præexistere ante formam præter primam potentiam materiam, quæ eadē est inchoatè cum materia ipsa. Est enim prima potentia

Definitio formæ.

Primus locus.

Assistens forma quæ. Inherens forma quæ. Inherens forma duplex.

Locus 2.

Forma in materia tæquana fructus in plantâ.

Locus 3.

Formæ formabiles & formatae.

Prima poten-
tia cuiusq; rei
eadē cū resp.
ta cuius est.

Radix formę
in materiā in
est.

Locus 4.

Formę offi-
cium.

Natura appe-
tit finē quid
significat.

Locus 5.

Forma cur di-
vina dicitur o.
pinioness va-
rię.

Locus 6.

cuiusque rei eadem res cuius est, ut potentia ratiocinandi cum animā rationatrice, potentia sentiendi cum animā sensibili, potentia vegetandi cum animā vegetabili. Quid multis? nihil ergo præexistit in materiā primā ante formam: id est nihil actu præexistit quod materiā actu existere in rerum naturā faciat, nihil quod formet, nihil quod distinguat. Est tamen in materiā radix formę, id est talis potentia realiter eadem cum materiā, quę influente naturā gravis tandem veluti facta formas & distinctiones rerum essentielles parit. Locus alius est à multiplici proprietate & officio formę. Maxima, quod *naturalis forma semper officium sit essentialiter denominare, definire, distinguere, & conservare speciem quam facit*. Ratio est, quoniam rei nomen, natura, potentia à forma pendeant. Imò forma etiam finis rei naturalis dicitur: at finis bonum illud est quod natura appetit, & in quo res quęlibet naturalis conservatur. Hinc alterius maximę apud Philosophos non est inepta, videlicet *natura appetit finem*, id est natura appetit formam, est enim forma interna perfectio rei, & finis ad quem natura in constitutione rerum tendit. Alter locus à dignitate formę naturalis ducitur. Huius axiomata est, quod *Omnis forma sit divinum quiddam*. Interpretum aliqui asserunt divinum dici, quia proximè à prima causa divina fluit. Qui hoc asserunt, non viderunt quomodo naturalis forma ex potentia materię ut ex traduce aut radice educatur. Alia expositio est, quod per assimilationem dicatur divinum quiddam, nempe quoniam est simplex, purus, & essentialis actus, ut prima causa. Non est inanis quoque illa interpretatio, formam scilicet divinam dici, quia est summa perfectio, summumque bonum physicum rei naturalis. Liceat tibi (erudite lector) quam velis interpretationem admittere, illa tamen mihi vehementer placet, quod divinum quiddam forma dicatur, quia simplicem purioremque essentiam Deo acceptam refert. Sequitur locus ab unitate formę, cuius duo axiomata sunt, primum quod *cuiuslibet rei naturalis sit una essentialis forma*; alterum quod *una sit prima forma communis omnium*. De primo axioma nemo philosophorum unquam dubitavit, quia res quęlibet naturalis nō definitur aut distinguitur nisi à sua ipsius propria forma. De 2° lis est & controversia magna, an sit una communis forma omnium, quę principium rerum naturalium dicatur? si affirmes, quā nā illa tandem sit quærō? si neges, peto quomodo tria principia esse defendis? Nam si non sit una communis forma omnium, sed sola particularis singulorum, quomodo omnium principium definiatur esse equidem omnino nescio? Quippe particularis cuiusque forma non est prima, non est æterna, non est ingenita & incorrupta

rupta, non est omnium causa, quæ conditiones ad principium constitutionis requiruntur. Sed quid moror? Alij putant esse vnam animam mundi, quam formam rerum naturalium nominant. Alij dicunt esse formam quidem omnium principium assistentem, non inhaerentem. Alij cæli formam esse hanc formam omnium pertinaciter defendunt, quia Arist. dicit omnem formam esse in cælo, quod intelligitur respectu inferiorum effectivè, quoniam sol & homo generant hominem, per solem influens cælum, per hominem mundum inferiorem variis formis ornatum intelligit. In hac lite audeo definire nihil, existimo tamen formam rectè vnum principiorum dici, non quod sit vna essentialis forma omnium; sed quod sit vna communis idea & apprehensio formæ ex singulis generum, non ex generibus singulorum videntur. Quasi diceret, forma hominis primum principium hominis est, forma cæli primum principium cæli est, forma ignis primum principium ignis est; & sic de cæteris ignis singulorum formis: ergo forma est principium omnium, quæ vi naturæ fiunt. Omnium (inquam) non quod sit in omnibus vna communis forma, sed quod in singulis quæ (collecta vnum universale apprehensione faciunt) vna eademque distinctas existent à qua res propriè naturalis dicatur.

Opiniones de primâ formâ.

Omnis forma est in cælo, & quomodo intelligitur.

Propria opinio de formâ cõmuni.

De privatione & eiusdem locis.

Transmutationis principium privatio dicitur, non constitutio: nihil enim actu ponit sed tollit formam, ita tamen tollit ut materiam ad novam acquirendam perpetuò incitet & instiget. Discors hoc principium necessarium quidem est, ut legnis materia nuditate veluti agnoscat suam, vestemq; & ornatum id est formam querat. Multiplex est hoc nomen privationis, aliquando enim privatam materiam, aliquando negatam formam, aliquando præexistentis formæ absentiam, aliquando negationem formæ futuræ & emergentis docet. Dicit Arist. materiam & privationem numero & subiecto idem esse, quod verum est si privationem pro materia nudata sumas, aliter multis modis hæc ab illa differt. Nam materia est ens positivum, privatio verò ens negativum; materia est substantia, privatio non est, materia est causa constitutionis, privatio propriè causa non dicitur, materia appetit formam, privatio tollit; materia est ingenua & incorrupta, sed acquisitam formam privatio tollit. At dices quomodo principium est? Principi generationis non rei genitæ habetur. Generationis principium est quia ab ea omnis generatio incipit. Hinc philosophi privationem terminum à quo generationis appellant. Sed ulterius quæris, quomodo negatio (quæ apud Aristotelem non ens per se dicitur) inter

Privationis necessitas & usus in generatione.

Multiplex nomen est privationis.

Materia & privatio numero & subiecto eadem quomodo intelligatur.

Omnis generatio à privatione incipit.

Privatio non
est pura nega-
tio & contra-
dictoria, sed
mixta.
Privationis
definitio.

principia physica numeretur? Respondeo privationem esse quidem negationem, non tamen simplicem, negantem, & contradictoriam (vt aiunt) quæ omne ens negat, sed mixtam, quæ aliquid (vt ita loquar) entitatis habet, & aliquid realitatis ponit. Rectè ergo definitur privatio principium transmutationis in re naturali, quod materiam nudam & inanem, in solâ potentiâ positam, ad appetitum formæ quâ vestiatur stimulat: vel est principium quod negat formam, movet materiam, primamque actionem naturalem (nempe generationem) inchoat; at posse negare formam, movere materiam, generationem inchoare est aliquid in potentiâ ponere, licet actu (vt modò dixeram) nihil in rerum naturâ ponat.

Locus primus Privationis.

Locus 1.
Distinctio pri-
vationis.

Ducitur hic locus à nomine, cuius distinctio est in privationem secundum actum, secundum potentiam, & secundum utrumque. Maximæ tres sunt. Prima quod *A privatione secundum actum ad habitum fiat regressio*; vt à somno ad vigiliam. Altera quod *Privatio secundum potentiam non neget habitum, ante præfixum et definitum tempus à naturâ*; vt catulus non dicitur cæcus ante nonum diem. Postrema, quod *A privatione secundum actum & potentiam nunquam fiat regressus ad habitum*; vt à morte ad vitam. Hæc postrema propositio intelligenda est secundum ordinem naturæ; at Deus qui est liberrimum agens non alligatur medijs legibusque naturæ.

A privatione
ad habitum
non fit regres-
sus in quibus
valeat.

Locus 2.

Materia & pri-
vatio eadem
numero, tan-
tùm accidere.

Alter locus privationis nomen ab eodem numero & subiecto trahit. Maxima est, quod *privatio sit eadem numero & subiecto cum materia*, id est (si rectè intelligas) eadem numero accidente; quippe locus proximus à differentiâ privationis ostendit manifestè, non re penitus eandem esse cum illâ. Maximæ huius loci sunt, quod *Privatio sit ens negativum*; quod *Non sit substantia*; quod *Non sit causa*; quod *Sit forme infesta & contraria*; quod *Sit accessione forme extincta*. At materia est ens positivum, est substantia, est *concausa* vt aiunt, est amica formæ, cuius copulam & connubium appetit: privatio ergo non est re & naturâ penitus eadem cum materiâ, vt quidam ex textu Aristotelis colligunt. Verbo distinctionem materiæ & privationis sic concludo, quod materia sit per se ens, sed ex accidenti in textu non ens dicitur, quatenus scilicet cum privatione sit coniuncta. Privatio autem contrâ per se non ens appellatur, quia est absentia formæ; ex accidenti verò ens, quia materiæ inest antequam forma accedat: non est ergo privatio simpliciter negatio contradictoria (quæ omne ens negat) quandoquidem habilitatem quandam (vt ita loquar) coniunctam habeat, cuius vi & beneficio esse quodammodo

Distinctio ma-
teriæ & priva-
tionis.

modo dicatur; nempe ex accidente & per aliud. Est tamen (ut ita dicam) ingrata negatio materiæ; nam pro tanto beneficio à materia accepto *ut sit*, maleficium rependit. Quippe quàm diu materia illam quasi viperam in sinu suo retinet, *non ens* a Philosopho dicitur, cum verò per accessionem formæ eijciatur, *ens completum* appellatur.

Privationis in
gratitudo er-
ga materiam.
Ens completum
& incompletum
quādo & quomodo
modo materiæ
Locus 3.

Postremus locus est A subiecto habitus & privationis. Maxima, *Habitus & privatio versantur circa idem subiectum capax utriusque ordine irreversibili, tempore à natura prefixo, & determinato per subiectum, materiam, & rem naturalem.* Per habitum formam internam & externam, per ordinem irreversibilem negationem eiusdem formæ quoad actum & potentiam intelligo.

Hec de Principijs & eorum locis breviter (studiosorum causâ) scripsi; nunc ad reliqua eodem ordine procedam; & primū de alijs duobus prædicatis, nempe *potentiâ & actu* pauca adjiciam. Quatuor enim prædicata physica docendi causâ superius affixi, scilicet *materiam, formam, potentiam, & actum*; prædicata hæc nominavi, quia latissimè patet hæc nomina in hac scienciâ, nec nō de omni ente in eadē tractato enūciatur. Omne enim ens rei est *vel materiale vel formale*, idq; *vel in potentia, vel actu* positum.

Materia, forma
potentia &
actus prædicata
physica cur
dicta.

CAP. 5.

In quo de Potentiâ & Actu agitur.

*P*otentia naturalis, præternaturalis, & violenta dicitur; naturalis est quam perfecta actio, præternaturalis quam imperfecta actio, violenta quam actio vel passio contra naturam sequitur. Actio perfecta est actio formæ, actio imperfecta est actio materiæ, actio violenta est actio causæ alicuius externæ, quæ vim & potentiâ naturæ tollit, remque subiectam ad interitum & perniciem trahit. Agitur præcipuè hoc loco de naturali potentiâ, quæ definitur *qualitas interna vel externa, quæ redditur subiectum aptum ad agendum*. Qualitatem internam vel externam dico, quoniam est aliqua prima potentia rei quæ interna; est quoque aliqua secunda potentia quæ externa qualitas seu affectio dicitur. Prima potentia cuiusque rei (ut ante docui) eadem est cum

Potentia triplex.

Actio triplex.

De qua potest
tia potissimum
hic agatur.

Potentia naturalis duplex.

Potentia
proxima & re-
mota quales.
Potentia remo-
ta in rebus nō
inanis,

re cuius est potentia, ut *rationalis* cum homine; secunda verò non est
se eadem ut *risibile*; illa ad substantiam, hæc ad secundum genus qua-
litas refertur. Distingunt quidam potentiam in potentiam proxi-
mam, & in potentiam remotam quam aptitudinem appellant; prio-
rem definiunt id esse quod facile in actum reducitur; talis est poten-
tia *ovis* ut fiat pullus; posteriorem aiunt id esse quod rard aut nunquā re-
ducitur ad actum, ut potentia quā plures *soles*, *luna*, aut *Phænices*
esse possint. Hæc postrema significatio potentia non est inanis &
otiosa, si ad ea quæ aliter se habere queant, (tamen si nunquam se ita
habeant) referatur: ut si dicas mare posse supernatando immergere
& operire terram, aut aeris mediam regionem fieri posse calidam &
humidam, quemadmodum alia partes aeris existunt; hæc quidē nō repug-
nant naturæ quoad *esse* ut fiant, quamvis nunquam quoad *benē*
esse fiant. Quod fieri possint hæc quoad *esse* rerum hinc constat,
quoniam aqua levior est terrā, & vi naturæ superflueret; totum e-
tiam elementum aeris naturaliter est calidum & humidum: ergo me-
dia illius pars sic esse potest, licet per antiperistasin contrariis quali-
tatibus perpetuò imbuetur.

Potentia natu-
ralis tanquam
scintilla in fili-
is.

Quid ultra quæris? Potentia naturalis est veluti scintilla in filice,
& delitescens quasi vita in radice naturæ; ictus naturæ fit, actus rei
à potentia statim elicitur; non potest natura segnitè dormire, non
potest esse otiosa, semper dextram suam porrigit & expandit, id est
potentiam naturalem excitat, ut novas formas apprehendat. Occul-
tum quidem hoc opus est naturæ, sed agricolis, qui spicas ex granis dis-
seminatis metunt, res non est obscura, utpote quibus potentiam in gra-
no adhuc vivens segetem novam & fecundam messem reddat.

Loci à potentia rerum.

Locus 1.
Phyl. 8.

Primus locus huius capituli est A divina potentia. Axioma sic se ha-
bet, quod *esse & posse in Deo idem sint*. Ratio huius axiomatis est, quo-
niam secundum Aristotelem nullum accidens, nulla mutatio in De-
um cadit: at caderet si potentia & essentia in eo differrent. Potentia ergo
divina nō dicitur quia est defectio aut motus in Deo (motus enim est
imperfectus actus mobilis) sed quia Deus est id quod est & aliter es-
se non potest; id quidem potest quod vult, & vult quod potest. Hoc
quidem dico in eo sensu, quo Arist. dicit velle, posse, & esse idē in æ-
ternis & divinis esse: nam velle & posse in Deo nihil aliud quam di-
vinam, eternam, & immutabilem essentiam docent.

Alter locus ducitur ab inutili, cuius maxima est, quod *frustra sit illa po-
tentia quæ nō reducitur ad actum*. Ratio est, quia actus potentiam natu-
ralem

ralem perficit. Cæterum instantias patitur hæc propositio in potentia remota: nam in proxima sola simpliciter & absolute tenet.

Alius locus elicitur Abusu potentie: maxima est, quod omnis potentia naturalis sit coniuncta causa actionis. Coniunctam causam dico, quia forma causa una, altera potentia dicitur.

Quartus locus est A differentia primæ & secundæ potentie, maxima est, quod prima potentia sit eadem re cum subiecto, secunda autem semper diversa. Sed attende nos hic docere eandem re esse potentiam primam ex parte, non simpliciter & absolute.

Quintus locus A proprietate est, qui tale axioma habet, quod potentia nulla naturalis suscipiat contrarium, aut magis & minus: contrarium enim agentis est, & susceptio magis & minus certamen contrariorum arguit, quod in potentia (cui nihil est contrarium ut Philosophus docet) ceratur.

De actu.

Quot modis unum oppositorum dicitur, tot modis & alterum; ut ergo potentia est naturalis, præternaturalis, & violenta: ita etiam & actus. Actus naturalis est ut respiratio, præternaturalis ut sternutatio, quæ partim ex violenta causa, partim ex naturali constat, violentus denique actus est, ut convulsio corporis quam mors repentina sequitur. Verum cum hoc in loco de actu naturali præcipue agatur, cum definiunt philosophi esse primum effectum in re qualibet naturalis potentie operantis nature. Cæterum cum hic effectus sit nunc in flore nunc in fructu, id est inchoatus & imperfectus: recte iterum distinguunt actum in actum perfectum qui est rei completæ, & imperfectum qui adhuc ad formam & finem tendit, qualis est motus naturalis, qui actus inchoatus & imperfectus mobilis in potentia esse definitur.

Postremo, ut nihil in cõparatione ista omittam, actus in internum & externum dividitur. Internus sæpe à Philosopho pro ipsa forma sumitur, sic anima actus corporis organici vitam habentis in potentia definitur. Externus actus est vel materialis, ut aiunt, vel formalis: materialis ut accidens in quo fundatur actio, (exempli causa) virtus: formalis ut operatio virtutis. Huc adde quod sit actus proximus & remotus, proximus est qui proximè à potentia fluit, ut motus, remotus ut forma, aut finis quod natura tendit. Nō hic omittas velim, esse actum divinum, eundemque finitum & infinitum ut Arist. docet. Finitus est ut animus, infinitus ut Deus: nam, uterque à Philosopho actus dicitur. Est (inquit) animus actus corporis, est quoque (ut ait) Deus actus simplex & purus, veriusque etiam operatio actus nominatur, quia & hic & ille liberrimum agens esse ab illo demonstratur. Amplum & fultum

Frustra eē illā
potentiā quæ
nunquam ad
actum reduci-
tur, quomo-
do intelligen-
dum.

Locus 3.

Locus 4.

Locus 5.

Actus natura-
lis definitio.
Actus natura-
lis duplex.

Actus inter-
nus & exteri-
nus est.
Externus ac-
tus duplex.

Actus primus
& remotus.

est hoc nomen actus in usu philosophiæ; nam non solum rerum naturalium motus, sed etiam earum formæ actionesq; dicuntur actus. Imò actio & passio à Philosopho idem motus idemq; actus dicuntur. Præterea quicquid completum est, aut quicquid ornatum existit in rerum naturâ, id ipsum actu esse aut existere docemus. Error non est, si ipsam essentiam primum actum internum, existentiam ultimum actum externum naturæ esse doceamus. Est enim coniunctio seu copulatio materiæ cum formâ primum opus naturæ in quo essentia; est accidentium ornatus opus ultimum in quo existentia inest. Existere enim nihil aliud est quam vestiri accidentibus, & in rerum naturâ individuum eminere. Latè patente hoc nomine, & usu iam actus perspecto, nemini mirum aut absurdum videri debet, quod interpretæ dicata philosophica à me enumeretur. Sunt ergo ut dixi quatuor (quoad inventionem in rebus naturalibus ductam) prædicata, nimirum *materia, forma, potentia, actus*, inter quæ hæc duo posteriora (scilicet *potentia & actus*) materiæ & formæ respondent; materia enim ens in *potentia*, forma ens in *actu* dicitur.

De locis inventionis ab Actu.

Locus 1.

Insinuavi superius, pressiore rationem tractandi loca me sequuturum; sed dum prima fundamenta tracto, perspicuitatis causâ eandem viam & methodum observavi, posthæc pressius & contractius agam. Primus locus in consideratione actus est A Dignitate eiusdē, maxima est, quod *omnis actus sit melior potentia in re omni naturali*. In re omni naturali dico, quia *esse & posse idem sunt in Deo*, reque omni æternâ & metaphysicâ.

Locus 2.

Alter locus est A consequenti; maxima, Si sit actus rei naturalis necesse est ut res (cuius est actus) aliquo modo existat; nam si sit in motu ad formam, imperfectè; si sit sub formâ, perfectè quidem existit.

Locus 3.

Sequitur locus A negatione cōsequentis; maxima sic se habet, *potentiâ naturali positi à non semper actus necessario sequitur*; ratio est, quia remota potentia rarè aut nunquam ad actum venit. Caterum ab omni propinqua potentia ad actum est necessaria consecutio, nisi error in particulari naturâ aliquando impediat; ut cum natura universalis intendit hominem, particularis producit monstrum. Huc spectat illa maxima vulgaris & vitata, quod *ab esse ad posse sequatur ratio, sed non e contra*. Nam sequitur, est cælum: ergo esse potest; at non sequitur, potest esse: ergo est. Verum hæc dices, quod à propinquâ potentia ad actum sequatur ratio, ut modo demonstratum fuit: verum est quoad certitudinem naturæ rei que futuræ, quæ à termino ad quædam denominationem sumit; sic embryo hominis dicitur homo, non bel-

lye

Primum & ultimum opus naturæ essentia & existentia rerum dicitur.

Existere, quid.

Error particularis naturalis.

lua aut planta, quia certum est hominem futurum esse.

Alia duo loca superflunt, vnus A differentiâ motus, actionis, & actus, alter à fine; Maxima prioris est, quod *Motus, actio, & actus re omni ex parte non differant; distinctionis tamen causa non inepte motus mobilis, actio mouentis, actus vtriusq; dicitur.* Est enim motus (aut Philosophus) in mobili ut in subiecto, est actio in agente seu mouente, est actus in vtroq;. In mobili, nam motus est quidam actus; in mouente actio quoq; motus saepe nominatur, præsertim in 3. Physicorum, vbi actio & passio idem dicuntur motus. Dicuntur motus, ergo dicuntur actus; nam motus actus definitur. Maxima posterioris loci est, quod *finis actus naturalis sit perfectio rei: nam siue sit actus inchoatus, siue completus, tendit ad formam; vel est ipsa forma, quæ forma est finis, quæ finis est perfectio rei.* Hactenus de Prædicatis; nunc de Annexis pauca dicemus.

Locus 4 & 5.

CAP. 6.

De nomine causa & de eiusdem divisione generali.

Rambem bis coctam (vt aiunt) apponerem, si de materiâ & formâ (quæ inter principia discussa & definita sunt) nunc fusiùs agerem. Breviter ergo & cursoriè percurram singula. *Causa* nomen generale est, nam omne id dicitur causa, cuius esse aliud vult, sequitur, vel cuius vi elicitur effectus. Verum sciendum est, hæc nomina principium, elementum, & causam ratione inter se differre. *Principium* enim significat rem quamlibet à quâ alia res emanat, sine vilo respectu an ab eadem dependeat, vel non; *Causa* verò respectum dependendi addit; *Elementum* vtriusque intrinsecam rationem subit. Hinc *unitas, punctum, privatio, principia numeri, linea, generationis* dicuntur, non causæ. Hinc efficiens & finis *causa* compositi dicuntur, non *elementa*, nam ex illis non componitur. Pergam. *Causa* est id cuius esse sequitur aliud. Aliud dico, id est effectus essentialiter distinctus; nam hoc verbum aliud differentiam essentialiter indicat. Sed attende, hoc aliud seu effectus à causâ dependet quoad esse, fieri, & conservari. Quoad esse, quod est pars vel essentialis, vel integralis, sine qua res esse nequit. Sic compositum in substantia dependet in suo esse à

Causa quid.

Causæ, principij & elementum differentia.

materia & forma, quæ sunt partes essentielles ei, quarum altera generationi subijcitur quæ materialis, altera in eo de novo generatur, quæ pars formalis appellatur. Hinc illud quod vulgò dicitur solet, causa materialis est ex qua; formalis per quam res constituitur. Dependet etiam effectus à causa quoad fieri, idq; vel à quo, vel propter quod: A quo effectivè res producit, unde causa efficiens emergit, quæ materiam ad quærendam & recipiendam formam præparat & disponit: propter quod, unde causa finalis sequitur, cujus desiderio vel odio efficiens causa ad agendum excitatur. Hæc causa perficit & conservat, quapropter ad illam etiam quoad conservari res quælibet naturalis refertur, licet omnia quæ sunt unà cum causis à Deo primò & per se sint & conserventur.

Causa materialis ex qua, formalis per quam, efficiens à qua, finis propter quæ.

Summa omnium hæc est: omnis causa est ex quâ ut materia, per quâ ut forma, à qua ut efficiens, propter quâ ut finis, quæ primum in intentione, & ultimum in executione est. Intenditur enim primum, quia est scopus naturæ, ultimum vero acquiritur, quia est opus ad quod perficiendum motus & tempus requiruntur.

Axiomata cause in genere.

Locus 1.
Omnis causa effectus & è converso, quomodo intelligendum.
Locus 2.

Primus locus est A relatione; Maxima, causa et effectus sunt simul naturæ; nam causa est effectus causæ, & effectus est causæ effectus. Hæc propositio intelligenda est quoad intentionem & consecutionem nominis, non quoad constitutionem rei: nam hoc posteriore modo causa est suo effectui prior, ut locus secundus A priore ductus probat. Cuius maxima alteri cōtraria est, nempe, quod omnis causa sit prior suo effectui; nā vetus est illud *Causam causam dicimus esse prius*. Sed attende, quod hæc etiā propositio nō sit semper interpretanda de priore naturæ ordine (efficiens enim & finis sic semper nō sunt) sed omnis causa naturā, tēpore, aut dignitate prior effectui dicitur. Naturā, ut materia, forma; tēpore, ut efficiens causa; dignitate & perfectione, ut finis.

Locus 3.
Sublatā causā tollit effectus, in quibus teneat.

Alius locus est Ab interitu causæ; Maxima est, quod sublatā causā tollatur effectus, sed non è contrā. In dubitata est hæc propositio in causis internis, in externis verò instantias patitur, nam sublato artifice opus eiusdem manere potest.

Locus 4.

Causæ sibi mutuò possunt esse causæ quomodo intelligendum.

Sequitur locus copiosus A multiplici proprietate causæ, in quo maxima prima est, quod eisdem effectui plures cause esse possint. Hæc propositio veritatem habet, & in causis per se, & in causis per accidens. Exempli gratiā, hominis causæ intus sunt corpus, anima; extus, sol, pater, & mater: quæ licet sint inter se diversa, eidem tamen generi causæ efficientis subijciuntur. Altera maxima huius loci est, quod causæ sibi mutuò possint esse causæ, quæ propositio intelligenda est in diver-

fo genere causę, non in codẽ. In exemplũ desideres hoc accipe, sanitas est causa finalis ambulationis, & tamen ambulatio est causa efficiens sanitatis. Similis est reciprocatio etiã inter materiã & formã; dicitur enim forma causa materię quatenus eidẽ esse attribuit, dicitur materia causa formę, quatenus eidem subiecta est, eandemq; sustinet. Tertia maxima est, quod *idem sui ipsius nullo modo causa existat*; ratio est, quia causa debet esse prior effectũ; at nihil seipso prius esse potest: ergo nihil est sui ipsius causa. Quarta maxima est, quod *cõtrariorũ effectũ una eadẽq; numero possit esse causa*; sic sol causa hyemis & æstatis per motũ, sic causa liquefactionis in cerã & indurationis in luto per æstũ & calorem dicitur. Ultimũ axioma loci est, quod *causa causa subordinetur donec ad primã omnium causarum veneris*. Intelligit Philosophus Deũ semper benedictũ, q̃ veluti Rector chori, alias omnes causas quasi nervos & chordas musicas, ad harmoniã & concentũ retũ fleat. Est. n. tota huius mundi fabrica tãquã cythera altissimi; cũ is primũ nervũ pulset, cœlũq; moveat, suavior quã dici potest musica in aure sapiẽtis sonat.

Materia causa
formę, & vi-
cissim forma
materię.

Deus inter
causas rector
chori.

De divisione causę.

Incurro prolixitatis vitiũ, quod in hac epitome vitare libenter velim, sed leges fertilior de causis oblata causa est cur lógior sim. Numerũ causarũ (vt aiunt) & sufficientiã bis terve probavi; verbo igitur hoc loco de numero perstringã omnia. In omni mutatione naturali cõsiderari debent *subiectũ, terminus, actio, & intentio naturę*. Subiectũ materialẽ est, terminus mutationis forma, actio causa efficiens est, intentio finis, quę causã efficiẽtẽ movet. Primum oportet esse subiectũ, id est, materialẽ causam, nam aliter in actione naturali nihil de novo fieret; quippe si non sit subiectũ in quod recipiatur forma, nihil fit. Veruntamen, quoniã hoc subiectũ (scilicet materia) sit per se nullius vivacitatis vel activitatis (vt verbo artis vtat) necessariò requiritur efficiens causa, quę extrinsecus eandẽ ad recipiendã formam præparet & disponat. Postemò quoniã nihil agit, nihil movet aut præparat nisi intentione consequendi aliquid desideratum, vel fugiendo infestũ & odiosum sibi; idcirco finalis causa additur, quę efficientem causam ad præparandã materiã excitet: finalis ergo causa primũ intentione agit, tum efficiens causa materiã segnem & otiosam movet, motã materiã forma sequitur, formã inductã res naturalis perficitur: plures ergo species causarum quàm quatuor ad rem naturalem efficiendam non requiruntur. Sed animadvertendum est in hac divisione demonstrari solũ causas per se; sunt etiã alię causę per accidens, vt casus, fortuna, fatum, exemplaris causa, & causa sine qua non de quibus suo ordine & loco dicemus.

In mutatione
naturalis con-
sideranda
sunt quatuor.

Locus 1.

Omnes causæ
ad materialē,
formalē, effici-
entē, & finē
reduci possūt.

Locus 2.

Omnia causa
universalis, vel
particularis
est.

Locus 3.

Loca à generali divisione causæ.

Maxima prima loci à divisione causæ est, quod Omnis causa sit materi-
alis, formalis, efficiens, aut finalis; quæ propositio vera est aut per se abso-
lutè, aut per accidens reductivè; nam aliæ omnes causæ ad hæc qua-
tuor capita reducuntur. Alter locus est ab amplitudine, & quantitate cau-
sæ; Maxima, quod Omnis causa sit universalis quæ multis, aut particularis
quæ uni destinatur. Universalis est, ut sol in motu & in generatione
omnium; particularis, ut luna in fluxu & refluxu maris. Alius locus
à distributione causarum, quoad existentiam, ducitur; nempe quod omnis
causa existat vel actu, vel potentia; actu ut edificans qui nunc in ædifica-
tione versatur, potentia ut edificator qui intendit opus.

CAP. 7.

De causis externis in specie, nempe
de efficiente & finali.

Efficientis cau-
sæ usus amplif-
simus apud
philosophos
habetur.

Efficientis cau-
sæ propriè sūp-
er definitio.

Efficientis cau-
sæ divisio.

Causa sine
quâ non.

NE S I M molestior verbis, loca materialis & formalis causæ ante sub ratione principiorū speciatim tractata nunc lubens omitto. Super-
est ergo ut de efficiente & finali agam. Ef-
ficentis causæ apud philosophos amplissimus
seopus & usus est; nam ad omne genus causæ
pertinet; diverso enim respectu omnis causa
efficiens dicatur. Propriè tamen externum
principium movendi & præparandi materiā
in generatione & alteratione rerum naturalium definitur. Exter-
num dico non internum; nam internum principium motus sola na-
tura est, externum efficiens causa, quæ (ut modo docui) segnem & ig-
navam materiam, in potentia veluti sepultam ad formā & actū per-
trahit. Dividitur efficiens causa in veram, & in causam sine qua nō;
illa non otiosa, sed semper in effectu producendo extrinsecus aliquid
agit: hæc verò nihil omnino per se agit, sed solū res est sine qua
aut omnino, aut nō commodè fiat effectus; aut id denique quo absē-
te impeditur agens quo minis opus naturæ præster. Galenus lib. 3. de
Differētijs symptōmatum sic causam sine qua non definit. Ea (inquit)
quæ nihil conficiant, & non possunt separari à conferentibus, habent rationē
causæ quæ dicitur causa sine qua nō; ut in curatione vulneris, causa sine qua
non est remotio puris; quippe nisi puri removeatur vulnus non curatur. Sic lu-
men

men in visione est causa sine qua color videri non potest.

Sed de hoc genere causæ non sumus solliciti, divisionem causæ verè efficientis quærimus. Causa ergo verè agens seu efficiens duplex est, una quæ propriâ virtute aliquid operatur: altera, quæ alterius virtute utitur; illa principalis, hæc instrumentalis dicitur. Principalis ite- rû distributa est in vniuersalem quæ ad omnium, (ut Deus) vel pluri- morum (ut cæleste corpus) concurrat productione: & in particularem, quæ paucorum aut vnius constitutionem spectat. Sed attende, eam esse inter vniuersalem & particularem causam connexionem, ut par- ticularis nihil per se sine influxu vniuersalis agat, sunt enim subordi- natæ. Exempli causâ cælum nihil agit sine providentia Dei, elemen- ta nihil agunt sine influentiâ cæli.

Efficiens cau-
sa vera du-
plex.

Particularis
causa nihil si-
ne influxu v-
niuersalis ope-
ratur.

Quid moror? alia adhuc restant divisiones efficientis causæ; nam alia agit efficiens causa ex necessitate, ut ignis fomite adiecto urit, alia a- git liberè ut homo, quando consilio & deliberatione in agendo utitur. Nimis ambitiosus in exemplis essem, si partitiones attexerem effi- cientis causæ, quas interpretes Aristotelis vberius insinuârunt; satis est si intelligas eam esse vel per se, vel per accidens. Per se, quæ deside- rio aut odio finis mota materiam præparat & invitat ad formam; per accidens sunt omnes alia causæ externæ, ut causa sine qua non, ca- sus, fortuna, instrumentum, exemplar aliaque sexcenta, quæ analogicè nomen causarû efficientiû vendicant, quia ad motum rerû cōferunt.

Efficiens cau-
sa quomodo
liberè, quom-
modo neces-
sariò agit.

De locis ab Efficiente causâ.

Primus locus est A definitione veræ efficientis causæ; Maxima, *Quicquid primò & per se præparat movetq; extrinsecus materiam ad capef- sendam formam, id ipsum verè efficiens causa habeatur.* **Locus 1.**

Alter locus est A divisione; Maxima, quod *Omnis efficiens causa sit vel per se vel per accidens: per se; sic sol est causa luminis, ignis caloris: per accidens, sic causa sine qua non causa efficiens dicitur: quæ quidem cau- sa per se nihil agit, confert tamen vel adiuvando ut scala in adificatione, vel removendo impedimentum, ut apertio fenestra ad illustrandam do- mum.* **Locus 2.**

Vnus causæ si-
ne quâ non

Tertius locus A comparatione efficientis causæ cum suo effectu ducitur; Maxima, quod *Qualis sit causa talis sit effectus in bonis et malis.* Animadvertite hîc non intelligi comparatione solûm in bonis & ma- lis morum: nam sic nonnunquam fallit regula, quippe pater sæpe est bonus, filius malus: sed tenet maxima in bonis & malis naturæ, cum connexio sit causarum necessaria, quam naturalis & bonus effe- ctus necessariò sequitur. **Locus 3.**

Qualis causa
talis effectus
qui intelligen-
dâ.

Alter locus est A subordinatione causarum efficientium; maxima, *quod* **Locus 4.**

quod particulares cause essentialiter subordinatae nihil agant sine influxu v. universalium, quibus ordine agendi subijciuntur: ut malleus nihil agit sine artifice; elementum aut mixtum nihil agunt sine influentia caelestium; nihil sine Deo primo motore & causa primâ efficiente sui.

Locus 5.

Causa sine qua non duplex.

Causa & fortuna mundi idola.

Locus 6.

Sequitur locus A distinctione causae efficientis sine qua non; maxima, quod Causa efficiens sine qua non analogicè solum dicatur causa, quia non agit; hæc autem est vel passiva, vel privativa ut aiunt; passiva, cum aliquid per se nihil agens extrinsecus in opere naturæ aut artis necessariò ponatur, exempli causa scala ut ædificetur tectum; privativa, sic ignorantiam causam eorum quæ imprudens & incautus agit, sic nautæ absentiam causam navis dimesse dicimus. Dicimus (inquam) sed improprie; nam nec ignorantia, nec absentia causæ sunt; sed is qui sponte ignorans & absens vitium incurrit. Similis est ratio eorum quæ temerè facta calui & fortunæ ascribimus, quasi in istis mundi idolis numen sacrum inesset, quod ad puppim sedens actiones humanas & voluntates pro imperio flecteret.

Locus postremus veræ causæ efficientis est Ab adiunctis, quæ duo sunt, necessitas actionis, & libertas agentis; hæc duo omnem causam veram efficientem continent. Maxima huius loci talis est, quod effectricem causam necessariò agentem & per se sequatur effectus, agentem vero liberè non item. Necessitas ad actiones naturæ, libertas ad actiones humanæ voluntatis (quæ dicitur à Philosopho principium suarum actionum) refertur. Exemplum necessitatis est, ut ortus solis quem dies necessariò sequitur, exemplum libertatis est, ut consilium medici, aut applicatio medicina, quorum effectus sanitas non semper sequitur.

Quæstio

Homo anima
lū princeps
& auctor suarū
actionū.

Quæstio hic moveri solet, An omnia bruta animantia necessitate agant? cum eorum multa docilia sint, & agere videantur non sine delectu liberè. Rodolphus Agricola vir doctissimus ex Aristotelis sententiâ respondet omnia bruta necessitate agere; sequuntur enim opinionem iucundi aut molesti, non quæ volūt, sed quæ rebus obiectis accepta ferunt. Necessitate ergo rapiuntur, nec possunt non trahi quod obiecta præsentia & universales cause (quibus subordinantur) trahunt. Homo vero animantium princeps, auctor suarum actionum & moderator ex istis, liberè quidē & non fatali necessitate agit. Cōcedo tamē sequi hominē crebrò deteriora; potest enim in ea quæ deliberando sæpe dānavit præceptis nūc irruere, & cōtra toto impetu fugere; quæ in deliberatione expectanda maximè iudicabat. Hæc cum agat sponte agit, quia habet potestatem id ipsū agendi vel nō agendi. Nō est enim fatalis necessitas menti & volūtati humanæ imposita; agnosco tamē esse occultas cau-

las motrices volūtatīs, quia voluntas est causa alijs subordinata. Agnosco etiam esse actiones aliquas in vitas, vt exortā procellā merces in pfūdū immergere, aut amicū furiosū occidere, ne ipse trāssoss⁹ pereas libertatē autē penitē nō tollo, quoniā electio agēdi in invitis cernitur.

Concludo, sunt qui alia loca deducunt A distinctione causæ efficiētis, quā dividūt in preparatē, perficiētē, adiuuatē & cōtinētē. Scio equidē vñ ex hisce locis elici posse, quia effectrix causa *preparans* dicitur vt materiam, perficiens vt formam, adiuuans vt instrumentum, continens vt finem respicit. Silentio tamen hęc prætereo, quoniam ad priora capita faciliē revocentur omnia; solum autem de continēte seu coniuncta causa (quam veteres philosophi *concausam* appellāt) hoc addo, esse quidem in ea necessariam connexionem cum alia causā, vt producat effectus. Continens seu coniuncta causa appellatur, quia simul agit cum altera causa rei, vt *calor hepatis* cum febris, vt *inflammatio sanguinis* cum *pleuritide* dici possint continentes seu coniunctæ cause tabis, in quā febris aut pleuritide laborātes cadūt, si prævalente naturā aut medicinā ad pristinam sanitatem corporis non redeāt & vindicentur. Hacten⁹ de efficiēte causa, nūc de finali pari brevitāte agam.

De causā finali.

Prima omnium & vltima causa rei naturalis diverso habito respectu finis dici potest; prima si intentionem naturæ, vltima si perfectionem rei de novo factę consideres: primū enim natura intēdit finē, quo tamen potitur ex voto. Mirabilis quidem & occulta vis movēdi in finē inest, illius enim quasi amore capta efficiens causa materiā ad connubium formæ trahit, neq; cessat tēdas nuptiales istius veluti amoris alere, donec sine (qui est vltimus actus & perfectio rerū) natura perfruatur; sequitur enim intētionē naturę actio efficientis causæ, actionē efficientis causæ perfectio rerū cōpleta sequitur, quæ rectē finalis causa definitur esse. Omissis verbis natura, ars, homo multipliciter errant, si ad finem vt ad mensurā & centrū suarū actionū & operum lineas non ducant. Est enim finis regula ad quā metienda sunt omnia: sapienter ergo dictū id fuit *Respice finē*; devius siquidē est qui ad hanc metam vestigia non vrgeat. Sed (Deus bone!) quot sumus inter mortales qui latam viam ingressi orcū pro cælo capimus? Quid dicā? omnes *declinaverunt & pravaricaverunt vias suas, non est qui faciat bonū, nō est vsq; ad vñ*. Ingeminas hoc verbū, *nō est vsq; ad vñ*? nemo ergo vt decet respicit finē; nā finis & bonū (vt docet p hūc) cōvertūtur.

Sed quō me animus nunc rapit? Revertor, finis definitur *causa grātiā cuius aliquid fit*; vel id finis est quo efficiens causa movetur ad operandū. Dividitur finis in primarium & secundarium; primarius est qui primō

Ethic. li. 3. c. 1.

Causa continens & coniuncta cur sic dicta.

Prima & vltima causarum finis.

Mirabilis & occulta vis movendi in finē.

Finis regula qua metienda sunt omnia.

Psal. 53. 3. & 4.

Finis definitio.

à naturâ intentus operationi efficientis causæ præexistit; secundarius
sive (vt vulgò dici solet) *finis* quò est quod agens ultimò producere
intēdit, quo producto celsat ab omni actione ad finem destinatâ: hoc
modo effectus assidue acquisitus finalis causa dicitur, sic domus est *fi-*
nis quò struentis domum, sanitas medentis aut ambulantis; nam hæc a-
ctiones medēcis aut ambulantis ad acquirēdā sanitatem destinantur,
quâ acquisitâ cessant. Hinc colligo et concludo, hunc finem propriè
non esse finalem causam, sed verius magisque propriè illius intentio-
nem; hæc enim præexistit, & efficientem causam movet ad preparā-
dā materiam. Vt ergo intentio domus præexistit struenti, primò mo-
vens illum ad paranda ligna, lapides, cæmentum, aliaq; vtilia & neces-
saria ædificationi: ita quando natura conatur opus aliquando produ-
cere, id propriè finis illius est quod primò movet illam; at hæc inten-
tio est quæ præexistit, non opus, quippe operis intentio ad operandū
trahit, opus verò non vt causa præexistit, sed vt effectus hanc motricē
intentionem sequitur. Loquar tamen cum multis, & cum illis di-
cam sanitatem esse finem medicinæ, & architecturæ domum, simili-
terq; omne in omni arte opus artificis manu factum; licet verius lo-
quar si intentionem istorum quæ primò ad operandum virgent, finem
esse concludam. Per *intentionem* hoc loco non ideam & vmbra-
m mentis intelligo, sed realem operis impressam imaginem, quam
animus partim vi suâ, partim ex alijs rebus similibus sensu perceptis
colligit; eandemque perceptâ & collectâ operi intenta applicat.

Finis quò po-
tius intentio
quàm causa.

Intentio quid
significat.

Finis medius
& ultimus.

Finis medius
duplex.

Finis natura-
lis duplex.

Sed pergo, non est otiosa & inutilis illa distinctio finis, nèpe quòd
alius sit medius vt *virtus*, alius ultimus vt *felicitas*, ille non propter se
sed propter aliud, hic verò propter se expetitur. Illius est alia distin-
ctio, scilicet quòd sit vel directè ordinatus ad ultimum finem, vel in-
directè; directè ad felicitatem consequendam destinatur virtus eius-
demque actio, indirectè vt divitiarum & amicorum acquisitio. Hinc
veteres distinguunt finem in ordinatum, vt aiunt, & inordinatum; il-
le est vel vniversalis & independens ab alio, vt Deus ad quem om-
nia quæ sunt in rerum naturâ ordinantur; vel specialis, vt felicitas
humana quæ ad hominem solum pertinet: inordinatus (vt ita dicam)
finis meretricius & fallax est, contra ordinem naturæ & legem ratio-
nis, qualis est voluptas quâ Epicurus, divitiæ quas avarus, honor quem
ambitiosus, potentia quam tyrānus vt summum bonum faciunt, appe-
tunt, persequuntur.

Cave (studiose lector) quò pedē in delectu finis dirigas; nam Argi &
lyncei istius mundi sapissimè cæcitant & falluntur, qui voluptates,
divitias, honores & imperia, neglectis veris finibus rerum adorant.

Sed

Sed ad rem; finis naturalis duplex est, vel internus vt forma (est enim vt ait Philosophus) forma finis vel externus, vt operatio formę, seu opus ad quod res de novo constituta redit. Exēpli causa, internus finis hominis est anima rationis capax (nā propter hanc intrinsecus agit natura) externus verò vt beatitudo, quę sūma animę perfectio dicitur, & (si verē definias) eterna fruitio dei, ad quā homo, si rectē Deo seruiat, destinatur.

De locis à Fine.

Amplius differēdi cāpus A fine apud philosophos est; philosophi enim interpretes naturę sunt, & omnia ad finem referunt. Sed vela contraham, & remis in hoc certamine paucis inuicibam, quippe si ventis & vndis navem committerem, quamvis de fine disputē, vix finem & portum invenirem. Quot enim sunt obiecta totius philosophię tot sunt fines seu proposita à quibus loca & argumēta inventionis petas.

Generatim ergo de fine, non speciatim agam; & primū A comuni notione finis. Maxima huius loci talis est, *quicquid intenditur à naturā primo, aut p se expetitur, et cuius gratiā aliquid fit, id finis iure habetur* ratio est, quia nihil expetitur propter se nisi perfectio rei quę est finis.

Alter est A synonymis; maxima, *bonum & finis convertuntur*; ratio est quia bonum & finis non re, sed ratione solū differunt. Tertius locus est A distinctione finis; maxima, *quod finis medium sepe desinetur ad ultimum*; medium enim extremum arguit.

Quartus ducitur locus A necessariō; Maxima, *quod maior sit necessitas finis quam aliarum causarum*; ratio est, quoniam licet res naturales ab omnibus causis dependeat, ordo tamen causarum magis ad finem refertur, & quia primū movet efficientem causam vt disponat materiam ad formam, & quia necessitas omnium causarū in necessitatē finis resolvatur; omnis enim actio naturę à fine incipit quem primō intendit, & in finem desinit quem ultimō acquirit.

Qui distinguunt finem in primū, ultimum & medium, locum Ab unitate finis ultimō trahunt; cuius maxima est, *quod unus sit solū ultimus finis cuiusq; rei, fines verò communes multi*. Credo equidē posse intelligi per ultimum finem vel primam causam (quę est universalis finis, idemque vnus numero & naturā Deus) vel internam & particularem formam cuiusq; rei, quę etiam finis internus vnus numero semper existit. Est enim vnā solū forma cuiusq; rei quę definitur, distinguitur perficiturq; vt anima rationis compos in homine, sensibilis in belluā, vegetabilis in planta. Addunt hīc alij in externis finibus vnū quoque esse ultimum, si per se & propter se prę alijs expetatur, vt felicitas humana.

Alter locus est A comparatione finis; maxima, *quod is finis sit*

§ 3.

melior

Philosophi
omnia ad fi-
nem referunt.

Locus. 1.

Locus. 2.

Locus. 3.

Locus. 4.

Maior neces-
sitas finis quā
aliarū causa-
rum.

Locus. 5.

Altera finis
distinctio.

Per ultimū fi-
nem quid inteli-
gendū.

Locus. 6.

melior in moralibus quem capto cōsilio prudens eligit, meliorq; ille in naturalibus ad quem ordine tendit natura, optimus in omnibus à quo dependet omnia; & hic Deus est, qui esse & bene esse rebus omnibus in rerum naturā dedit.

Supersunt quædā loca Ab eligibili, cujus axiōmata respiciunt vel finem ipsum, vel finis durationem, vel subiectum & ordinem quoad finem ipsum: tales sunt maximæ, nempe *Omniem finem esse magis eligendum quā medium ad finem*. Iterū id medium esse magis eligendum quod est propinquius fini; quæ maxima est vera si medium directè ordinetur ad finem. Deinde *finem omnem si sit verus esse eligendum propter se, & antefendum tum medijs, tum subiectis in quibus inest*. Axiōmata quæ durationem finis respiciunt hæc sunt, quod *finis sit melior quod diuturnior, quodq; sit optimus qui est æternus*. Postremo, ea axiōmata quæ respiciunt subiectum & ordinem ista sunt, quod *melior sit finis qui est in meliore subiecto; mediumq; præstantius & nobilius quod ordine nobilius subiectum sequitur*.

Alia sunt ferè infinita loca A fine, quæ per excellentiam moralem philosophiam sapiunt. Hæc (inquam) libentiùs hîc transeo, quia copiose à Philosopho 3. Top. pertractantur. Hoc vnum tamen addo quod omnittendum non puto, fieri quidem posse ut sit non solum finis, sed omnium ferè & singularum causarum reciproca commutatio, idq; non solum nomine & ratione, sed re ipsa. Exempli causâ, anima humana est causa efficiens suarum actionum, formalis compositi, finalis prædispositæ materiæ, materialis deniq; respectu scientiarum & virtutum quæ in illa hærent. Similiter Deus est causa efficiens omnium quia movet omnia, finalis quia conservat omnia, formalis omnium (non tamen formalis ut aiunt formans, sed exemplaris) quia omnia à se creata non aliter quā si fuissent præcognovit.

Hic diligenter animadvertite (studiose lector) in toto ordine entium vnum duntaxat esse cuius simpliciter est nulla causa, sed hoc est causa reliquorum omnium. Theologi hoc vnum Deum vocant, Arist. quoque multis in locis Deum, ens primum, primam causam, motorem primum, vltimum hoc loco acquisitum, & tamen primum intentum finem; & est, principium & finis, qui solus per se perennis materiâ, tempus, mundum, omnia ordine ex nihilo creavit, operatur 6. dierum verbo miraculosè fecit; fecit (inquam) ut Creatorem tui omniumque tuâ causâ factorum in eo religiosè coleres. Philosophi viderunt ex volumine lumineq; naturæ hoc vnum bonum, idēq; summum appellârunt. Sed eorum permulti evanuerunt in cogitationibus suis, & id ipsum ut summum Deum non coluerunt. Cæterum

fides

Omnium cau-
sarum recipro-
ca est commu-
ratio.

Vna duntaxat
causa cuius
nulla causa
sit, Deus.
Li. de Mundo
Phys. 8.
Meta. 12.
Gen. cap. 1.

Rom. 1.

fides (melior scientia quàm est philosophia) aliter nos docuit, nimirum non solum Deo credere, sed etiam credere in Deum, id est, illum præ omnibus diligere & adorare. Sed (Deus bone!) quot hodiè vivunt Christiani nomine deteriores philosophis, qui voce affirmant, vitâ negant Deum?

Fides melior
scientia quàm
philosophia.

CAP. 8.

In quo de causis simpliciter & per accidens differitur.

Causæ per accidens dicuntur duobus modis; vel quia per se in opere artis aut naturæ producendo nihil agunt, ad quod tamen perficiendum plurimum conferunt: vel quia in opinione quidem habentur causæ, re tamen causæ non sunt. Priori modo causa sine qua non causa efficiens dicitur, vt scala in ædificanda domo, quæ nihil per se agit, confert tamen: posteriori modo casus & fortuna cau-

Causæ per ac-
cidens duobus
modis dicuntur.

sæ appellantur, quas quidem causas non veras sed spurias ignorantia genuit, aluit imprudentia, temeritas præceps & cæca pertinaciter defendit. Ignorantia (inquam) genuit; nam prudentia illas non admittit; verus enim est illud Philosophi, vbi est plus prudentiæ ibi esse minus fortunæ; quasi dixisset, ad consilium & prudentiam nullo modo admitti fortunam. Sed quid contra fortunam mortalis nunc disputo, quam tot ætates, tot sæcula vt deam coluerunt? Poeta enim Satyricus ita loquitur,

Casus & fortuna mater
ignorantia.

*Nullum numen abest si sit prudentia, sed te
Nos facimus (Fortuna) deam cælog, locamus.*

Iuven. Sat. 10.

Non muto tempus, non muto personam nos, (ingeminabo hoc verbum) nos facimus fortunam deam, cælog, locamus; nos (inquam) qui hac ipsa ætate vivimus. Si quid enim de inopinato, si quid præter spem & expectationem nobis contingat, exclamamus statim, sed te nos facimus fortuna deam, cælog, locamus. Sed quid agimus nos Christiani? Deus est; ergo casus non est: divina providentia est; ergo cæca fortuna non est. Argumenta hæc sunt A certissima causa omnium; ideoq; negari non debent.

Sed dices, si casus & fortuna non sint veræ causæ, redde rationem cur lupus hanc ovem, non illam ex magno grege raperet? cur fulmen

hunc

Tob. 6.7. & 8.

Iob. 1.13.

hunc non illum hominem perfoderet & vulneraret? Non tibi parca in sacris; si casus & fortuna non dominantur, cur Tobia piscis in flumine Euphrate occurreret, cuius viscera medicamento patri & uxori futura essent? Cur ades repentino casu Iob, filios epulantes opprimerent? Hæc & similia infinita sunt, tum in sacris tum in profanis historijs, quæ rotam fortunæ imperantis arguunt? Arguunt quidem, id est condemnant eos qui tam incertam causam fingunt. Nam quamvis cæca ignorantia hoc idolum colat, prudentia tamen aliam subesse causam, nempe divinam providentiam verè agnoscit.

Casus quid.

Casus in materia seu in voluntate versatur.

Fortuna quid.

Casus & fortunæ definitio secundum veteres.

Χρυσὸν ἀνὴρ
εὐρὺν ἔλεος
βρόχον, αὐτὸς
ὁ χρυσὸν
ὅτι λίπεν ἐκ
εὐρὺν ἢ φερ
ἢ εὐρὺς βρό-
χος.

Luc. 12. & 20.
Fortunæ secundum alios definitio.

Cæterum quoniam respectu istius ignorantie humanæ multa incertà lege contingenter in rerum natura fiant, quid sit casus, quid fortuna secundum philosophorū opinionem breviter dicemus. Casus seu cōtingentia est *modus nature agendi incōstans, qui nullā sit necessitate*. Versatur autem hic modus aut in materia, aut in voluntate. In materia per defectum, abundantiam, malumq; ordinem. Per defectum ut in monopode, per superabundantiam ut in tripode, per malum ordinem ut in gibboso homine, cuius partes naturæ ordine non disponuntur. In voluntate, ut cum pictor ille frustra sepe contendisset spumam in ore Bucephali pingere, iratus (iniectā spongiā varijs coloribus tinctā in os imaginis) pulcherimā spumam finxit. Fortuna aliam à casu definitionem habet, nempe ut sit *causa per accidens, quando aliquid præter efficientis & deliberantis scopū de repentino, nullā evidenti causā antecedenti, evenit*. Veteres casum & fortunam hoc modo definiunt, casus est *causa per accidens in raro contingentibus, quando præter intentionem nature agentis, aliquid inopinato contingit*. Ut si lapis ab alto cadens occidat hominem. Fortuna etiam est *causa per accidens, quando præter intentionem & propositum, deliberantibus aliquid evenit notabilis* (ut aiunt) *bonitatis vel malitiae*. Sic avarus aliquando cum eat aurum defossum spectaturus, fune quo dignus est, surrepro suo Deo, reperit. Caveant epulones istius mundi; nam præter spem & expectationem videant manum scribentem hoc in pariete, *AVFERETVR REGNUM*, vel audiant illud, *Stulte hæc nocte repotent tibi animam*.

Sed ad institutum redeo. Fortuna (ut quidam definiunt) est nihil aliud quam *intellectus humanus actionum suarum causa, cui dum ex proposito unum effectum producere intendit, alius planè diversus notabilis bonitatis aut malitiae in sperato evenit*. Sic si exempla desideres, Fabricius aratro intentus factus est consul: Sic Cæsar in senatu mali nil suspicans miserè transfixus perijt; beatus ille, hic vulgò infortunatus dicitur. O cæcam fortunam! quò vertis globum? Vbi figis pedem? O cæcam fortunam

fortunam dixi animi & consilium nunc muto, O divinam providentiam dico! quæ de stercore erigis pauperem, & divitem inanem dimittis; non est, non est fortuna, sed providentia Dei quæ regit, dirigit, disponit omnia. Latens & occulta sæpe hæc causa est, sed certa, fixa, definita. Incerta tibi, aut quia non sapis, aut quia non convenit ut finitus cum sis infiniti agentis consilium scias. Hoc vivunt tamen (nisi sis imprudens & inconsideratus) scias, non esse reales has causas quas *casum* & *fortunam* imperita turba & multitudo mortalium fingit. Nomina ergo (si placet) hæc mecum admittas (vix tamē ut Philosophus Christianus hæc ipsa audio) res verò putes subesse nullas. Imò sic de casu & fortunā agas, ut olim quidam philosophi de *Chimara* & *Quadratura mundi* egerunt. Sūt enim hæc duo (nō aliter quā vacuū & infinitū) entia opinione facta, quæ veteres simpliciter phantastica & *putativa* nominātunt. Verūm quoniam umbra sequenter pro corpore sumi potest, & frons meretricis pro castā virgine aut continente foeminā, dico respectu crassæ ignorantie humanæ multa casu & fortunā fieri; non quod casus & fortuna sint veræ & reales causæ, sed quoniam reddi alia non potest in promptu ratio, cur hoc vel illo modo latenter & inexpectatō fierent. Notatu hoc loco dignū illud est, casū & fortunā in rarō cōtingētibus causas definiri, ubi per adverbium *rarō*, nō tā raritatē tēporis, quā raritatem sequelē (ut aiunt) & effectū intelligit Aristot. Nā rarō cōtingit eclipsis solis vel lune, est tamē certa & necessaria eiusdē causa, ut manifestē in philosophiā cōstat.

Loca communia Casus & Fortuna.

Locus primus est A distinctione contingentium; maxima, quæ alia necessario, alia fortuito, alia raro, alia frequēter, eademq; vel in deliberatione, vel sine deliberatione cōtingāt evēta. Necessariō cōtingūt, ut eclipsis solis; fortuito & frequēter, ut naufragiū; fortuito & raro ut cometa & monstrum.

Alius locus est A subiecto contingentium; Maxima, quod subiectū contingentium illis remotis vix suā possit subsistere. Hæc propositio intelligenda est de accidentibus quæ in substantiā insunt. Nam hæc etiam fortuita & contingentia dicuntur. Exempli causā, homo potest esse sine virtute.

Sequitur locus A differentiā fortunæ & casus; maxima, quod fortuna cum deliberatione, casus sine consilio in rebus humanis & naturalibus fiat. Exemplum fortunæ est, si incidas in amicū cum expectes hostē; exemplum casus est, ut generatio monopodis.

Quartus locus est A cōparatione artis & fortunæ; maxima ex Arist. quæ ars et fortuna versetur circa idē. Interpretāda est hæc propositio quoad incertitudinem eventorū quæ actiones utriusq; sequuntur. Fieri enim

Nomina tantum, non res fortuna & casus.

Qui sit ut casus & fortuna causæ habeantur.

Quid raro in definitione casus & fortunæ significet.

Locus. 1.

Locus. 2.

Locus. 3.

Ars & fortuna circa idem versari quæ intelligendū.

potest

potest ut artifice intendente unum aliud eveniat. Ars tamen & fortuna differunt, si illius certa præcepta, hujus eventa occulta & incerta spectes.

Locus 5.

Eventa fortuita non dicuntur nisi raro eveniant.

Quintus locus est A conditione eventus fortuiti: maxima, quod eventa fortuita non dicantur nisi sint rara & inexpectata; ratio est, quia leviora quæ contingunt ut offensus pedis, aut inventio avicula non merentur nomen fortis eventuum, quia non sunt insigniter boni vel mali.

Locus 6.

Fortuna quod duplex.

Sextus locus est A divisione fortunæ; maxima, quod fortuna omnis sit bona, mala, vel media; bona ut inopinatè fieri regem; mala ut de alto cadere statu in miseriam, media ut transilire murum laeso pede, & collum non frangere.

Locus 7.

Ab autoritate Aristotelis proximus locus petitur; maxima, quod respectu Dei, universalis natura, rerumque æternarum, non sint fortuna & casus; ratio est quia semper certa est Dei providentia, quam nihil latet aut fallit; quia certa etiam est universalis natura quam prima causa diligit, & quia constans est rerum æternarum status, ordo & cursus quem primus motor posuit. Relinquitur ergo has causas per accidens re non esse causas secundum Aristotelem, sed solâ opinione hominû, qui alias causas ignorarunt.

At dices, cur tum docet Philosophus naturæ intentionem falli, si nullus naturæ effectus sit casualis, nullus fortuitus? respondeo particularem naturam falli cum generetur monstrum, universalem autem naturam non falli. Præterea hoc etiam affirmo, casualem aut fortuitum eventum propriè dici cum fiat monstrum respectu solius ignorantiae humanæ, quæ in indagine latentium causarum fallitur, non respectu naturæ, quæ primæ causæ sceptro & providentiâ regitur.

Natura particularis fallitur in generando monstrum, universalis non fallitur.

De fortuna propria opinio.

Quid ergo? an nihil contingens, nihil fortuitum in rerû naturâ esse existimas? Non sic existimo, contingentia enim multa cum Philosophis pravas opiniones non tenentibus defendo: sed ita defendo, ut eò omnia quæ nobis insperata eveniunt verè existimem fieri Dei consilio & iudicio, quo sapienter disponuntur omnia. Deus enim quæcunq; vult facit, in celo, in terrâ, in mari & in abyssu.

Epicureorum & Stoicorum sententia.

Concludam verbo, duasque sectas philosophorum hoc loco condēno, nimirum Epicureorum & Stoicorum, quorum illi in rebus omnibus humanis casum & fortunam dominari somniarunt, hi fortuitis & contingentibus omnino negatis omnia fato seu inevitabili necessitate fieri contenderunt. Sed de casu & fortunâ hæc sufficient, de fato nunc pauca adijciemus.

CAP.

CAP. 9.

In quo de Fato & Necessitate.

ES omnium cognitu difficilima est fatum apud Philosophos. Sed ambagibus relictis illud definitio esse perpetuum ordinem, & versum ex sese contextam consortiamq; seriem. Multi necessariam connexionem, nonnulli confluentiam, causarum cum effectis rectè appellarunt. Aliæ fati sunt traditæ definitiones, eademq; inter se divisæ, prout opiniones hominum de eo litigantium sunt distractæ; qui verò accuratius rem hanc considerant, et si alijs verbis quàm Aristoteles, non tamen alio sensu definiunt. Nam cum dicant fatum esse inevitabilem necessitatem in conceptione partuq; naturæ producendi effectum; aut cum describant illud esse divinam, occultam, necessariam causam cum alijs causis concurrentem in procreandis naturalibus effectis; aut cum affirmant id esse nihil aliud quàm divinam providentiam veluti effusam in omnia quæ fiunt; vel denique cum aiunt esse sempiternum nexum & veluti auream catenam causarum cum causis à qua omnia pendent: idem rectè cum Aristotele concludunt, fatum esse ordinem seriemq; ut supra.

Non hic nego esse quidem distinctionem aliquam inter fatum, quod Philosophus definit, & providentiam Dei si metaphysicè providentia divina consideretur. Verum enim vero si providentia Dei pro perpetuo ordine & dispositione causarum naturalium & effectuum sumatur, discriminis parum inter utrumq; existit; necessarius. n. hic nexus ordoq; fluens a Deo, & in causas rerum effectaq; influens, fatum hoc loco vel divina providentia rectè dicatur. Sed brevitati studeo, omitto reliqua, solum exemplum addā. Contemplare mecum primū mobile divinā lege perpetuò circumvolutum; vide ornatum, discas aspectū reliquorum orbium, motum, ortum & influentiā considera, nota imperium, descende mecum ordine ad ignem, aerem, aquam & centrū; intueri in illis mille & vicissitudines & mutationes rerum quæ aliter naturæ cursu fieri non possunt. Vides nunc seriem, ordinem & catenam rerū: hæc unio lex est divina. hæc lex divina fatum est quod dissolvi non potest. Sic enim causæ causis subordinantur, earum sic sibi invicem subiectarum & agentium connexio & ordo fatum est, nō illud potest.

Fati definitio

Providentia
Dei & fatum
quomodo differant.

ticum Parcarum pensum & filum, sed velum naturæ, quo omnia esse, & sua secundis veluti auris in portum trahit.

Necessitas
quid,

Definito jam fato, queritur proximè quid sit necessitas. Omissis verbis, necessitas non est ipsum fatum, sed *modum causis naturalibus agendi necessario*. Aliud ergo est fatum, aliud causa, aliud agendi modus. Fatum est *connexio causarum*, causa est *ex qua elicitur effectus*, modus est *species vel ratio actionis*, vel ut quibusdam placet *vis & potentia connexionis naturalis*. Naturalis (inquam) ut est in rebus, metaphysica verò & divina ut est in Deo. Est igitur, necessitas est *modus agendi in rebus naturalibus*: hoc modo magnes non potest non ferrum attrahere, sol non potest non illuminare, ignis non potest non calfacere.

Necessitas
quomodo ab-
soluta, quo-
modo condi-
tionata.

Sed attende (studiose lector) hanc necessitatem seu modum agendi naturalem non esse tam immutabilem, quin Dei nutu mutari possit, ut sacrae historiae ubiq; docent. Necessitas ergo hæc est & absoluta, & etiam secundum quid seu conditionata, ut aiunt; absoluta si naturam, conditionata si primam causam spectes. Absoluta (inquam) si naturam spectes, quippe secundum ordinem naturæ lex ista perpetua est & immutabilis: prima tamen causa non esset prima, non esset infinita, non esset libera, si semper naturali necessitati alligata & astricta ageret. Necessitas ergo in illa libertas est, ut agat vel non agat pro libero imperio & voluntate. Sed plura de fato & necessitate in commentariis meis Physicorum lege.

Loca communia inventionis de Fato.

Locus 1.

Primus locus A definitione fati suum nomen trahit; maxima, quod *omnia que sunt fato, necessario fiant*; ratio est, quoniam fatum est *necessaria confluentia causarum, quam ordo serie scq; rerum naturalium effectarum sequitur*.

Locus 2.

Alter locus ducitur A contrario sensu; maxima, quod *actiones voluntatis humane non sint fatales*; ratio est quia secundum Philosophum in Ethicis voluntas est libera, nullaq; inevitabili necessitate coacta; intelligenda ergo est definitio fati & fatalis necessitatis solum de agentibus causis naturaliter, non de intelligentijs & hominibus, quibus primus motor motum animi voluntarium ultra sortem communis naturæ dedit. Nam ut intelligentia & voluntas res non senti simpliciter naturales; ita aliquid excellentius naturam, id est immortalitatem essentiali, & libertatem voluntatis habent. Sic tamen homo in hoc carcere lapsus habet, ut sine gratia nihil ex se bene, nihil boni faciat. Sed adverte quod providentia divina voluntatem humanam flectat, non cogat; ratio est, quoniam in ea veluti sub cineribus incerta libertatis intell, quæ divino spiritu excitata vehementius ardeat.

Divina provi-
dentia flectit,
non cogit.

Tertius

Tertius locus deductus est A potentia fati; maxima, quod in multis. Locus 3.
occulta & mirabilia fato naturali fiant: ratio est, quoniam divina providentia sub nomine fati latet, quæ sæpe, ne natura patiatur iniuriã, miranda facit: ut ne admittatur vacuum, contra ordinem naturæ ignem elementorum levissimum deorsum, terram corporum gravissimum sursum volare cogit.

Quartus locus naturam fati astrologici definit; maxima est, quod Locus 4.
astra fatalem necessitatem rebus inferioribus imponant; ratio est, quoniam Astra cur ne-
 celestis motus est uniformis, & influentia syderum quoad naturam cessitatem re-
 certa & indubitata. Sed observa hanc maximam interpretandã esse bus inferiori-
 de necessitate quoad materiam & formam physicam seu naturalem, bus, imponãt
 non quoad formam metaphysicam seu humanam, in quam cœlũ ni- & quomodo?
 hil nisi ex cõsequenti agit. Ex consequenti dico & mediatẽ, quia pri-
 mum agit in partes corporis, tum in humores, hinc in affectus, & po-
 stemò si animus corpori, humoribus & affectibus mancipetur, in ip-
 sum flectendo, non imprimendo necessitatem agit.

At dices, hæc Ptolomæo alijsq; Astrologis contradicunt, qui af-
 firmant hominum volutates, respub. civitates, imperia, omniaq; mu-
 tabilia à syderum aspectu dependere. Imò addunt vitam, mortẽ, bel-
 lum, pacem, religionem, regna hinc vicissitudines habere suas. Audio
 istorum errores, nec non cum maioribus penitus condemno, nisi id
 argumentis confirmet quod frequẽter vrgeant, nimirum *Deum alli-*
gari istis secundis causis, aut saltem illis ut instrumentis necessario uti, in cõ-
 ditionibus rerum humanarum commutandis, aut deniq; illas infitas
 esse vires, ut vim in mentem humanam necessario imprimant. Habu-
 erunt Assyrij, habuerunt Persæ, habuerunt Romani certas suorum im-
 periorum periodos, sed non à stellis; translata est religio à Iudæis ad
 Gentes, id stellis non efficientibus.

Mentes hominum & voluntates non formant, non mutant stelle,
 nec stellis assidentes demones ut somniant; non sunt stellæ anima-
 lia æterna, divina, suaq; virtute infinita ut delirant. Sub aspectu Iovis Astrologorũ
 ascendentis nati nõ sunt perpetuò fortunati, Solis faustus aspectus ho- deliria.
 norificos non facit, Veneris radiosa frons in vlnis furiosi Martis belli-
 cosos non reddit, terram bellis non vastat Saturni cum Marte mali-
 tiosa conjunctio, Igneorũ syderum concursus non incendit, Aqueo-
 rum cõfluxus non immergit. Quid multis? octogesimus octavus an-
 nus mirabilis ille, de quo tot augurum, auruspicum, conjectorũ som-
 nia, tot Astrologorum divinationes & oracula fuerunt edita, refellit
 omnes, refellit omnia vberius & copiosius.

Hæc rem studiose lector iam tracto, quoniam aures ubiq; gentiũ

apertas nunc video Ptolomæi tabulis, Merlini fabulis, vanissimisque insomnijs cupidè audiendis: Deus est in cœlo qui movet, qui regit, mutat omnia; nō cœlū, non stellæ, non utriusque motus & influenza. Agnosco tamen fatum esse in his, id est nexū, ordinem & seriem naturalium causarum: nam cœlum, stellæ & utriusque aspectus naturaliter movent, regunt, mutant inferiora; sed ita movent, regunt, mutant, ut sursum sit causa sapientissima quæ dominetur astris. Movet cœlum minorem mundi globulum, movet etiam minorem mundum, id est hominem, affectus in illo varios variosque humores gignit: mentem autem, divinam illam partem hominis directè non movet, quia medio quo moveret naturali caret, siquidē corpus in spiritū directè & naturaliter non agit. Dum verò est in hoc carcere inclusus, eundem flectit, flectit (inquam) non ei imponit necessitatem; quia omnes ferè sensus & affectus, non mentis imperium sequimur.

Quomodo
movent, regunt
& mutant
stellæ.

Regit mentē
humanam, &
voluntatē De-
i qualiter.

Osc. 13. 9.
Locus à ne-
cessitate.

Mentis acti-
ones & volū-
tatis cur libe-
re dicantur.

Dei præsci-
entia qualis.

At agit (inquis) spiritus, agit Deus; non nego. Est ergo fatalis necessitas humanarum actionum; nam Deus regit mentem, regit voluntatem. Regit quidem, ut nihil agat homo, vel non agat contra illius potentiam; sed hominem finxit simillimum mente sibi, eumque noluit fatali necessitate cogi aut coerceri. Si quid boni agat à summo bono habet, si quid mali, sibi ipsi acceptum ferat, qui malū declinare noluit. Si vivas salvus salus est à Deo, si pereas, ne dicas cū Stoico *fato perire*; necessitas absoluta non impulit, conditionata permisit, ut malè si te ipsum perdas, malus pereas; nam quoties te volui congregare? sed nolui: velle tuum simpliciter nō est, sed est nolle tuum, *salus tua ex me, perditio ex te* & Israel.

Superest locus A necessitate, quæ est modus agendi in necessarijs; maxima, quod necessaria sit & connexio causarum, & necessaria etiam effectuum consecutio. Hæc propositio intelligenda est de confluentia causarum naturalium, quæ actu unitæ necessariò suum effectum pariunt. Verum quoniam naturales causæ non propriè, per se & immediatè in mentem & voluntatem humanam agant, mentis & voluntatis actiones liberæ dicuntur, non necessariae, id est non coactæ; notæ tamen sunt & prævisæ primæ causæ, quam nihil omnino latet. Sed hæc præcognitio non est causa necessitatis, quippe non hoc vel illud necessariò agit homo quoniam præscit Deus; præscientia enim Dei est universalis præcognitio futuri, non fatalis necessitas impulsioque facti.

Sed gravissimis hæc rheologis relinquo, qui de electione nostra ante iacta fundamenta mūdi, de prædestinatione & reprobatione sobriè & sapienter disputant. Solum te hoc loco (juvenis philosophæ) monendum

nendum esse cenſeo ne ſis in hac quaſtione Stoicus, ne ſis Epicurus; hoc eſt ne ſis nimis curioſus aut diſſolutus; aliquid enim divinum in hoc nomine ſati latet, quod ſapientes plerumque exclamare cogit. *O altitudinem & profunditatem ſapientiae Dei!* Sape igitur ad ſobrietatem; nam qui abyſſum fodit, gurgite vertigineq; abſorptus facile non emergit.

Rom. 9.
Lege D. Aug.
l. 5. de Civit.
cap. 10.

CAP. 10.

De motu in genere, & de requiſitis ad motum, & illius diſtinctionem.

Principijs & cauſis rerum naturalium tam internis quam externis breviter à me demonſtratis, ſequitur nunc vt agam paucis de effectibus & adiunctis naturae. Et quoniam motus in definitione naturae potius eſt primum inſtrumentum & veluti dextra manus qua natura vtitur in apprehendendis formis, rebusq; omnibus commutandis, de motu in primis agam.

Hoc nomen *motus* multiplex & æquivocum eſt, quod non in vno ſed in multis prædicamentis ponitur. Eſt enim enim in Subſtantia, Quantitate, Qualitate & Vbi. Cæterum diſtinctione eiuldem tradita fieri poteſt univocum, iuxta illud quod dici ſolet *æquivocum diſtinctum ſit univocum*. Omiſſis ergo verbis, omnis motus eſt vel Metaphyſicus, vel Phyſicus ſeu naturalis. Metaphyſicus extra aleas viresque naturæ eſt, quia materiam nullam ſubiectam habet, vt creatio, & in nihilum commutatio, quæ vulgò *annihilatio* dicitur. Motus phyſicus ſumitur aut abſolutè aut analogicè; abſolutè pro reali progreſſione naturae à termino ad terminum, vt in *nutritione ab alimento in ſubſtantiā aliti*; analogicè pro intentionali mutatione ſenſuum, quæ per abſtractas ſpecies inter ſenſus & obiecta oritur. Abſolutè ſumptus motus definitur metaphyſicè *inſtrumentum primum manusque naturae, quâ apprehendit formas*; definitur autem phyſicè, *actus entis mobilis in potentia quatenus fiat tale*. Eſt *actus* inchoatus non perfectus; nam actus perfectus forma eſt non motus. Eſt *actus entis* realis non intentionalis; eſt *actus entis mobilis*, & non ſub formâ quieſcentis; nam acquiſitâ formâ morus qui eſcit. Eſt *actus entis mobilis in potentia*, id eſt in potentia propinquâ quæ reducitur ad actum, non in remotâ quæ raro terminum acquirat. Eſt *actus entis mobilis in potentia quatenus fiat tale*, id eſt quatenus ens mobilis

Motus nomen
multiplex &
æquivocum.

Æquivocum
diſtinctum ſit
univocum.

Motus diſtinctio.

Motus phyſicus
biſariam
ſumptus.

Varie defini-
tiones motus.

le (quod est proximum subiectum motus) hanc vel illam formam induat. Sunt aliae definitiones motus, nempe quod sit *progressio rei mobilis à termino ad terminum*, quod sit *actus potentia naturae quae acquiritur formae*, quod sit *primus gradus perfectionis naturalis*, quod sit *imperfecta perfectio mobilis in potentia*; nam absoluta perfectio forma est, & ex parte motus quo ad formam vehitur.

Ad motum requisita quæ.

Assignata definitione sequitur enumeratio eorum quæ requiruntur ad motum. Requiritur quidē ad motum *movēs*, *mobile*, *tēpus*, *terminus à quo* & *terminus ad quem*. Movens physicum est aut metaphysicū, hoc nēpe metaphysicum prima causa dicitur, quam Deum & primum motorem appellat Philosophus: Deum quia videt omnia, motorem quia movet omnia. Illud nempe movens physicum natura, potentia, efficiēs, finis diverso respectu dicitur. Natura, quæ est principium motus; potentia, quæ materia appetit formam; efficiens causa, quæ ipsam potentiam movet; finis primum intentus, qui efficiētem causam urget, ut segnem materiam primam in mera potentia positam ad formam acquirendam incitet: natura & potentia prima materię interna, efficiens & finis externa moventia sunt & appellantur. Ut movens, ita mobile ad motum requiritur; est enim motus actus mobilis, & mobile definitur proprium subiectum motus; at accidens sine subiecto esse non potest: non est ergo motus sine mobili.

Tēpus, quid.

Qui definiunt mobile aiunt *ens rei esse, quod ad aliud naturæ vi mutatum tendit*: ut ovum ad formam pulli, granum sepultum in terra ad formam plantæ, embryo in utero ad formam hominis. Tempus est mensura motus: necessariō ergo requiritur ad motum tempus; mobile enim ad terminum suum in instanti non fertur, hinc *successivum* propria passio motus dicitur, quippe illius partes simul actu esse nō possunt. Terminus à quo est unde incipit motus, terminus ad quem ubi desinit; duo enim extrema sunt, principium à quo, & finis quō tendit motus: ad motum ergo requiruntur.

Motus divisio

Restat ut de divisione motus pauca attexā. Dividitur omnis motus in internum & externum. Internus aut respicit formam in substantia quæ de novo acquiritur, ut *generatio*, aut quæ deperditur, ut *corruptio*. Externus motus respicit aut qualitatem in qua alteratio, aut quantitatem in qua *augmentatio* & *diminutio*, aut ubi in quo loci *mutatio* ponitur. Alteratio duplex est, impropria ut alteratio animi per species intentionales rerum, propria cum sit realis contrariorum in eodem lucta & concertatio, quæ lucta fit aut pluribus aut paucioribus gradibus qualitatis; si pluribus *tentio*, si paucioribus *remissio* qualitatis dicitur. Ut qualitatem motus respicit, unde *alteratio*, emf-
demque

Alteratio duplex.

eiusdemq; species intensio & remissio: ita quantitatem quoq; respicit, unde augmentatio & diminutio oriuntur. Sed attende quod respiciat quantitatem quoad maius vel quoad minus. Quoad majus duobus modis, aut per ingressum alicujus substantiæ, ut in augmentatione propria, vel per ingressum nullius substantiæ, ut in rarefactione. Est enim augmentatio cum admixta sit alia substantia, ut in spongia aqua repleta, & in corpore alimento naturaliter aucto; est rarefactio nullâ aliâ admixtâ materiâ, ut in ebullitione lactis cernitur, ubi parum materiæ multum extenditur. Si verò hic motus fiat ad minus, fit etiam duobus modis, aut per egressum alicujus substantiæ, ut in compressione spongiæ, cum effluat aqua, & sic diminutio: aut per egressum nullius substantiæ, ut in constrictione gelu, quæ propriè condensatio dicitur. Est enim condensatio cum sub parva quantitate multum lateat materia, quæ intus compacta parum extenditur. Postremus respectus ipsius motus est in Vbi, unde loci commutatio suum nomen trahit. Hic verò motus est vel in principio, ut motus cæli in potentia primi motoris: vel in naturali exitu et loco, ut motus ignis in sua spherâ. Hactenus generaliter de motu, de requisitis ad motum, & ejusdem generali divisione.

Condensatio
quando fiat.

Loca communia à generali consideratione & natura motus

Primus locus est A subiecto motus; maxima, quod omnis motus sit in *Locus 1.*
movenente ut in principio, in mobili ut in subiecto proprio. Ratio est, quoniam in subiecto completo, ut in pullo cessat motus; est enim motus via nature ad formam, quâ acquisitâ mobile perficitur, motusq; quiescit, donec privatio eandem formam acquisitam sustulerit, materiamq; compellat ad novam formam acquirendam.

Alter locus est A necessitate motus; maxima, quod ignorato motu ignoretur natura: ratio est, quoniam motus est in definitione nature loco differentiarum, aut primæ passionis à qua nostra cognitio oritur. *Locus 2.*

Tertius locus est A quantitate motus; maxima, quod omnis motus *Locus 3.*
sit continuus & infinitus. Continuus, quoniam illius partes copulantur ad mutatum esse in re omni mutabili; infinitus, non actu sed potentia, non secundum ejusdem divisionis & quantitatis, sed secundum partes ejusdem proportionis. Est enim omne continuum divisibile in infinitas partes proportionales ut aiunt, juxta illud quod dici solet, in quantitate continua non licet invenire minimum, in quantitate discretâ non licet invenire maximum.

Quartus locus ducitur A contrario; maxima, quod motus & quies opponantur. Hanc maximam intellige privativè; nam quies est privatio motus. *Locus 4.*
Motus & quies opponuntur privativè.

Locus. 5.

Omnis motus
à contrario in
contrariū quo
modo dicatur.

Quintus locus est A proprietate motus; maxima, quod *omnis motus sit à contrario in contrarium*, id est à termino à quo ad terminum ad quem per medium in progressionem mobilis ad finem.

Locus. 7.

Sextus est A mensura motus; maxima, quod *omnis motus in tempore fiat successivè, nullusq; omnino in instanti*; ratio est, quia successivum est differentia motus quæ nunquam in instanti contingit.

Locus. 8.

Septimus est A medio termino motus; maxima, quod *mutatum esse sit in motu medium, ut instans in tempore*. Illius enim partes ad illud, ut huius ad hoc uniuntur.

Locus. 9.

Octavus est Ab interitu subiecti; maxima, quod *sublato corpore tollatur motus*. Intelligenda est hæc propositio de motu physico & naturali; nam angeli & intelligentiæ definitivè & spirituali motu cidentur.

Nonus locus est Ab unitate motus; maxima, quod *omnis motus dicatur unus & continuus, qui unitate formæ, mobilis & temporis coniungitur*. Formæ, nempe ut sit unus numero terminus, hinc calefactio & refrigeratio non sunt unus numero motus, quia non est unus numero terminus; nec *duæ calefactiones* sunt unus motus, quia non est idem numero calor. Mobilis, quia requiritur ut mobile sit per totum tempus ipsius motus unum, cuius defectu motus lapidis & ferri non est unus, quamvis utrumque ab eodem agente moveatur. Temporis, quoniam si fiat interruptio idem numero non est motus, cessatio enim & quies motus individuum unitatem negant.

Locus. 10.

Decimus est A partibus motus; maxima, quod *omnis motus habeat partes & medium*; id est in omni motu assignari possint priores & posteriores partes, quæ necessariò copulatæ sunt ad *mutatum esse*, cuius medij in omni motu mensura instans est. Nam licet motus ipse non sit nisi in tempore, *mutatum tamen esse* in instanti fiat.

Locus. 11.

Undecimus est A cōparatione mobilis cū motu; maxima, quod *quicquid movetur ab alio movetur, quodq; in motu dici non possit primum*. Ratio prioris partis in hac propositione est, quoniam ut est internū principium motus, videlicet natura: ita est externa causa eiusdem, nempe efficiens, quæ extrinsecus vim addit mobili. Ratio secundæ partis est quoniam motus est semper continuus & divisibilis: primum ergo instans in quo motus insit dari non potest, si motum in specie spectes.

Ultimus locus est A cōparatione motus cū terminis; maxima, quod *mobile ratione motus partim in termino à quo, & partim in termino ad quem*, id est partim in actu, partim potentiâ existat, ut in omni genere motus videre licet.

CAP.

CAP. II.

De singulis speciebus & proprietatibus motus.

Onstat generatim quid sit motus, & quæ ad motum requirantur; superest ut nunc species eiusdem definiantur, earumque ordine assignentur proprietates. Non placet Aristote. li ortum interitumq; inter motus species repetere; ratio duplex est, quia in instanti fiunt, & quia utriusque termini entia non habentur. Ducitur enim generatio à non ente, & in non ens dilabitur corruptio. Cæterum cum utraque species aut progressivè (ut aiunt) in tempore, aut perfectivè in instanti sumatur: priori modo utramque acceptam paucis definiam. Est ergo generatio progressio seu motus mobilis à non ente ad ens. Per non ens non simpliciter nihil, sed non ens tale quale futurum est mobile per motum; per ens formam in substantiâ acquirendam intelligo. Sic cum generetur ignis aut terra, materia prima non ens; cum absolvatur generatio, forma acquisita ens propriè dicitur. Attende etiam quòd generatio dicatur à non ente procedere, quia à privatione, quæ est principium generationis, non rei genitæ auspicatur. Similiter corruptio in privationem, id est in non ens formâ sublatâ definit. Hinc corruptio est progressio seu motus mobilis ab ente ad non ens tale, ut ab homine ad cadaver. Nota quòd duplex sit generatio, & itidem corruptio duplex, simplex & propria in Substantiâ, cum de novo acquiratur vel deperdatur forma essentialis; secundum quid (ut aiunt) & impropria, cum accidens aliquod generetur aut corrumptur. Propriè enim & per se generatio & corruptio sunt in substantijs, impropriè verò in accidentibus, quæ suum ortum & occasum habent.

Præter has internas species aliæ quatuor sunt, quarum duæ in Quantitate ut augmentatio, diminutio, una in Qualitate ut alteratio, ultima in Vbi ut loci mutatio. Augmentatio definitur præexistentis quantitatis per ingressum alicuius rei (ut ita loquar) maioratio. Hoc quidem in nutritione infantis & plantæ crescentis manifestè cernitur, quorum quantitas naturæ vi auctior ampliorq; redditur, hoc est cum alimētū in naturam

Cur ortus & interitus inter species motus enumerentur, Generatio quid.

Corruptio quid.

Generatio duplex. Corruptio duplex.

Diminutio
quid

Augmentatio
& diminutio
bifariam su-
muntur.

Rarefactio
quid.
Condensatio
quid.

Alteratio du-
plex.

In tertio gene-
re qualitates
activæ & passi-
væ qualitates
tantum repe-
riuntur.

Intensio & re-
missio analo-
gicæ species
alterationis
sunt.

turam aliti conversum per generationem totius & singularum par-
tium mensuram auger, quod semper fit donec vegetantia ad consis-
tentem ætatem pervenerint. Diminutio est *maioris quantitatis sine ali-*
cuius ingressu minoratio seu decretio; vt post consistentem ætatem in ho-
mine evidenter videre licet, quādo viribus spiritibusq; vitæ languet-
centibus flos iuventis cadit, & autumnus senectæ tabescentis in-
cipit. Animadvertendum hic est augmentationem & diminutionē
bifariam sumi, aut propriē, cū vi naturæ fiant ut supra, aut impro-
priē, quando arte aut alio præternaturali modo contingant; sic aug-
mentatio in tumoribus ex vulnere, sic diminutio in hæcticis febribus
ex nimio calore cernitur. Huc spectant rarefactio & condensatio; ra-
refactio est cū modica materia vel substantia multū sit extēsa, sine
ingressu alterius substantiæ, vt in aqua ebulliente; condensatio est cū
copiosa substantia seu materia sub parvā quantitatem delitescens pa-
rū extenditur, vt in aqua concretā gelu. Rarefactio analogicē ad
augmentationem, condensatio ad diminutionem refertur; est e-
niū rarefactio (vt ita loquar) *quadam maioratio*; condensatio ve-
rō *quadam minoratio quantitatis, vñ cum loci extensione aut compres-*
sione.

Alteratio quinta species motus est quoque duplex, propria & im-
propria; illa est motus naturalis per gradus ab vna contrariā qualita-
te ad contrariam, in eodem subiecto capaci vtriusque, vt a calido in fri-
gidum, ab humido in siccum; impropria alteratio est inter ear qualita-
tes quæ naturaliter non agunt, non patiuntur, vt inter qualitates alio-
rum generum à tertio in prædicamento Qualitatis, in tertio enim so-
lū genere sunt propriæ activæ & passivæ qualitates, quæ in primas
& secundas dividuntur; primæ sunt vt calor, frigida, humiditas & siccitas,
in igne, aqua, aëre & terrā; secundæ sunt vt rarum, densum, leve, aspe-
rum, coloreque omnes qui ex primis oriuntur. Notandum hic est q
alteratio propria fiat per gradus in agendo & patiēdo, hi verō gra-
dus sunt vel plures vnde intensio, vel pauciores vnde remissio, analogi-
cæ species alterationis oriuntur. Est enim intensio alteratio, cū agens
qualitas in subiecto vires patientis qualitatis superet. Quid in aqua caleſcente
fit: remissio verō cū qualitas gradibus intensiois diminuitur rediit ad
propriam vim & naturam suam, vt in aqua refrigescēte igne sublato cer-
nitur.

Postrema species motus loci commutatio est, quæ definitur pro-
priē mutatio alicuius de loco in locum. Hunc motum dividunt aliqui in
rectum, orbicum & mixtum; rectus est elementorum, orbicus celestium
corporum, mixtus animalium. Aliqui etiam eundem distribuunt in vi-
olentum

olentum, animale, naturalem. Violentus motus est ab extrinseco principio, passo vim non conferente, id est, mobili nullam inclinationem ad illum naturaliter habente, imò quantum in se est resistente. Sic motus lapidis sursum violentus est, causâ aliquâ extrinâ lapidi vim imprimente; quæ vis impetus, qui impetus virtus impressa impellentis dicitur, quæ virtus languescens tardiore in fine quàm in principio motum violentum reddit. Hinc illud, *motus naturalis est velocior in fine, quia vires movendo acquirit; violentus autem tardior quia vires in principio impressas movendo tandem penitus amittit*. Naturalis motus est cuius principium internum est in re mobili, per principium internum naturam intellige; vel est à principio intrinseco passo vim conferente, id est re mobili inclinationem habente ad talem mutationem; hic motus est, (ut modo diximus) remissus in principio & intensus in fine. Animalis deniq; motus est cuius principium intra se est anima, quæ qualemcumque cognitionem rei objectæ moventis habet; sic bellua sensu & phantasia, sic homo voluntate & intellectu movetur. Ex his constat animale motum mixtum & medium esse inter violentum & naturalem, quia ex principio intrinseco constat ut naturalis, passo vim non conferente ut violentus; differt autem ab utroque, quia & in principio & in fine tardus, in medio intensus & velox existit. In principio enim plerumque animal viribus nondum satis excitatis admodum tardiusculè, in fine etiam spiritibus propemodum exhaustis segniter movetur, in medio autem cursu viribus auctis & valentibus citatius celeriusq; rapitur.

Pergamus; singula hæc genera motus localis suas partes & species habent, nam violentus motus in *pulsionem, tractionem & vectiorem* dividitur. Pulsio est motus quo aliquid à se procellit, & non adheret; sic telum aut balista moveri dicitur motu pulsionis. Traction est motus quo aliquid aliud ad se trahit, ut adamas ferrum. Vectio est motus per accidens quo aliquid quiescens movetur, ut homo in navi. Huc referuntur analogicè impulsio qualis est motus clavi infixi malleo; appulsio, qualis est motus sagittæ ex arcu; rotatio, qualis est motus rotæ ex pulsione & tractione constans. Sed hæc de violento motu satis.

Motus naturalis (ut antea demonstravi) divisus est in *rectum, orbicum & mixtum*. Rectus est sursum aut deorsum, idq; duobus modis sursum, aut simpliciter, ut motus ignis, aut secundum quid, seu ex parte, ut motus æris. Deorsum itidem aut absolute, ut motus terre, aut comparatè ut motus aquæ, quæ propter salutem animantium in canalibus terræ continetur. Orbicularis motus est *conversio*

Naturalis motus qualis.

Animalis motus qualis.

Motus violenti species.

Pulsio quid.

Traction quid.

Vectio quid.

Motus naturalis species.

Motus orbis
eius quid.

corporis ab eodem puncto ad idem; hic autem motus est vel secundum totum, vel secundum partes: secundum totum, sic orbes planetarum moventur, inter quos superior orbis est locus inferiori: secundum partes, sic caelum primum mobile cietur, quia una pars alteri in motu locus habetur. Qui verò de motu primi mobilis accuratius philosophantur, affirmant quidem causam motionis in illo triplicem

Triplex causa
motionis as-
signata in pri-
mo mobili.
Motus mixtus

esse; formam internam quæ est maximè activa, figuram externam quæ est ad talem motum aptissima, potentiam moventis quæ est infinita, quæque sola potest sine loco naturali corpus primum movere. Mixtus motus motus animalis est, qui respicit omnes differentias loci, nimirum sursum, deorsum, ante, post, dextrum & sinistrum. Hic motus animalis ex parte non simpliciter naturalis dicitur, qui est quodammodo in omni animali, maximè verò in homine voluntarius. Species huius motus quatuor sunt, gressus, volatus, natatio & reptatio. Gressus est cum animal pedibus incedit, volatus cum alis innixum in aërem fertur, natatio cum pinnis aqua innatat, reptatio cum corporis constrictione & dilatatione super terram movetur: huc revocatur motus ille dilatationis qui in conchis affixis suis locis cernitur. Et hæc de motu in specie; sequuntur loca inventionis, in quibus propria ejusdem enucleatius demonstrantur.

Motus anima-
lis in omni a-
nimali, maxi-
mè verò in ho-
mine volunta-
rius.

CAP.

CAP. 12.

In quo loca communia differendi de Motus Speciebus ordine tractantur, & primum de Generatione.

Uicitur primus locus A relatis; maxima, quod *Locus 1.*
motus, mobile & movens sint relativè simul: ratio est, quia movens non est sine mobili, & mobile non est sine motu. Hec maxima intelligenda est quoad actum, in quo simul considerentur hæc tria.

Alter locus est A partibus seu adjunctis *Locus 2.*
 ipsius motus, nempe ab actione & passione; maxima, quod *actio & passio sint realiter unus idemque motus:* ratio est, quoniam sunt idem actus quem agens agendo (ut ita loquar) causat, & quem mobile patiundo recipit, ut patet in igne calefaciente aquam. Ut enim est idem spaciū ascendentis & descendentis, eademque via Thebis Athenas, & Athenis Thebas: ita moventis & mobilis vnus est actus, non re sed solum ratione distinctus.

Tertius locus est A proprietatibus, vel ut quidam volunt A speciebus motus; maxima, quod *omnis motus sit velox aut tardus;* ratio est, quia omnis motus tempore brevi aut longo mensuratur. Est enim *Velocitas & tarditas.*
 velocitas motus qui brevi, tarditas verò est motus qui longiore tempore conficitur.

Sequuntur jam loca de speciebus motus: primus A speciali proprietate generationis petitur; maxima, quod *generatio vnus sit corruptio alterius;* ratio est, quoniam generatio à privatione incipit, quæ semper præeuntem corruptionem arguit. *Locus 4.*

Secundus est A divisione generationis; maxima, quod *omnis generatio sit simplex vel mixta;* ad illam formæ cum materia unio, ad hanc accidentium accessio requiritur. *Locus 5.*

Tertius ab oppositis; maxima, si *generatio alicuius rei sit bona, res ipsa erit bona, eiusdemque corruptio mala:* quæ maxima intelligenda est in eodem genere boni aut mali, ut Dialectici docent. Exempli causâ, si generatio Socratis sit bona naturaliter, Socrates ipse erit bonus effectus naturæ, cuius interitus ex consequenti malus erit, quia bonum opus naturæ tollit. Cæterum si mutet genus boni aut mali, ratio non tenet; quia non sequitur, Socratis generatio est bona naturaliter: er- *Locus 6.*

go Socrates est bonus moribus, aut illius corruptio est mala si animi do-
ma spectes.

Forma differendi à Corruptione.

Locus 1.

Corruptio du-
plex.

Primus locus est A distinctione corruptionis; maxima, quòd omnis cor-
ruptio sit naturalis aut violenta: naturalis est cum per motum naturalē
privatione insitā declinet forma, ut in decrepitā aetate hominis videre li-
cet; violenta est cum ante defectionem naturalem externā vi res ip-
sa tollatur.

Locus 2.

Alter locus est A subiecto & proprio corruptionis; maxima, quòd
quicquid corrumpitur à contrario corrumpatur, ratio est, quia actio & pas-
sio sunt inter se contraria.

Locus 3.

Tertius locus est A modo corruptionis; maxima, quòd omnis corrup-
tio sit in non ens, nulla tamen in nihilum. Intelligenda est hæc propositio
quoad vim naturæ, quæ semper in transmutatione rerum materiam
relinquit.

Locus 4.
Finis corrup-
tionis quis.

Quartus A fine corruptionis, nempe quòd finis corruptionis rei, na-
turalis corrupta sit putredo aut putrefactio; hæc maxima interpretanda est
de corpore naturali, quod deficiente calore naturali in putrefactio-
nem, sublato autē & penitus extincto calore in putredinem tendit.
Hic nota discrimen inter putredinem & putrefactionem hoc esse,
quòd putrefactio sit consumptio caloris relicto humido, ut in proiecto cada-
vere; putredo autem sit consumptio caloris, tū etiam humoris, ut scheleton
humanum docet, cum caro, muscoli, nervi & humores in cinerem com-
mutentur.

Forma differendi ab Augmentatione & Diminutione.

Locus 1.

Calor instru-
mentum nu-
tritionis.
Locus 2.

Primus locus est A principio & causā augmentationis propriæ;
maxima, quòd anima sit primaria, calor naturalis minus primaria seu instru-
mentalī causa tum nutritionis, tum augmentationis; ratio est, quia nutri-
tio & augmentatio propriæ sint solum in animatis, in quibus anima
motus principium, calor instrumentum dicitur.

Secundus locus est A differentiā nutritionis & augmentationis;
maxima, quòd nutritio ad substantiæ restorationem, augmentatio ad in-
stam quantitatis proportionem referatur. Hinc illud Quicquid augetur
nutritur, sed quicquid nutritur non augetur, Senes enim nutriuntur, sed
non augentur.

Locus 3.

Tertius locus est A proportionē & cognationē augmentationis &
nutritionis; maxima, quòd nutritio & augmentatio in principio v. z. animā,
& instrumento v. z. calore, & fine v. z. conservatione aucti & nutriti
convenient. Nam ut nutritio est conversio alimenti in naturam alia ab a-
nima profecta, mediante calore naturali, ut restaretur deperditū ita aug-
mentatio

mentatio quoq; est conversio alimenti in naturam aliti, facta ab anima mediante calore naturali, ut corpus iustam attingat quantitatem.

Quartus est A contraria specie; maxima, quod cum nutritioni tū augmentationi opponatur naturalis diminutio, quæ est consumptio rei animata, orta ab anima, mediante calore aut minus ardenti, aut effervescenti minus; quam consequitur corporis in singulis partibus decretio, seu ut loquuntur veteres minratio. Locus 4.

Quintus est A potentijs augmentationis & nutritionis; maxima, quod potentia utriusq; sine quatuor, attrahendi, retinendi, digerendi, expellendi, quæ omnes in toto corpore animato, & etiam singulis partibus continentur. Locus 5.
Potentiæ augmentationis,
& nutritionis
quatuor,
Locus 6.

Sextus est A gemino proprio augmentationis; maxima, quod qualibet pars aucti augeatur. Similiter dicendum est de diminutione, sed intelligenda est hæc maxima duntaxat de partibus sanis; nā putridæ mortuæq; partes, malèque affectæ non augentur, non nutriuntur.

Septimus est A modo & ordine augmentationis; maxima, quod homogenea & heterogenea, id est similes & dissimiles partes in corpore non similiter augeantur; ratio est, quia nutrimentū non æqualiter attrahatur ad omnes partes, cum vna pars minus, alia magis à fonte nutritionis distet. Locus 7.

Octavus est A necessarijs; maxima, quod proximè ad formale augmentationem requiratur cōcoctio et eiusdē comes assimilatio; cōcoctio est perfectio nutritionis, assimilatio est perfectio concoctionis cū singulæ partes per appositionē nutrimenti restaurētur. Cōcoctio triplex est, prima in chilū quæ in stomacho, secūda in sanguinē quæ in hepate, tertia in substantiā totius & partis, quæ in singulis partibus per iustā distributionē naturæ cernitur. Locus 8.

Nonus est A subiecto augmentationis; maxima, quæ auctū maneat idē unūq; numero antè & post augmentationē; ratio est, quia illius partes secundū sitū, figurā & dispositionem nō mutantur; hoc idē est quod Aristoteles dicit, augmentationem fieri secundū partes formales nō materiales; hoc (inquā) dicit, nō quod materiales augeantur, sed quod in formalibus proportio & ornatu quantitatis magis quā in illis cernatur. Locus 9.

Decimus est A consideratione extrinseci; maxima, quod augmentatio semper ad ventu alienius corporis extrinsecus adiuncti sine vlla corporum aut dimensionū penetratione fiat; ratio est, quia incorporeum nullo modo auget, & quia natura abhorret à vacuo, quod esset admittendum si vlla esset dimensionum penetratio. Locus 10.

Postremus locus est A comparatis; maxima, quod augens & auctum sint similia in materia, quæ tamen ante conversionem in naturam formā

omnino differunt, ita tamen differunt, ut unum sit capax naturæ alterius. Nā ubi nō potest esse cōversio, ibi nō est similitudo, de qua hoc loco Arist. agit; ut in venenis cōstat, quæ in naturā alii nō commutantur.

Modus differendi ab Alteratione.

Pauca omnino loca à diminutione in ultimo tractatu equidē duce-
bā, quoniā mutato nomine & sēu eadē oppositorū habeatur invētio.
Locus 1. Pergā ad alterationem, in qua tractandā primus est locus A notione
nominis; maxima, quod alteratio propria sit solum mutatio subiecti à cō-
Alteratio
propria, traria qualitate in contrariam, per actionem & passionem, nisi una earum
qualitatum formaliter insit in natura, ut calor igni, splendor soli. Formaliter
dico, quia candor in nive sequens materiam nivis in alium colorem
mutari potest.

Alter locus est a gradibus alterationis; maxima est, quod qualitates
alteratrices propriè magis & minus suscipiant. Ratio est, quia duæ sūt spe-
Locus 2.
Locus 3. cies alterationis, intensio & remissio, de quibus suprā satis.

Intensio & re-
missio species
alterationis.

Tertius est A causis intensiois & remissionis; maxima, quod causa
intensiois sit potentia naturalis agentis, causa remissionis impotentia pa-
tientis & cedendo vincitur; ratio est, quia secundū formā & poten-
tiam agere, secundū materiam & impotentiam pati res naturales
dicantur; forma enim vim potentiae, potentia vim actioni addit, ma-
teria autem & impotentia contrarium agunt.

Locus 4.

Quartus est A medio alterationum; maxima, quod medium inter ad-
versa, si cū uno extremorū cōferatur rationem contrarij subeat; siquidē me-
dium solum respectu utriusque, non unius extremi dicitur. Potest hec
maxima intelligi de medijs tum participationis tum abnegationis. Par-
ticipationis media sunt quæ de utroque extremorum communicant,
ut medijs colores; abnegationis quæ per negationem utriusq; cognos-
cuntur, ut quod nec est bonum nec malum, ut dispositio.

Locus 5.

Quintus est Ab usu alterationis; maxima, quod finis alterationis sit
alteratorum unio, ut rerum perpetua vicissitudo fiat. Alteratorum unio
est mixtio simplicium corporum, primarumque & secundarum qua-
litatum naturalis cōitio, unde omnia physica corpora perfectè mix-
ta oriuntur. Mixtio verò est vel ad pondus (ut aiunt) cū unum ele-
mentorum aut qualitarū non prædominetur: vel ad iustitiam, cū
talis sit proportio mixtorum, talis temperies, qualem provida & sa-
gax natura singulis præscribit. Illa aptitudine fieri potest, sed nun-
quam fit, quia non convenit naturæ ut fiat: hæc ubique in om-
ni mixto eminet & apparet, in quo unum elementorum, ut
aque qualitas elementaris ceteris ex lege naturæ præest,

Mixtio du-
plex.

Forma differendi à locali motu.

Primus locus est Ab externa causa motus localis; maxima, quod *intrinsicū principium motus localis sit natura potentia; natura, quā res quaelibet ad locū naturalem tendit.* Hæc propositio intelligi debet de motu locali naturali, cuius mobile in se principium habet, ipsam videlicet naturam; non de motu violento, cuius principium est extrinsecum, quod passum renitens reluctansque ad alium locum pellit.

Alter locus est Ab opposito; maxima, quod *motus violentus (qui opponitur naturali) nō sit dururnus; ratio est, quoniam natura fibras viresque convellit.*

Tertius est A comparatis; maxima, quod *naturalis motus sit velocior in fine quam in principio: animalis verò & violentus tardior.* Rationes huius maximæ superius tradidi.

Quartus est A differentiâ loci motusque localis; maxima, quod *proprie & per se solum motus animalis idemq; perfectus loci differentiis distinguitur; ratio est, quia solum in animalibus sint membra seu partes quæ iisdem differentiis respondeant; sic caput hominis sursum, pedes deorsum, frons ante, ponē dorsum, latera dextrum & sinistrum dicuntur.* Sed attende, *sursum* vel nutritionem vel ductionem respicere: priori modo radicem plantæ *sursum*, posteriori modo id omne quod est cœlo proximum *sursum* esse dicimus.

Quintus est Ab instantiâ; maxima, quod *primus motus localis sit per potentiam moventis, secundum partes, sine externo loco aut spatio, ut motus cœli: alius sine reali mutatione loci, ut motus conchæ, qui motus dilatationis, nō localis mutationis dicitur.* Sed hi motus analogicè reduci possunt ad mutationem loci, quia in illo est pars parti locus, & in hoc dilatatio respectum loci mutat.

Postremus locus est A fine motus localis; maxima, quod *finis motus localis sit, ut res quaelibet corporea in suo loco naturali quiescat & conservetur; ratio est, quia extra locum naturalem non est quies, sed perniciēs interitusque rerum.*

Hic animadvertet (studiose lector) tot modis de quiete posse disputari quot modis de motu. Est enim quies opposita motui, definitur enim privatio eiusdem cō aptitudinis ad eundē. Vel (si placet) definitur, *forma seu dispositio in qua mobile quiescit.* Verū ut ad præsens institutum accommodetur oratio, quies est vel violenta, vel animalis, vel naturalis, ut superius de motu locali diximus. Violenta cū aliquid à principio extrinseco contra naturalem appositionem suam in loco improprio teneatur, ut lapis detentus sursum: animalis, quæ est à se, sive à principio intrinseco per apprehensionem obiecti, in quo ani-

Locus. 1.

Locus. 2.

Motus violentus cur nō sit æternus.

Locus. 3.

Locus. 4.

Motus animalis solum proprie & per se loci differentiis distinguitur.

Locus. 5.

Conchæ motus est dilatationis.

Locus. 6.

Cur res naturales in loco conserventur.

mal defectatur, & ad tempus in eo quiescens à motu suo proprio cessat: naturalis, quæ est secundum naturalem inclinationem, & non apprehensionem animalem, & sic res quælibet corporeæ in proprijs suis locis tanquam in incunabulis conquiescant.

CAP. 13.

De tempore.

Effine & cognatum motui apud omnes Philosophos habetur tempus; est enim tempus mensura motus: tractationem ergo de motu tractatio de tempore optimo iure sequitur. Sed dum verba nunc facio tempus amitto: curram ergo, & si opus sit cum illo volabo. Pretiosus hic thesaurus naturæ tempus, quo nihil pretiosius, definitur numerus seu mensura celestis motus, ex vertigine cæli solisque diductus, secundum primum & posterius, cuius partes ad momentum communem terminum utriusque copulantur. Per numerum non formalem illum numerum quo numeramus, nec propriè numerum numerantem (id est animam) nec numerum numeratum intelligi oportet, sed numerosam & successivam dimensionem qua motus cujuscunque rei mobilis terminatur. Similiter sub nomine motus celestis omnem motum in omni genere rerum inferiorum Aristoteles intelligit, motus vero celestis ut causa pro effectum per excellentiam hoc loco nominatur. Est enim celestis motus primus, à quo motus omnium in inferiore hoc mundi circulo pendent. Per vertiginem cæli solisque, conversationem utriusque in certis figuris, gradibus & minutis Zodiaci intelligendum puto; nam ex istis distincta tempora, mutationes & motus rerum cognoscuntur.

Præteritum & futurum temporis partes notant, in quibus perpetua successio & vicissitudo inest. Momentum indivisibile punctum seu instans definitur, quo distinctionis causa partes temporis in omni actione, motu opereque naturæ per animam numerantem omnia coaptantur. Hinc constat tempus esse ens in fluxu & successione positum, cujus pars nulla constans & immota manet. Rectè Ovidius

*Ipsa quoque assidue labuntur tempora rerum,
Non secus ac flumina, neque æquas consistere sinum.*

Næ

Tempus pretiosus naturæ thesaurus. Temporis definitio.

Numerus in definitione temporis qualis.

Momentum quid.

Tempus ens in fluxu.

Nec levis hora potest, sed ut unda pollitur unda,

Urgeturq. eadem veniens, urgetq. priorem:

Tempora sic fugiunt pariter, pariterq. sequuntur.

Differentiæ seu partes generales temporis sunt, præteritum quod jam fuit, *instans* quod est, *futurum* quod erit: speciales verò sunt *hora*, *dies*, *mensis* & *annus*, nec non quæ annis mesurantur *ætales* & *secula*. Quid multis? omnis duratio motus sub communi nomine temporis continetur; sed in hoc discrimen est, quòd duratio (si propriè sumatur) latius quàm tempus pateat. Duratio enim in *tempus*, *ævum* & *æternum* (ut certa fiat distinctio rerum) dividitur. Tempus *mensura rerum habentium initium & finem*, *Ævum mensura rerum habentium initium sed carentium fine*, *Æternum rerum habentium nec initium nec finem mensura dicitur*. Æternum autem duplex est secundum philosophos, vel per se ut *Deus* qui simpliciter & vi suâ solus est æternus; vel comparatè, ut principium & universale, quo prius in re vel arte nò existit. De alijs partibus temporis (quæ omnes sunt homogeneæ & ejusdem nominis cum toto) pauca aut nihil omninò dicam, quia si dicerem annus esset antequam annum (quæ est pars solum vna temporis) accuratè describerem. Hortor tamen iuvenes studiosos philosophiæ, ut cõversioni Zodiaci diligenter studeant, indeq. discant certa & distincta tempora & spacia rerum. Nam valdè turpe est homini philosopho, si quærenti quid sit *hora*, *dies*, *mensis* aut *annus*, respondeat nescio. Cæterum eò ignorantia jam deventum est in Calendario, ut horas diesq. salutis, id est ea tempora in quibus mysteria salutis nò stræ maximâ ex parte agerentur penitus ignoremus. Imò & quod pejus est, quamvis *Deus* in creatione mundi solè & lunâ finxit fixitq. in cœlo ut fiant signa temporum, volumus hanc distinctionem anni (quæ motu suo faciunt) ignorare. Sed esto, digito demonstro viam. *Annus tēpus est quo sol totū Zodiacū, & in eo 12. signa perlustrat*. Habet annus menses 12: est enim mēsis *tempus illud quo sol unum signū proprio suo motu conficit*. Hebdomadas duas & quinquaginta, diemq. vñū habet: dies verò trecentos sexaginta quinq. & sex horas ferè: tātō n. intervallo stadiū suū in Zodiacō sol totum decurrit. Si articulatiùs de hac re agi desideres, refero te ad cōmentarios meos 4. Physi. vbi singulas ferè partes temporis definivi. Refero te etiā ad veteres Ephemerides, in quibus ad Christianum vsum Epactam, Aureum numerum, Indictionem aliasque notās & tabulas revolutionis cœlestis citò, facillè & fructuosè discas, nec non singulis partibus anni piè accōmodes. Breves quidem reperies illic regulas sed vtilissimas, si illas sic legas ut intelligas, si sic intelligas ut memoria semper retineas.

Partes generales & speciales temporis.

Durationis & temporis discrimen.

Æternum duplex.

Turpe est hominem Philosophū quærenti respondere Nescio.

Annus quid.
Mensis quid.

tineas, si denique memoriâ semper retineas, & in singulorum dierum ortu & occasu vitæ tuæ fluentem statum & ruinosum consideres, Occasusq; calva est, si non consideres, thesaurum pretiosum perdes.

Loca inventionis à Tempore.

Existencia tē-
poris valde
incerta.
Subiectum
temporis mū-
dus.

Existencia temporis res quidem valde incerta est, primum igitur locū. A temporis existentia duco; maxima, quod tempus partim in subiecto, partim in termino, partim in mensurâ, partim deusq; in principio existat. Subiectum illius totus mundus est, & res quælibet obnoxia mutationi. Terminus instans seu momentum est, in quo illius partes vniuntur. Mensura motus est, cuius fluxu illius partes per accidens mensurantur. Principium anima est, principium (inquam) cognitionis, quo quid sit apprehenditur. In subiecto inhæsit ut aiunt, definitivè in termino, in mensura relativè, in animo apprehensivè inest. Ceterum quoniam de istis singulis vehementius apud interpretes litigetur, ab illis articulati loca jam alia petam. Et primum à subiecto; maxima, quod temporis primum & proprium subiectum sit primum mobile, nam primi mobilis passio ipsum tempus dicitur. Sed dices, cur modò totum mundum remque omnem mutationi obnoxiam subiectum temporis esse statueras? Respondeo, secundum aliquos, primum mobile esse proprium subiectum, commune verò esse totum mundum: vel (si placet) dico, sub nomine *cælestis motus* omnem motum, & sub nomine *primi mobilis* rem omnem mobilem, per excellentiam causæ rectè intelligi.

Locus 1.
Proprium &
primum sub-
iectum tēpo-
ris quid.

Locus 2.

Alter locus est Ab existentia, quam tempus habet in suo termino; maxima, quod unio præsentis & futuri in momento sit formalis pars temporis à qua actum suum esse habet. Est enim nihil temporis (ut docet Philosophus) existens, præter præsens, in quo illius partes constringuntur. Existencia temporis in mensura sua per accidens, nempe in motu à relatis pendet, quia mensura & mensuratum relata sunt, quorum existentia mutua est. Nā alterum sine altero esse non potest, non enim existit tempus sine motu, nec motus sine tempore. Sed hic labor est, & hoc opus, ut probetur existentia temporis ab animâ dependere. Credendum est quia Aristoteles dixit, at non videtur esse verum quia tempus est ens reale quod extra animam suum esse habet. Verbo resolvam, ab animâ existentiam habere apprehensivè ut aiunt, quia partes motus & temporis numerare est opus animæ.

Tempus exi-
stentiam ab a-
nimâ appre-
hensivè sorti-
tur.

Locus 3.

Sequitur locus Ab unitate temporis; maxima, quod unum numero sit tempus

tempus omnium: ratio est, quia vnum est numero subiectum temporis, nempe primum mobile, sed ab unitate subiecti accedens suam unitatem lumbit. Verum hic animadvertendum est, respectum temporis multiplicari ad multiplicationem motuum rerumq; caducarum, tempus autem in omnibus numero vnum esse.

Alius locus est A proprietatibus temporis; huius loci maxime sunt quatuor, quarum prima est, *dari posse in tempore minimum respectu numeri, dari non posse respectu continui*; numerus enim unitatem habet, continuum non habet. Altera est quod, *omne tempus ut suū dicatur longum aut breve, non velox aut tardum*; longa enim aut brevis oratio dicitur, quia longum aut breve est tempus in quo habetur, velocitas autem & tarditas per se motum, tempus vero per accedens respiciunt. Tertia est, *quod omne tempus numero sit irrevocabile, specie vero reverterari possit*. Quarta, *quod omnis motus mensuretur tempore, et e converso omne tempus mensuretur motu, sed ille formaliter & per se, hoc autem per accedens.*

Locus 4.
Respectus
temporis ad
multiplicationem
motuum
multiplicatur.

Tempus omne
numero irrevocabile
non specie.

Locus qui sequitur A proprietatibus momenti seu instantis ducitur; cuius maximæ sunt, *quod instans sit notus tempore, id est quoad nos; quod non sit tempus continuum nisi per instans; quod propriè instans non sit pars temporis, sed communis terminus quo partes illius copulantur; quod vnum sit omnium instans, eo scilicet respectu quo vnum est tempus omnium; postremo, quod instans non tempore omne mutatum esse mensuretur*. Est enim mutatum esse indivisibile quiddam in motu, ut instans in tempore. Axiomata per multa sunt quæ temporis essentiam & existentiam declarant; ut, *nihil esse primum in tempore, si tempus pro æterno sumatur*. Iterum, *nihil finitum in infinito tempore, aut infinitum finito tempore posse moveri*, quippe inter mensuram & mensuratum debet esse æqualis proportio. Deinceps, *nihil omnino mutari posse nisi in tempore, nam mutatio non est sine motu, motus non est sine tempore*. Adhuc tempus esse causam potius interitus quam ortus, quia (ut vulgo dici solet) tempus est edax rerum, omniaque consuecunt tempore. Sed nota, tempus esse causam interitus sine qua non. Porro nihil ad statum seu quietem tendere nisi tempore: nam ut motus per se, ita quies & status rerum per accedens mensurantur. Postremo nihil incorporeum tempore simpliciter & propriè mensurari: tempus enim est mensura motus, motus est actus mobilis, mobile res physica est & naturalis; ac spiritus & separata substantia non sunt res physice: nec ergo motu propriè cidentur, nec mensurantur tempore. Sed animadvertendum est moveri quidem & mensurari posse, ut aiunt, definitivè ex præscripto primi motoris, qui incommutabiliter manens sine omni motu & tempore mutare potest omnia, ipse verò mutari non potest. Movenur ergo separate substantiæ loco, mensurantur tempore.

Locus 5.

Vnum instans
omnium quomodo
mutatum esse
quid.

Tempus causa
interitus sine
qua non.

Spiritus & separata
substantiæ quomodo
cidentur.

non

non quòd loco aut tempore physicè contineantur, sed quia analogi-
cè earum existentia & duratio non aliter à nobis quàm motu & tem-
pore cognoscantur.

CAP. 14.

De loco.

Locus, quid.

Locus defini-
tio secundum
Aristotelem.

Superficies
duplex.

Superficies
qualis in defi-
nitione loci.

Voniam corpora mobilia tempore dimensa
sine loco moveri non possunt, opportune
tractatione motus & tēporis tractatio nūc lo-
ci sequitur. Compluribus huius nominis sig-
nificatis omissis, locus philosophorum com-
muni consensu id omne dicitur quod aliud cō-
tinet commensurativè ut aiunt, quod etiam ex-
trinsecus per contactum rem locatam definit,
& quod circumscribendo in se recipit & apprehen-
dit. Hinc ab Aristotele definitur terminus vel superficies corporis continen-
tis immobilis primò. Duo in hac definitione verba videntur subobscu-
ra, nimirum superficies & immobile. Ad pleniorē ergo intellectum, di-
cendum est quòd superficies sit vel plana, ut planities huius chartæ
quàm legis: vel obliqua, & hæc est vel convexa quæ exterior, vel cō-
cava quæ interior rei facies dicitur. Cū locus definiatur superfici-
es, intelligitur esse superficies concava non convexa; concava (in-
quam) sed cum dependentiā & relatione. Nam superficies in hac de-
finitione non tam absolutam quantitatem quàm respectum corpo-
ris continentis significat, aliter millies in vnâ horâ corpus immotū &
fixū (ut turris) mutaret locū, siquidē millies huic illuc impulsa superfi-
cies concava cum aëre mutatur, respectu eiusdem utiq; immobili &
immutabili manente. Si probè ad veritas hanc expositionem istius
nominis, non erit difficilis interpretatio alterius, nempe immobili
primò & per se. Locus enim non est immobilis ut est superficies,
sed ut est respectus corporis continentis ad contentum, qui mutata
superficie idem numero & naturā manere potest. Alij interpretātur
locum immobilem dici respectu ordinis & situs ad polos mundi, qui
semper immobiles existunt. Ex horum sententiā dicendum
est, unitatem & immobilitatem loci nequaquam sumendam esse ab
unitate & immobilitate superficiē corporis continentis, secundum
realem æquivalentiam quam habet mobile locatum dum in eodē
ordine & situ manet. Sic vnus idemque immobilis locus est pyrami-
dis

dis fixę, tametsi aër continens, & eiusdem superficies circumcingēs eam sępissimę commutetur.

Dividitur locus in communem, proprium, naturalem & violentū.

Cōmunis est, sub cuius ambitu plura continentur corpora, vt *inferiores sphaera cęlestes* sub primo mobili; proprius, in quo vnū solū com-

prehenditur, vt *ignis in concavo lune, aër in concavo ignis*; naturalis est,

in quem mobile extra positum & non impeditum secundum brevissimam

lineam visua fertur, & in quo quiescit atq; conservatur; hic autem or-

do in rebus naturalibus communiter ex gravitate & levitate atren-

ditur. Est enim rerum naturalium ordo vt graviora suę ipsorum

naturę relicta sub levioribus esse desiderent, quemadmodum in si-

tu elementorum manifestę constat. Violentus locus est, *in quo aliquid*

contra appetitum & quietem suam cōcercetur: vt *ignis in fistulis*

terre suppressus, vnde nonnunquam terrę motus nascitur. Inter na-

turalem locum & proprium hoc quidam discrimen ponunt, quod

omnis nimirum proprius locus sit naturalis, sed omnis naturalis nō

sit proprius. Exempli causā, naturalis locus terrę est aggregata su-

perficie aquę & aëris, vtrumque enim corpus eandem continet:

proprius autem locus terrę nō est aggregata superficies vtriusque, sed

simplex vnus aquę, quę vt levius corpus supernataret, fieretque

proprius locus centri: verum enim verō propter salutem animan-

tium, vniuersalis natura particularem de suo loco cedere coegit, le-

gemq; perpetuam dedit, vt aqua littoribus tāquā manibus circum-

cincta teneatur.

Distinguunt hęc quidā interpretes, quod aliquid sit in loco qua-

drisariam; nimirum *circumscrip̃tē, definitē, completē & comparatē*. Circū-

scriptē vt corpus, definitē vt *Angelus*, completē vt *Deus*, comparatē vt

accidens: corpus enim loco circumscribitur, *Angelus* in hoc vel illo lo-

co nunc inesse definitur, *Deus* totus in omni loco simul esse dicitur,

accidens eodem loco cum suo subiecto fruitur. Hinc illud, *Motis nobis*

moventur omnia quę sunt in nobis, id est partes & accidentia.

Forma differendi à Loco.

Primus locus est A definitione; maxima, quod locus sit superficies cor-

poris continentis; immobilis primò. Adverte locum in hac definitione nō

solum quantitatem, sed etiam respectum in prædicamento Vbi sig-

nificare; aliter immobilis dici non posset, quippe superficies continen-

tis sępissimę movetur, vt de *arbore crescente in aqua fluente*, & de

pyramide in aëre fixa manifestę constat. Cæterum tametsi superfici-

es quotidie mutetur, situs tamen & ordo respectu primi locantis aut

conservantis non mutatur.

Loci divisio

Locus natura-
lis quis,

Rerum natura-
lium ordo,

Locus violentus
quis,

Discrimen
inter propriū
& naturalem
locum.

Locus, I.

Se

Locus 2.

Secundus locus ducitur A relatis; maxima, quod locus sit simul & aequalis cum locato. Simul quia locus est locati locus, & è converso; aequalis, quia singulæ partes locantis singulis partibus locati adæquantur.

Locus 3.

Tertius locus est A proprietate loci; maxima, quod loci sit proprium rem naturalem ad se attrahere & conservare, unde principium conservandi dicitur. Ratio est, quoniam in proprio & naturali loco (de quo in hac maximâ solum agitur) sunt infinitæ qualitates & virtutes quæ maximè conveniunt rei quæ in eodem generatur.

Locus cur re
naturalē con-
servare dica-
tur.

Locus 4.

Quartus locus est A differentiis loci; maxima, quod omnis locus sit aut sursum aut deorsum, aut ante aut pone, aut deniq; dextrorsum aut sinistrorsum. Hæc propositio intelligenda propriè est de situ animalis respectu cœli, cujus pars quælibet sursum dicitur.

Locus 5.

Quintus locus est Ab instantia; maxima, quod ultima sphaera non sit in loco; ratio est quia alio vltiore corpore non circūscribitur. Quod verè circumscriptio ad hoc corpus locandum non requiratur, Philosophia has rationes reddit, quia est principium movendi in alijs, tum quia actu infinitum motorem sui habet, qui liberrimè agens non alligatur medijs, hinc quia illius forma est maximè activa, & illius figura aptissima ad motum per se, deniq; quia illius capacitas & concavitas efficit ut vna pars alteri parti locus fiat.

Rationes cur
ultima sphaera
non sit in lo-
co.

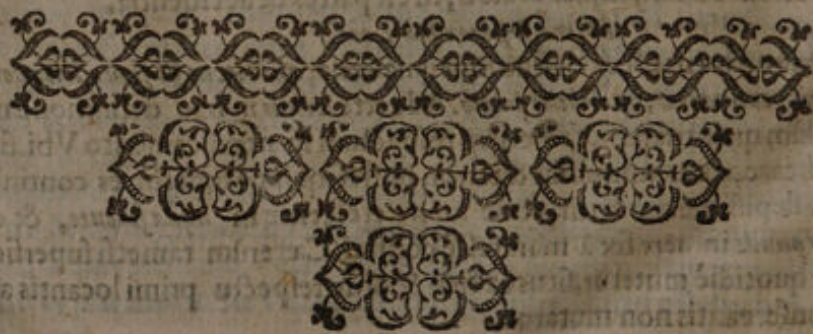
Locus 6.

Sextus locus est Ab appetitu rei naturalis; maxima, quod res quælibet naturalis instinctu feratur ad locum naturalem in quo quiescat. Hanc maximam interpretatus sum ante in tractatu De motu.

Locus 7.

Septimus locus est Ab impossibili; maxima, quod nec aliquid unum numero sit in diversis locis simul, nec plura in eodem: ratio est quia locus & locatum sint æqualia, & quia unicuique corpori vnus proprius & naturalis motus destinetur.

CAP.

CAP. 15.

De Vacuo & Infinito.

Uita in rerum natura sunt, multa apparent esse: sunt quidem illa de quibus diximus natura, principia, causa, motus, tempus & locus; apparent verò & non sunt vacuum & infinitum. De vacuo proximè ordine naturæ agitur, quoniam opinione quorundam Philosophorum vacuum locus definitur esse. Somniant enim locum esse posse sine corpore, quem vacuum appellarunt. Inanis ergo non est Philosophi de istis apparentibus umbris disputatio, quia classici & graves doctores in philosophiâ eas pro rebus in rerum naturâ existentibus habuerunt. Ut ergo eorum error refutetur, operepretium est de iisdem pauca in hoc tractatu addere.

Vacuum ergo est locus non repletus corpore, aptus tamen repleti; vel vacuum est spatium inane nihil continens actum; vel denique est superficies corporis nihil actu continentis, si modo id natum sit & aptum corpus continere. Desudat & contendit Philosophus probare, nullo modo fieri posse ut talis uspiam existat locus. Primum quoniam nullus est locus sine corpore, tum quoniam si esset vacuum nullus fieri posset motus; non est enim motus sine mobili, non est mobile sine medio, medium autem non est sine pleno, cujus resistentiâ velocitas & tarditas mobilium refrænantur.

Huc spectant rationes & argumenta omnia quæ ab experienciâ ducuntur, nimirum ignem potius volare deorsum, lapides sursum, quàm admittatur vacuum. Perforata clepsydra non effundit aquam, fulmen dirumpit nubem, ignis suppressus cõcutit & discindit terram, cucurbitula affixa ab alto elicit cruorem. Quorsum (quæso) hæc omnia si admittatur vacuum? Omitto sexcenta alia exempla, & ad Infinitum venio, cujus tractatio ordine nunc rectè sequitur, quia motus, tempus, magnitudo non semel ab Aristotele ante dicuntur infinita.

Solliciti sunt hic multi interpretes de ordine & multiplici significatione infiniti, sed brevitatis causâ cunctis relictis ambagibus id ipsū sic definitio. Infinitum est ens cuius de quantitate summentibus aliqua sem-

Entia vera & apparentia quæ.

Vacuum quid.

Vacuum! nullo modo admittit natura.

Infiniti definitio.

Infinitum du-
plex.

Omnis circu-
laris motus à
puncto ad pū.
Cum est.

Distinctio par-
tium.
Partes eiusdē
quantitatis &
molis quæ.

Partes eiusdē
proportionis.
quæ.

per extra ulterius remanet accipiendum. Est ens opinione hominum non rei veritate, si actu physico rem infinitam intelligas: actu verò metaphysico agnoscit Philosophus infinitum, nempe DEVM. Distinguitur ab Aristotele infinitum in infinitum *actu* & infinitum *potentiâ*. *Actu infinitum* motu, tempore, magnitudine omnino negat: *potentiâ* verò aliquo modo concedit. *Actu* non esse infinitum demonstrat multis argumentis, sed hoc vnum præcipuum est, nempe quòd omne corpus physicum aptum sit vel moveri ad locum suum naturalem, ut *grave* & *leve*, vel loco suo circulariter cieri, ut *caeli*; sed corpus *actu infinitum* neutro istorum modorum moveri potest: ergo corpus nullum physicum est *actu infinitum*. Minor ostenditur, siquidem motu recto corpus tale moveri nequit; nam cum omnia repleat, nullum extra se relinquit locum ad quem moveatur. Circulariter quoque moveri non posse aperte convincitur, cum omnis circularis motus sit à puncto ad punctum. Præterea; si esset corpus circulare actu infinitum, sequeretur nullum locum relictum esse corporibus recto motu incitatis, quia circulare illud infinitum existens omnem per se repletet & occuparet locum.

Quòd sit *potentiâ infinitum* aliquid Arist. non negat, quoad potentiam & partes proportionis. Hinc illa distinctio est de partibus, quòd aliæ sint ejusdem *molis* seu quantitatis, aliæ ejusdem *proportionis*. Partes ejusdem *molis*, divisionis, seu quantitatis sic se habent, ut prima sit ejusdem quantitatis cum secunda, secunda cum tertiâ, tertiâ cum quarta, & sic deinceps donec ad minimum actu perveneris, & sic non est infinitum.

Partes ejusdem *proportionis* sic sunt, ut qualis est proportio primæ partis sublata ad secundam, talis erit secunda ad tertiâ, & tertiâ ad quartam: ut si linea dividatur in duas medietates, & una earum medietatum in alias duas, & sic ordine deinceps, *potentiâ* quidem infinitum apparet. *Potentiâ* (inquam) non *actu*, quoniam *actu* infinita nulla fieri potest divisio, nulla proportio, nullus proportionis ordo. Quod hec loco de magnitudine dicitur id ipsum de motu, tempore, loco, omniq; continuo dici potest. Omne enim continuū dividi & secari potest in partes infinitas ejusdem proportionis *potentiâ*, non *actu*; sed hoc dignum observatione tuâ est, quòd Arist. de infinito loquutus per partes ejusdem *divisionis* intelligat partes realis quantitatis, in qua est minimum: & per partes *proportionis* intelligat partes mathematici ordinis, in quo est infinitum. Infinitum (inquam) *Mathematicum*, non *Physicum*, intentionale non reale: si dicas motum cœli actu esse infinitum, respondeo non esse quoad extensionem mobilis & loci in quo

quo est, sed quoad reciprocationem ejusdem per spacium illud in quo movetur; & hoc idipsum est quod modo dixeram, aliquid infinitum esse potentiâ non actu. Si adhuc urgeas potentiâ concedi infinitum, & proinde concludas actu concedendum esse, quoniam frustra est potentia quæ non reducitur ad actum: dico potentiam hanc esse remotam non proximam, idcirco concludo absurdum non esse si nunquam reducatur ad actum. Multa enim dicuntur posse fieri quæ actu non fiunt; vt possunt esse *duo soles* sed non sunt. Verum nunc ad usum istorum *entium apparentium* à locis inventionis venio.

Motus cæli
quomodo a-
ctu infinitus.

Frustra est po-
tentia quæ
nunquam red-
ducitur ad a-
ctum.

Loci à Vacuo & Infinito.

Primus locus est Ab opinione vulgi, vel ab æquivocâ significatione nominis; maxima, quod (secundum opinionem vulgi) sit vacuum idem-
ne quod denso corpore non est repletum; sic aer improprie, & vas aquâ ef-
fusâ vacuum dicitur.

Locus 1.

Secundus locus est A veritate rei; maxima, quod natura ab in-
finito & vacuo penitus abhorreat; ratio est, quia illud commu-
nem motum, hoc omne medium, ordinem & proportionem mo-
venditollit.

Locus 2.

Tertius est A contrariâ dispositione medij, mobilis & situs; cu-
jus maxima est, Si medium non resistat divisioni suæ, ut quò sit densius
eò tardius propter resistantiam illius moveatur mobile: si etiam ipsum
mobile in locum contrarium pulsus non repugnet (ut in motione gravis sur-
sum) si denique distantia & contrarietas terminorum à quo & ad
quem sit motus non impediat, sequetur vacuum esse; sed medium ha-
bere resistantiam suam, remque contra naturam à loco naturali pul-
sam habere renitentiam, & denique terminos ordinis & situs habe-
re repugnantiam ipsa experientia docet: non est ergo vacuum, ni-
si moveri corpora in ipso instanti dixeris. Inæqualitas enim & mo-
deratio motus à resistantiâ medij, à renitentiâ subiecti, & à contrari-
etate loci (in quo fit motus) pendet.

Locus 3.

Quartus locus est Ab adjunctis, & à consequentibus; maxima, quod licet sint rara & densa corpora, non est tamen vacuum; ratio est, quia
si fiat extensio corporum vt in *raris*, aut compressio vniouque vt in
densis, aut idem corpus extensum occupat locum, aut aliud ingre-
ditur & succedit, quemadmodum in aqua frigore concretâ cerni-
tur.

Locus 4.

Locus 5.

Quintus locus est Ab experientia, maxima, quod omnia exempla quæ ducuntur ad probandum vacuum, probè examinata inferant contrarium. Vt sunt illa de fistulâ explosâ, de terræ motus causâ, de Clepsydra, de curcubitulâ, de dolio cineribus pleno, non minus tamen aquæ recipiente quàm si esset vacuum, de tabulis & foliis compressis & undique obstructis. Sed hæc omnia prætereo, concludens nihil esse in rerum naturâ vacuum naturaliter: non negans tamen quin fieri possit vi supernaturali & divinâ, quæ nullis medijs alligata potest in nihilum corpora commutare, vacuum efficere.

Solum modo
supernaturali
vacuum effici
potest.

Locus 1.

Loca ab Infinito.

Disputatio de Infinito anceps est, quia Aristoteles ait Infinitum partim esse, partim non esse. Verum ut explicetur opinio Philosophi, primus locus ducetur A distinctione nominis; maxima est, quod omne infinitum sit aut actu, aut potentiâ. Actum infinitum non est, infinitum verò potentiâ est, si mathematicam proportionem partium, seu partes proportionis non realis divisionis consideres.

Locus 2

Alter locus est Ab hypothese; maxima, si detur actum infinitum, sequetur actum nihil moveri posse, quia omnis motus est successivus, potentiâ non actu infinitus, sed actum infinitum esse deberet si aliquod actum mobile infinitum existat; quippe inter motum, tempus & mobile debet esse proportio. Unde colligitur, si actu aliquid sit mobile infinitum, actu quoque motum quo movetur esse infinitum, & tempus etiam actu infinitum: at motus & tempus sunt entia successiva, non actu existentia, ut omnium philosophorum consensus docet.

Locus 3.

Postremus locus est Ab usu huius scientiæ de infinito; maxima, quod infinitum potentiâ physicum, arguat esse infinitum actu metaphysicū. Ratio est, quoniam aliter cælum perpetuò non moveretur, non regeretur mundus; aliter (inquam) in rebus numero infinitis, nulla esset distinctio, nullus ordo, nulla in perpetuum successio & vicissitudo.

LI. de Mundo
Metaph. I. 12.

Hoc enim infinitum Metaphysicum actu idem incommutabile & immobile subsistens æternum numen est à quo omnia pendent, primum principium est à quo omnia fluunt, finis est ad quem omnia tendunt, DEVS est per quem omnia sunt, moventur & conservantur. At dices Arist. hoc infinitum usumque infiniti penitus ignorasse: toto cælo erras; nam sic in 1. lib. Physicorum de principiis, in secundo de naturâ & causis (quid moror?) in tertio & reliquis de hoc motu, tempore, vacuo, & infinito agit, ut 8. illo libro singulari sapientiâ conscripto, unum movens in omni motu sine motu, in omni tempore sine tempore, in omni loco sine loco, in omni ente finito sine finito ens infinitum actu non potentiâ subsistere & inesse probet. Est enim pri-

mus

mus motor immobilis, ergo sine motu, est æternus: ergo sine tēpore: est ubique, ergo sine loco: est actu infinitus, ergo sine finito si illius divinam, infinitam & gloriosam essentiam spectes; vult tamen in hisce omnibus sic inesse, vt hæc omnia foveret, disponderet, conseruaret.

De moventibus causis brevis conclusio.

Causæ moventes duplices sunt vt philosophia docet, internæ & externæ. Internæ sunt *materia, potentia, forma*, de quibus satis iam dictum est. Externæ sunt quoque duplices, inhærentes vel assistentes; inhærentes vt *efficiens & finis*; assistentes vt *separatæ substantiæ* quas Intelligentias philosophi nominant. Harum verò alia est distinctio, nimirum quod quædam ex iisdem sint finitæ, vt *Angeli & Demones*; vna autem infinita, vt *Deus*. Illi simplices actus & formæ, sed non sine potentia; hic simplicissimus purissimusque actus & forma, id est perfectio omnium, sine vllâ admixtâ potentiâ dicitur. Quod sint tales moventes causæ philosophia probat multis argumentis. Primum est à divisione substantiæ in corpoream & incorpoream: si ergo sit corporea substantia (vt sensibus patet) incorporea necessariò erit. Ratio est, quoniam membra internæ divisionis & opposita inter se, & simul cum diuiso esse oportet. Vt ergo corporea substantia est quæ ex materiâ & formâ constat: ita incorporea substantia est quæ omni materiâ caret. A motu argumentum non minùs necessariò concludit, quia non est motus sine mobili, non est mobile sine movente; mouens autem vel inhæret vt forma, vel assistit foris vt intelligentia.

A primo mobili demonstratio prima est. Primum mobile omnium philosophorum consensu locum extra se nō habet à quo moveatur: necesse ergo est vt sit spiritus infinitæ potentiæ, qui illud sine loco moveat; quippe materia, & forma, & vtriusque potentia ex sese non possūt; propterea quod hæc sint naturalia, & vltra sortē naturæ nihil possunt: est ergo Deus, Deus inquam est qui illud, qui (inquā) illud primum mobile sine loco proprio vltiore movet. Est Deus, ergo spiritus quem philosophi primam intelligentiam appellârunt. Ratio ab ordine rerum deducta hoc ipsum manifestè evincit; nam fieri non potest vt tanta sit pulchritudo & ordo in rebus si non sit externa spirituum administratio. Fieri, inquā, nō potest vt vi naturæ, quæ ratione & intellectu caret sic disponantur, disposita sic conseruentur; quippe summa & singularis sapientia in illis cernitur.

A minore etiam res hæc faciliè probatur; quia anima humana ad-

Primum mobile extra se locum non habet.

Motus primi mobilis sine loco, Deum esse arguit.

Lib. 2. de Ani.
ma Met. l. 12

huc suo carcere inclusa, sepe se spiritum seu separatam substantiam ostendit esse, ut in divinationibus & in somniis; & quando in seipsa versa proprio suo lumine seipsa sine ulla specie à sensibus lata intelligit: quæ omnia arguunt illam immortalem esse, nec non posse extra corpus in perpetuum vivere; unde hoc argumentum colligo, animam dum sit in corpore, substantiam incorpoream existere: est ergo spiritus, cum verò sit extra corpus, esse liberiorē spiritū. Sed infinitæ ferè sunt animæ singulorum hominum: ergo sunt ferè infiniti spiritus.

Absurdum spiritus & intelligentias negare.

Ratio Ab absurdo sequitur, nimirum rem esse penitus à ratione alienam, ut primus aliquis dicatur motor idemque infinitus, si alij etiam non essent motores secundi iidemque finiti, cum inter primū & secundum, finitum & infinitum sit necessaria relatio. Imò, cum nemo philosophorum dubitet Deum esse spirituum primum, summumque bonum: absurdum est si alij non sint spiritus, qui tantæ maiestati inserviant. Quippe ut fons rivulis suam aquam, sol radijs suam lucem: ita primus motor Deus, suam movendi virtutem alijs inferioribus moventibus attribuit.

Mirabilia sunt multa istius mundi quæ hanc rem evidenter probant; ut motu concuti universam terram vno instanti temporis, quod nostrâ ætate contigit. Quid? an natura hoc ipsum fecit? Erras si dicas, siquidem non est potis, non est infesta sibi natura; spiritus ergo fecit, spiritus Dei fecit, agnosce ac time; spiritus Dei fecit. Si historias gentium legas, plena sunt volumina magnis demonibus, plena oraculis; Sybillæ folia, auguria, vaticinia sacerdotum, & coniectorum responsa, undè historie omnium temporum te refellunt, si neges. Si mali sint spiritus, cur bonos esse negas? Indignus es bono genio, si (deficiente ingenio) malum admittas & non salutes bonum. Agam cum mordaci conscientia tuâ, quæ scelerum aliquando aculeis & furijs vulnerata tremet horretque. Quorsum quæso, si non sit Deus, si non sit spiritus? Omitto hic sæpe apparentia spectra, quæ probè concludunt hoc argumentum; videntur habere corpora sed non habent, videntur nobiscum degere sed non degunt: sunt ergo spiritus, Maleficos, magicos & fascinatores esse si ibis inficias, haud mentis cōpotem sobrij te habebūt homines; cur ergo negas dæmones esse quorum insidijs non suis ipsorum ingenijs proculdubio utuntur.

Sed quorsum hæc omnia? certè ut intelligas spiritus esse, eosdèq; bonos & malos, prout diversis finibus à primo motore destinantur. Audi, hos dæmones seu spiritus intelligo, quos philosophi motores nominant, eosdèq; ordine subiectos primo motori volūt. Nā (inquiunt)

unt) vt est subordinatio corporū vsq; ad primū mobile sine loco: ita est subordinatio movētium causarū vsq; ad primum motore immobilē & sine motu: quem Deum (non obstantibus his à philosophis ductis argumentis) si Atheus quispiam negaverit esse: mittam illum ad asinum prophetæ, qui videns Angelum in via districto gladio illū docebit melius. Verū si adhuc pergat & dicat cum stulto in corde non est Deus, illum relinquam Deo, qui iudex & vindex est primam negantium veritatem.

Namer. 323

Vides (studiose lector) ad quem scopum hæc omnia de principijs, de causis, de loco, de motu, de tempore, de vacuo & infinito tendūt, vis vt verbo altius hæc repetam? Huc quidem tendunt, vt multa mobilia, sed vnū primum mobile, multa moventia sed vnum primum motorem probent. Concludā, motores finiti spiritus sunt, motor primus Deus; qui illos negant ratione carent: qui hunc negant sine Deo vivunt, & penitus insaniunt: Sed heu hodie quot negant? Christianus sum & Christianos alloquor, quot inquam hodie negant? Quid? estne inter Christianos qui neget? Heu quot hodie non verbo sed facto, non lingua sed vitā neāgt? Christianos alloquor, Vē nobis, quot hodie verbo, facto, lingua & vitā negāt. Semel Væ dixi? ingeminabo verbū Væ & tertio Væ nobis, si primus motor authorq; salutis nostræ nos illum negantes in vltimā horā neget. Sed ens entium es, o benedictē Deus, et negare nos, quod est nō ens, in tuo Christo nescis; illum, illum tibi in cruce offerimus, cui nihil pro nostrā salute oranti negas.

Laus Christo Deo.

K

IN;

INDEX RERVM IN HOC OPVS.

culo contentarum.

A		
Actio triplex,	25	tia ibid.
Actus duplex,	11	Causa materialis ex quâ, formalis per
Actus naturalis duplex,	27	quam, efficiens à qua, finis propter
Actus proximus & remotus ibid.		quam, 30
Actus diuinus finitus & infinitus ibid.		Causæ possunt esse sibi invicem causæ,
Actus externus duplex. ibid.		ibid.
Aeternum quid.	61	Causa sublatâ tollitur effectus ibid.
Aeternum bifariam sumitur ibid.		Causa omnis effectus causa & e con-
Aevum quid ibid.		verso, ibid.
Alteratio duplex,	52	Causæ omnes ad materiam, formam, ef-
Alteratorum vno quid,	58	ficientem & finem reduci possunt. 32
Alterationis finis ibid.		Causa sine qua non, 32
Alteratio propria	58	Ulus causæ sine qua non, 33
Anima prima causa augmentationis &		Qualis causa talis effectus ibid.
diminutionis,	57	Causarum omnium reciproca est com-
Animalis motus qualis,	53	mutatio, 38
Animalis motus solum propriè & per se		Causa duntaxat vna cuius nulla est cau-
loci differentis distinguitur,	59	sa ibid.
Anni definitio.	61	Causa sine quâ non, duplex, 34
Appetitus materiæ qualis,	19	Causa continens & coniuncta cur sic
Argumentatio examen optimum in ye-		dicta, 35
ritate disquenda	2	Causa particularis nihil sine influxu v-
Aristoteles in Philosophiâ primas te-		niversalis agit, 33
nuit,	5	Causæ moventes duplices, 21
Ars & fortuna circa idem versantur	41	Causa per accidens duobus modis dici-
Astinus Prophetæ docebat Atheum De-		tur, 39
um esse,	73	Concoctio quid, 57
Astrologorum deliria,	45	Concoctio triplex ibid.
Astra cui necessitatem rebus inferiori-		Conchæ motus est dilatationis, 59
bus imponant & quomodo ibid.		Condensatio quando fit 49 & 52
Augmentatio & diminutio bifariam su-		Corruptio quid, 51
mur,	52	Corruptio duplex ibid.
Augmentationis & nutritionis affinitas,	57	Creatio quid, 19
		Creatio implicite licet non expresse
		ab Arist. tenetur ibid.
C		
Calor instrumentum nutritionis &		
augmentationis,	56	D
Casus quid,	39	Deus author philosophiæ primus, 5
Casus in materiâ seu voluntate versa-		Deus in operibus naturæ cernitur, 8
tur,	40	Dei præscientia qualis, 46
Casus & fortunæ mater ignorantia	39	Deus solum absolute æternus, 19
Casus & fortuna mundi idola,	34	Deus inter causas rector chori, 31
Causa quid,	39	Demonstratio rerum duplex, 9
Causæ, principii, & elementi differen-		Demonstrationis materia veritas ibid.
		Diminutio quid, 52

INDEX.

E

Efficientis causa' vsus aplissimus. 32
 Efficientis divisio ibid.
 Efficiens causa quomodo liberè, quo
 modo necessariò agit. 33
 Entia quæ apparent & nō sūt. 11 & 67
 Epicureorum & stoicorum sentētia. 42
 Error particularis nature. 28
 Eternum bifariam sumitur. 19
 Eventa ominosa quæ cōtingant. 13
 Eventa fortuita non dicuntur nisi rarò
 eveniant. 42
 Existētia et essentia primum & vlti-
 mum opus nature dicuntur. 28

F

Fatum & providentia quomodo diffe-
 runt. 43. variæ Definitiones. ibid
 Fides melior scientia quàm philosophia
 39.
 Finis definitio eiusdēq; divisio 35 pri-
 ma & vltima causarum finis ibid 35. mi-
 rabilis & occulta vis movendi in eo ib.
 Finis quò intentio potius quàm causa. 36
 Ad finē omnia referunt philosophi. 37
 Finis maior necessitas quam aliarum
 causarum. ibid.
 Formæ definitio. 21 eiusdem officium.
 22. est in materiā tanquam fructus
 in plantā. 21. nomen & esse rebus at-
 tribuit. 20 Inhærens. assistēs quæ. 21
 cur divina dicatur. 22. è potentiā e-
 ducitur & qualiter. 20. res percepta
 difficillima est. quomodo è materiā
 emanet. ibid.
 Artificialis per se nec movet nec mo-
 vetur. 12. humana infusa est non in-
 genita. 10
 Formæ formabiles & formatæ. 21
 Formæ radix in materiā. est. 22
 Fortuna quid & quōplex. 42. nomina
 tantum non res fortuna & casus 41
 à nature effectis exulāt. 15. eorundem
 definitio secundū veteres 41 respectu pri-
 mæ causæ non sunt ibid.

G

Generatio quid. 51
 Generatio duplex. 51. à privatione
 semper incipit. 23
 Generatio & corruptio propriè in sub-
 stantiis reperiuntur. 51
 Generatio vnius corruptio alterius qua-
 re. 55
 Generatio simplex & mixta ibid.
 Gressus quid. 54

H

Homo animalium princeps & au-
 thor suarum actionum. 34

I

Infiniti definitio. 62
 Intentio quid significat. 36
 Intentio & remissio analogicæ species
 alterationis sunt. 52 & 58
 Interpretes *Nominales* & *Reales* cur di-
 sti. 3
 Instinctus divinus naturalis ratio dici-
 tur. 13
 Juvenilis ætas propensa ad errores in-
 bibendos. 2

L

Locus secundū Aristotelem. 64. Na-
 turalis. violentus. immobilis cur
 cur in eodem res naturales conserven-
 ventur. 59 & 66
 Locorum vsu nihil vtilius. 14
 Loci naturalis definitio. 65. discri-
 men inter naturalem & proprium ibid. Alia
 quid est in loco quadrifariam. 65. Ra-
 tiones cur vltima sphaera non sit in lo-
 co. 66
 Locus naturalis & proprius terræ. 65

M

Magicorū vanitas & blasphemia. 12.
 Materia forma. actus & potentia
 cur prædicata phy. nominātur. 11. & 25
 Materia ferè nihil. 10. tota in po-
 tentia

INDEX.

rentia, est primum & commune subie-
ctum omnium, 18. signata quando di-
citur 19, eterna, ingenerata, incorrupta
cur dicitur ib. cognitio eiusdem ana-
logica tantum 20, eadem numero cum pri-
vatione quomodo, 24, ens completum
& incompletum quomodo & quando, 25
Monstrum error particularis naturę nō
universalis, 33
Momentum quid, 60
Mensis definitio, 60
Mixtio duplex, 58
Mutatum esse quid, 50
In mutatione naturali consideranda qua-
tuor, 31
Mentis actiones & voluntas cur liberę
dicantur, 46
Mobilis definitio, 48
Divisio motus, ibid.
Motus naturalis species, 53
Motus nomen multiplex & æquivocum, 47
Motus Physicus bifariam sumitur, ibid.
Motus varię definitiones, 48
Motus & quies opponuntur privative,
49
Ad motum requisita, 48
Impulsio & appulsio analogicę species
motus, 53
Omnis motus in tempore cur esse dici-
tur, 48
Motus rectus qualis, motus rectus du-
plex, 53
Motus deorsum duplex, ibid.
Motus naturalis quid, ibid.
Motus cœli quomodo actu infinitus, 68
Motus omnis circularis est a puncto ad
punctum, ibid.
Motus animalis in omni animali maxi-
mè vero in homine voluntarius, 54
N
Natatio quid, 54
Natura quid, 10
Naturę significatio multiplex, ibid. me-
dio in omni opere videtur, ib. interni prin-
cipium motus, à materia, quietis in for-
mā, 12, quicquid agit agit propter finem,
13. Particularis fallitur in generan-
do monstrum, universalis non fallitur, 43

Natura naturans Deus, 9
Natura naturata quę dicitur, qui activa,
qui passiva, in omnibus æternitati
studet, 11, Primę causę naturę se-
quitur in omni actione, 13, ab infiniti-
to, vacuo & non ente abhorret, 14, est
Principium distinctum à materia &
formā ratione & modo tantum, 16,
Communius principium formę vel
materię, 10, Causa movens materię
& formę ibid. Naturans præsidet, na-
turata inhæret, ibid.
Naturę ordinem sequitur Arist. in Phy-
sics, 7
Necessitas quid, 44, quando absoluta
quando conditionata, ibid.
Nihil ex nihilo fieri qui intelligendū, 19
Nutritionis & augmentationis potentię
quatuor, 57
Nutritio & augmentatio quomodo con-
veniant, 56

O

Orbicus motus qui, 54
Ordo rerum naturalium, 65

P

Partes eiusdem quantitatis & molis
quę, 68
Partes eiusdem proportionis quę, ibid.
Philosophię nomen duplex, 6
Philosophię communis & proprię de-
finitio, ibid. Commune subiectum &
proprium eius ibid.
Philosophię obiectum duplex, 8
Philosophię proprius usus qui, remotus
qui, 7
Philosophi actio qualis, ibid. finis à phi-
losopho propositus duplex, ibid.
Potentię naturalis definitio, 25
Potentia prima cuiusque rei eadem cum
re ipsā, 22
Potentia triplex, 25
Potentia naturalis duplex, ibid.
Potentia frustra quę nō actuatur, 27, &
69
Pot.

K a

INDEX.

Potentia duplex.	11
Principium physicum quid.	15
Principij nomen latius quam nomen causae ibid.	
Principij nomen multiplex.	15
Principiorum numerus unde constat, ibid.	
Principia in se confusam essentiam & existentiam habent, in effectibus defini- tam.	16
Principium vovum qui vere dicatur esse secundum Aristotelem.	15
Principia cur contraria.	16
Principia duo rei genitae, generationis tria ibid.	
Principia cur non definiantur ibid.	
Principiorum contrarietas privativa ibid.	
Principiorum leges tres.	17
Perpetua & universalia cur dicantur.	18
Privationis necessitas & usus in genera- tione.	23
Privationis definitio.	24
Privationis nomen multiplex.	23
A Privatione ad habitum non fit re- gressus.	24
Privatio eadem numero cum materia per accidens.	23
Privatio non est pura negatio contradi- ctoria, sed mixta.	24
Providentia divina fleat non cogit.	44
Pulsio quid.	53
Putredinis & putrefactionis discriminē	56
Q ualitatum activarum & passivarum divisio.	23
Qualitates activae & passivae in tertio rum genere reperiuntur ibid.	
Quietus definitio.	49
Quies triplex, ibid.	
R arefactio quid.	52
Regit mentem humanam & volū- tatem Deus qualiter.	46
Remissio quid.	52

S ectae cur, orientantur in divina & huma- na philosophia.	9
Sophistarum nomen odiosum.	3
Sophisticè in veritatem disputare & philosophicè aliud & aliud.	3
Spectra apparentia probant esse Deū.	72
Stellae movent, mutant, & regunt quo- modo.	46
Superficies in definitione loci qualis.	64
Superficies duplex ibid.	
Spiritus negare absurdū.	73
T emporis definitio.	62
Tempus ens in fluxu ibid.	
Temporis partes generales & specia- les ibid.	
Temporis & durationis discrimen ibid.	
Temporis existentia valde incerta.	62
Temporis subiectum mundus, & res quae libet mutationi obnoxia ibid.	
Temporis proprium & primum subie- ctum quid ibid.	
Tempus existentiam ab anima appre- hensivè sortitur.	62
Temporis respectus ad multiplicationem motuum multiplicatur.	63
Tempus omne numero irrevocabile nō specie ibid.	
Tempus causa interitus sine qua nō ibid.	
Tractio quid.	53
V acuum quid.	67
Vacuum nullo modo admittit na- tura ibid. (sic potest.	70
Vacuum solummodo supernaturale est.	
Vectio quid.	53
Vna tantum ex virtutibus mentis cum ratione & concilio coniuncta.	17
Violenti motus species.	53
Volentis motus cur nō sit eternus.	59
Veritas triplex.	9
Veritas nuda per se pulchra.	72

FINIS.

CORRIGENDA.

Page 5. line 2. alii. P. 7. 8. in praeambulo. P. 16. 26. nam omnia. P. 17. 27. attexant ibid. 16. quidem. P. 17. 27. est
etiam ut air phis forma finis. P. 42. 31. et P. 49. line 19. fin. Hic line 23. secundum papam. P. 50. line 22.
adveniat. P. 52. 6. juvenitatis. P. 53. 32. multo. P. 57. 31. non apparetur. P. 59. 17. humanu. P. 64. mag.
locus. ibid. loci.

...ma	9
...re	3
...are &	3
Def. 72	
...quo.	46
...quin. 64	
-73	
62	
alycia-	
...en. 62.	
...era. 62	
...res quor.	
...si fibie-	
...en appre-	
61	
...oano ad	
63	
...abile ad	
...ad. 62.	
93	
67	
...it na-	
...er. 70	
...ual. cl.	
53	
...cum	
17	
53	
...tro. 67	
9	
62	

Handwritten text in a cursive script, likely a signature or a name, possibly "Johannes" or "Johann".

1783

1000
 1000

1000

65159.

Psalm. 7.

Pfal. 22.

Glorie be to the father, and to the sonne, and
to the holy Ghost.

As it was in the beginning, is now,
and ever shall be, world without ende.
Amen.

A prayer

